

Murat Havzası

Palu Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını

Yıl 3 / Sayı 4 / 2008

ISSN 1306 - 6072

Palu Çarşıbaşı Hamamı Yok Olmadan Sahip ıkalım...

Mustafa Kemal Paşa ve Palu

pierre cardin

PARIS

Yavuz Karabulut

yavuzkarabulut23@hotmail.com

Vali Fahribey Caddesi No:56/B ELAZIĞ

Telf. (0.424) 237 27 57

içindekiler

Editörden	2
Palu Derneği ve Murat Havzası	
<i>Mustafa DEMİRKIRAN</i>	3
kaleli Kentler ve Bir Kale Kenti; Palu	
<i>Prof. Dr. Metin SÖZEN</i>	4
Beylikler Merkezi; Palu	
<i>Süleyman YAPICI</i>	6
İslam Medeniyetinin Batı'ya Giden Yolları	
<i>Doç. Dr. Ahmet EKMEKYAPAR</i>	10
Mustafa Kemal Paşa ve Palu	
<i>Süleyman YAPICI</i>	14
Palu Mahmut Samini Evi	
<i>Mustafa BALABAN</i>	16
Karcı Dede	
<i>Mehmet Ali BAL</i>	22
Palu Çarşıbaşı Hamamı	
<i>Ertuğrul DANIK / Süleyman YAPICI</i>	23
Yitik Şehrin İzinde	
Tarih Aynasında Harput'un Siluetini Yakalamak (I)	
<i>Yard. Doç. Dr. Hayrettin AYAZ</i>	30
Palu Üzerine Sohbetler (I)	
<i>Bekir Ali DEMİREL</i>	34
Palu'da Kırk Yıl (I)	
<i>Murat BİLGİN</i>	37
Dut'a Nişan Düştü mü?	
<i>Süleyman YAPICI</i>	40
Gönül Bir Kez Kırılmaya Görsün	
<i>Arif REHA</i>	43
Allah'ın Hoşnutluğu	
<i>Prof. Dr. İbrahim PRİNÇÇİ</i>	45
Derneđimizden Haberler	48

Murat Havzası

Palu Kültür ve Dayanışma Derneği Yayın Organı
Dört Ayda Bir Yayınlanır.

Fotoğraflar ve Yazılar İzinsiz Kullanılamaz.

Palu Kültür ve Dayanışma Derneği Adına

İmtiyaz Sahibi

Murat Bilgin

Sorumlu ve Yazı İşleri Müdürü

Yusuf Bakıcı

Genel Yayın Yönetmeni

Süleyman Yapıcı

Bilim-Danışma Kurulu

Prof. Dr. Metin Sözen

Prof. Dr. Abdusselam Uluçam

Prof. Dr. İbrahim Yılmazçelik

Prof. Dr. Saadettin Tonbul

Yayın Kurulu

Mustafa Demirkıran

Temur Pirinççi

Süleyman Yapıcı

Seyfettin Bahçeci

Muzaffer Yanılmaz

Murat Açikkapı

Kenan Altungök

Adem Akbulut

Zülcüf Çobanođlu

Mustafa Balaban

Hukuk Danışmanları

Av. Ömer Faruk Budak

Av. Mehmet Talip Ersöz

Adres Bilgileri

Hürriyet Cad. Elazığ Ticaret Merkezi

No:31 Kat:1/1

[ELAZIĞ](#)

Tlf : 0 424. 233 48 35 / 0 424. 233 79 31

www.paluder.org

palu@paluder.org / paludernegi@paluder.org

palu_dernegi@yahoo.com.tr / paluder@hotmail.com

Dizgi - Mizampaj ve Fotoğraflar

Süleyman Yapıcı

Baskı ve Baskıya Hazırlık

Güler Ofset ve Matbaacılık

Tlf. 0.424.233 15 40

İzzetpaşa Mah. Hacı Tevfik Ef. Sok. No:27 [ELAZIĞ](#)

ISSN 1306-6072

Kapak Foto: Palu Çarşıbaşı Hamamı İç Görünüşü

Değerli Okurlar,

Murat Havzası dergisinin değerli okurları,

Yaşadığımız modern zamanlarda dünyamız kocaman bir köye dönüştü. Oyle ki, modernitenin kontrol ettiği araç ve yöntemler vasıtasıyla milli/yerli değerler anlamını yitirmeye zorlanıyor, hemen her şey global bir zeminde tektipleştirilmektedir. Aslında bu durum, sadece bir ülkenin değil tüm insanlığı ilgilendiren vahim bir haldir. Sermaye başta olmak üzere silah ve bilişim teknolojilerini kontrol eden küresel güçler ne diyorsa o oluyor. Bu hâkim güçler, andığımız teknolojilerin yanısıra yedekte tuttukları diğer araçlarla tüm insanlığı dönüştürme yolunda önemli mesafe almış bulunuyorlar. Burada yitip giden temel değerlerin başında ortak tarih şuuru, kutsallık ve ahlak gelmektedir.

Modernite nasıl bir anlayıştır? Nereleden beslenmektedir? Hayat tasavvurunu oluşturan temel dinamikler nelerdir. Hayat algısı hangi değerler üzerinden gerçekleşmektedir? Sorular çoğaltılabilir. Ancak modernitenin insanlığın önüne yığıdığı bunca problemin

yeterince sağlanması henüz yapılmış değil.

Bu vahim duruma karşı durulur mu veya itiraz edilebilir mi? Bunun cevabı kolay değil. Şimdilik teklif edilecek yegâne gözümler, bir senteze varmaktadır. Bu gözümler teklifi, akla yatkın en uygun pozisyon gibi duruyor. Özetlersek, dolaşımda olan bilim, teknoloji ve diğer imkânlardan yararlanma kapasitesini artırmak tüm insanlık ailesinin temel hedefi olmalıdır. Ama tektipleştirici etkileri de milli reflekslerle püskürtmek gerekmektedir. Bu nasıl olacaktır?

Problemi ülkemiz açısından ele alacak olursak şunu söyleyebiliriz. Ortak tarih, kültür ve moral değerlerimizi modern algı üzerinden yeniden yorumlayarak yarınlarımıza taşıma misyonumuzu diri tutmalıyız. İşte dergimiz Murat Havzası'nın yapmaya çalıştığı da bu olmaktadır. Hani karıncağın hac meselesi gibi biz de bu yolda güç ve kabiliyetimizi seferber ederek yürüyeceğiz.

Saygılarımızla...

Palu Derneği ve Murat Havzası

Değerli okurlar Palu Kültür ve Dayanışma Derneği olarak, çıkarttığımız Murat Havzası dergisinin 4. sayısında yine sizlerle beraber olmanın sevincini yaşıyoruz Dergi çıkartabilmenin yerel koşullarda ne kadar zahmetli, özverili bir iş olduğunu azıcık bu işlere ilgi duyan herkes bilir. Fakat yaptığımız işin gerekliliği bize derginin her sayısında aynı heyecanı istekliliği yaşıyor.

Değerli üyelerimiz dernek olarak bu başyazıda Palu'nun geleceğiyle alakalı yapılması gereken birkaç projeden bahsetmeyi daha uygun buldum.

Saygıdeğer okurlar bugün Türkiye de kırsaldan şehirlere gerek iş imkanları gerekse sağlık, eğitim vs. gibi saiklerle göç devam etmektedir. Şu anda nüfusumuzun yüzde altmışbeşi kentlerde yüzde otuzbeşi ise köy ve kasabalarda ikamet etmektedir. Avrupa ve Amerika da ise ortalama nüfusun yüzde doksanbeşi kentlerde yüzde beşi ise kırsalda yaşamaktadır. Bu durum aynı zamanda bir kalkınmışlık ölçütüdür. Ayrıca Avrupa Birliğine girmenin ön koşullarından biri de nüfus dağılımının Avrupa ortalamalarına yakın olmasıdır. Türkiye'nin de rotasının Avrupa Birliği olduğun göre Türki-ye'nin de bu mukadderatı yaşayacağı aşikardır. Daha açık bir ifadeyle kırsaldan kentlere göç devam edecektir.

Yine bir başka açıdan konuyu irdeleyecek olursak; bugün Türkiye de nüfusun üçte biri hala tarımla geçiniyor. Doğrusu geçinmiyor, sürekli kentlere göçüyor. Yine Avrupa ve Amerika bağlamında konuya yaklaşırsak, İngiltere ve Amerika'da tarımla geçinen nüfus toplam nüfusun yüzde ikisi kadar ve bu ülkelerde üründe uzmanlaşma ortaya çıkmış ve ortalama çiftlik boyutları büyümüş. Yani maydanosunu, domatesini kendi tarlasından karşılama geleneği tarihe karışmış. Türkiyede eğer tarımını geliştirmek verimini arttırmak istiyorsa bu gelişmelere ayak uydurmak zorundadır bu bağlamda Türkiye'de de tarımda kaçınılmaz çözüm yapı değişikliğidir. Bilgi ve sermaye girecek, ölçekler değişecek ve daha az insan tarımda istihdam edilecektir. Gelecek hükümetlerde özellikle bu durum hem Avrupa Birliği standardı hem de bir gelişmişlik standardı olduğu için kentleşme ve modern ihtisaslaşmış kooperatif tarzı tarıma hayvancılığa yönelik politikalar üretecek. Köylüyü köyde tutmaya yönelik tedbirler alamayacaktır.

Yaşanacak bu demografik değişimlerin ve yapı değişimlerinin elbette ilçemize yansımaları olumsuz olacaktır. Çünkü bölgemiz kırsal diye tarif edilebilecek bir konumdadır ve ekonomik faaliyetlerde geleneksel anlamda tarım ve hayvancılıktan ibarettir. Bu durum kamuoyunda Palu bölgesi diye nitelendirilen Karakoçan Kovancılar Alacakaya ve Arıcak içinde geçerlidir. Yakın geçmişte Kovancılar ve Karakoçan yurtdışına giden gurbetçilerin hissi

davranarak ata baba toprağına vefa duygularıyla yaptıkları binalardan müteşekkil yatırımlarla biraz büyüme eğilimi gösterse de bu gurbetçilerimiz bugün daha rasyonel ve mukayeseli düşünceleri sonucu bu yatırımları hızla daha karlı bölgelere kaydırmışlardır.

Yani buralarda dahil olmak üzere bölgemizin tamamı eğer tedbir alınmazsa her geçen gün küçüleceği aşikardır.

Bana göre bu tedbirlerin en önemlisi Palu ile Kovancıların birleşerek yeni bir büyük ilçe merkezi oluşturmalarıdır. Öncelikle bu iki ilçenin birleşmesi ihtimalinin beklentisi bile insanımızı bu bölgeden göç etmemesi noktasında motive edecektir. Birleştikten sonra ortaya çıkaracağı dinamizm, sinerji ve artan nüfus potansiyeli bölgede yaşayan hemşerilerimizin umudunu daha da arttıracaktır. Bu noktada öncelikle bu iki ilçemizin birleşmesini kolaylaştıracak, çabuklaştıracak güçlü bir kamuoyu iradesi ve alt yapı çalışmaları şart. Zaten iki ilçe sakinleri zaten yıllardan beri fiilen bu iki ilçeyi tek ilçe gibi algılıyor. Paluda oturup Kovancılarda çalışan Kovancılarda oturup çocuğunu Paludaki okullara gönderen çok sayıda hemşerimiz var. Buna mukabil bu süreci hızlandırmak için birtakım alt yapı çalışmaları şart. Bunlardan en önemlisi ilçelerimizin arasını iki ilçenin ihtiyaçlarına cevap verebilen ve iki ilçenin ortak kullanabileceği kamu yatırımlarıyla doldurmak lazım. Bu bağlamda bizim dernek olarak da yapılmasını elzem gördüğümüz bir fakültenin yapılmasıdır; yine bununla beraber ortak adliye binası ortak bir bölge hastanesi bu süreci hızlandıracak projelerden birkaçıdır.

Bununla beraber çiftçiyi ve köylüyü de kooperatif tipi yapılanmalarda bir araya getirip tarım ve hayvancılığı teşvik etmek lazım. Yine Palunun tarihi yapılarının bir an önce restorasyonun tamamlanıp palunun hak ettiği 4000 yıllık yerleşim merkezi imajının tescillenerek bir turizm merkezi hüviyetine büründürülmesi bölgemizi ayakta tutabilecek en önemli projelerden biridir. Bu yatırımlarla bu bölgeyi cazibe merkezi yaparak çevre civar köyler ve ilçelerden de göçü bu bölgeye çekerek mümkündür

Saygıdeğer okurlar Palu ismi 4000 yıllık birisimdir. Palu ismi Hititleri Urartularını temsil eder. Selçukluların, Osmanlı'nın bizlere emanetidir. Kısaca Palu bütün insanlığın ortak mirasıdır. Dolayısıyla Palu ismini yaşatmak bir insanlık görevi ve bizden önce yaşayanlarımızda aziz hatıralarına saygıyı, vefayı ifade eder.

Bir sonraki sayıda görüşebilmek umuduyla esen kalm.

Kaleli Kentler ve Bir Kale Kenti; Palu

On sekiz yıl önce bir avuç inançlı insanla sivil bir harekete doğru ilk adımları atarken, aslında hepimiz en az çeyrek yüzyıllık bir birikimi ve deneyimi de beraberimizde getirmekteydik. Bu birikim ve deneyimle bütünleşen derin bir gönüllülük anlayışı ve içinde yaşadığımız topluma karşı üstlendiğimiz sorumluluk duygusu ÇEKÜL'ü bugünlere taşıdı. Bugün Anadolu'nun taşına toprağına, köylerinden kentlerine yayılan ÇEKÜL değerlerinin ve ilkelerinin olanca gücüyle yaşadığına, çoğaldığına ve kalıcı sonuçlar ürettiğine tanık olmak, en büyük ödülümüzdür.

Böyle bir sivil oluşumun kaynaklarını, her adımda bizlere katılan güzel insanların da gönülden benimsediği ve sahip çıktığı ilkelerimizin doğruluğunda, evrensel olduğu kadar yerelle bütünleşmesinde, zamana ve her türlü olumsuz koşula karşı direnişinde, gündelik çıkarların ötesinde insana, akla ve bilime dayanmasında aramalıyız.

Çevre ve kültür korumacılığı ve kendi topraklarına olan vefa borcunu ödemeye odaklı bir sivil oluşum. Yıllardır bu konularda düşünen, sorgulayan, üreten ve tartışan insanlar, ortak amaçlar, akılcı ve somut sonuçlar doğrultusunda harekete geçmek ve birlikteliklerini geniş toplum kesimleriyle paylaşmak konusunda kararlıydılar. ÇEKÜL'ün ilk tohumları bu kararlılıkla atıldı.

Uygarlıkların beşiği olan bu topraklarda, on sekiz yıldır durmadan dinlenmeden umudu yeşertmek ve yaymak adına verdiğimiz bu savaşla, doğal ve kültürel zenginliklerimizin savunuculuğunu yapıyoruz. İnsanlarımızın, bu topraklarda birbiri ardı sıra yaşamış ve üretmiş uygarlıkların ilmek ilmek örerek bizlere aktardığı kültürel dokuyla tanışmasını ve barışmasını sağlamaya çalışıyoruz. Son elli yılda savrukça ve hoyratça tüketilen ve aşındırılan özgün bir kimliğin, değerliliğinin ve bilincin kavgasını veriyoruz. İnsanlarımızın içlerine gömdükleri özlemleri diriltiyor, alınan sonuçlar karşısında gözlerinde parlayan umut ışığıyla gönleniyoruz. Yıllar içinden, her gün çoğalarak bizlere katılan bu yürekli ve güzel gönüllü insanlarımızla, sürekli hedef büyütürük ilerliyoruz.

Dünyanın bu duyarlı bölgesinde bizi sürekli zorlayan koşullara karşın, ÇEKÜL değerlerini ve ilkelerini, 2008 yılında da aynı umutla ve yeni

hedeflerle geleceğe taşımayı sürdüreceğimize yürekten inanıyoruz.

O yıllarda yeşeren heyecan ve inanç elden ele ve yürekte yüreğe geçerek Anadolu'ya yayıldı. Engeller ve zorluklar aşıldı, hayaller gerçek oldu, şartıcı güzelliklere ve somut sonuçlara ulaşıldı.

Evlerden sokaklara, mahallelerden kentlere, bölgelerden havzalara ulaşan bir bütünlükle, konaklara, çeşmelere, surlara ve kalelere, külliyele, kervansaraylara, antik tiyatrolara uzandı.

İşte Elazığ'da kurulan Palu Kültür ve Dayanışma Derneği de bunlardan biriydi.

Doğal ve kültürel çevrenin korunması ve yaşatılması doğrultusunda ve kendi topraklarına karşı olan vefa sorcunu ödemek için "Kamu-yerel-sivil-özel işbirlikleri" ni bir araya getirerek harekete geçiren Palu-Der'in yapmış olduğu hizmetleri de takdire şayandır.

Artık bugün Palu'da güzel gelişmeler meydana gelmektedir.

Tarihi Palu Köprüsü'nün restorasyonu başlamış, tarihi eserlerin de restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

Anadolu'nun 12.000 yılı aşan tarihine tanıklık etmiş kentlerimizin birçoğunda, ilk yerleşim alanlarıyla zaman içinde oluşmuş modern yerleşim alanlarının birbirine yabancılaştığı gözlemlenir. Tarihin en eski Anadolu kentlerine bakıldığında, kuruluş dönemine ait kentsel dokularla ve gelişim süreci içinde ortaya çıkmış yeni kentsel dokular arasında, algılanması güç kopukluklar oluşmuştur.

Zaman içinde geçiş yollarının değişmesi, ticaret merkezlerinin dönüşüme uğraması ya da tarihsel savunma sistemlerinin işlevini yitirmesi gibi nedenler, kentlerin kuruluş alanlarıyla yeni gelişen alanları arasında kesintiler yaratmış, geçmişle bugünün bağı zedelenmiştir.

Geçmişte bir kalenin eteklerinde oluşmuş eski kentin kaderine terk edildiği, düzlüklerde kurulan yeni kent merkezinin eskiye sırt çevirdiği görülür. Barışan Kentler projesi, tarihi kentlerin eski ve yeni yerleşimleri arasında bir etkileşim ortamı yaratmayı, kenti bütünlüğe kavuşturmayı amaçlar. Eski ile yeni doku arasında, günümüz insanının okuyabileceği bağı güçlendirecek biçimde, kent ve kent parçalarını birbiriyle barıştırmayı hedefler.

Harput (Elazığ), Palu, Battalgazi (Malatya) ve Van başta olmak üzere, Doğubeyazıt, Arapgir, Darende ve Gümüşhane bu nitelikte çalışmaların başlatıldığı ve 2007 yılında da sürdüğü kentler arasında yer almaktadır.

Roma ve Bizans döneminden başlayarak, Beylikler ve Selçuklular tarafından sürdürülen ve sonra da Osmanlılarca benimsenen, yüksek bir alanda savunma amacıyla kurulmuş kalelerin eteklerinde oluşan mahalleler, Anadolu'nun en eski yerleşme geleneklerinden biridir. Çoğu bugüne dek ayakta kalmayı başarmış olan kaleler, Anadolu yerleşme tarihinin belgeleri olmanın yanı sıra, kentlerin büyüme yönünü de belirleyen bir öğeldir. Günümüzde de kaleler, önce arkeolojik bir alan, sonra bir savunma sistemi ve en önemlisi de gelişen kentin bütünlüğünü algılamayı olanaklı kılan bir görsel merkez olarak değerlendirilmeyi

beklemektedirler.

Bu bağlamda ÇEKÜL'ün çıkış noktası, kentlere bütüncül bakma anlayışı doğrultusunda, kalelerin günümüz değerleriyle yeniden işlevlendirilerek savunma sistemlerini anlatan müzelerle donatılması biçiminde olmuştur.

İşte Palu Kalesi de bunlardan biridir. Palu Kalesi, sarp kayalıklarla korunmuş ve dünyada bir eşi olmayan bu doğal korunaklı tüm çevreye hâkim ve görkemli konumuyla Urartular'ın yerleşim geleneğindeki tüm koşulları taşıyarak bu yönüyle başı çekmektedir.

Urartu Dönemine ait suyolları, kaya mezarları, su sarnıçları, kaya kitabesi, sur kalıntıları, kutsal alanlar, Bizans dönemine ait büyük su sarnıçları, sur kalıntıları, Artuklu dönemine ait saray ve kışla gibi tarihi yapıların bir çoğu ayakta olup bunları bir an önce turizme kazandırmak zorundayız.

Bu bağlamda Kent Müzeleri ve Arşivleri'nin de önemi büyüktür. Bu arşivler, tarihsel ve kültürel kimliğini yitirmemiş kentlerin özgün yaşam kültürünü, bir başka deyişle belleğini temsil eden somut olmayan kültürel miras ürünlerini yeni kuşaklara aktarmak amacını taşımaktadır. ÇEKÜL'ün en eski projelerinden biri olan Kent Müze ve Arşivlerinin ilk örnekleri, öce Kemaliye (Erzincan), sonra sırasıyla Bursa, Kastamonu, Elazığ, İzmir, Niksar (Tokat) gibi kentlerde kurulan Kent Müze ve Arşivlerinin kurulmasına ve yaşayan mekanlar olarak sürdürülmesi konusunda yol göstericilik yapılmaktadır.

*ÇEKÜL Vakfı Genel Başkanı

Beylikler Merkezi; PALU

1018 yılından sonra başlayan öncü şeklindeki Selçuk akınları Çağrı ve Tuğrul Bey zamanlarında Anadolu'nun içlerine kadar sokularak 1042 yılında batıya doğru ilerlemeye başladılar.¹

1045/1046 yıllarında Türkler Palu'nun köyü olan Bağın'e kadar gelerek birçok esir alıp İran'a döndüler.²

1047 yılından itibaren Türkmenler, Selçuklular'ın görevlendirmeleri ile önce Diyarbakır ve Silvan'ı kuşattılar, fakat alamadılar. Daha sonra anlaşarak, birlikte hareketle Dicle ve Fırat havzasına kadar ilerleyerek Palu ve çevresine kadar ilerlediler.

1069 yılında Selçuklu şehzadelerinin yönetiminde Anadolu'ya giren Türk boylarının Bizans sınırlarını zorlamaya başladığı dönemde Bizans imparatoru Romaneos Diogenes Fırat'ı geçip Harput'a gelerek burada, komutanlarından Filaretos'un Malatya'da Türklerin saldırısı karşısında yenilgiye uğradığını öğrendi. Bunun üzerine Harput'tan yola çıkarak Fırat Boyunca ilerledi. Palu'ya geldiğinde Türk beylerinin Anadolu'ya geçtiğini ve Konya kentini yağmaladığını ve Malatya'da bıraktığı ordusunun Türkler tarafından perişan edildiği haberini aldı. Geri dönmeye mecbur kaldı. Bu olay karşısında Palu'dan ayrılarak seferi yarıda bırakıp Sivas'a geçti.³

Mengüç Gazi tarafından kurulan Mengüçoğulları Atabeyliği'dir. 1071-1080 yılları arasında kurulduğu tahmin edilen bu Atabeylik Erzincan ve çevresi olmak üzere Kemah, Divriği, Dersim ve Palu'yu sayabiliriz.

1071 Malazgirt Savaşından sonra, Bizans yönetiminde oluşan otorite boşluğundan yararlanan ve Harput çevresinden Çukurova'ya kadar olan bölgede egemenlik kuran Ermeni Fiharetos / Fileratos, bir müddet direnirse de bölgede fazla tutunamaz.⁴ Alparslan'ın ölümünden kısa bir zaman önce meşhur Selçuklu emirlerini her biri için fetih ve istila edeceği yerleri tayin ederek Anadolu'ya gönderdi. Artuk'a; Mardin, Diyarbakır, Malazgirt, Malatya, Harput, Palu ve çevresini fethetmelerini emretmişti. Selçuklu generalleri bu emir üzerine hemen "Rum" ülkesine dağıldılar.⁵

1085 yılında Diyarbakır'ın fethinden sonra Harput ve dolaylarını çok iyi bilen Çubuk Bey idaresine verilmiş ve 1087 yılında Çubuk Bey, 300 atlı süvari ile Fileratos'un elinde bulunan Harput'u⁶ ve devamında Palu Kalesi'ni alır. Selçuklu geleneklerine göre bir bey, bir yeri fethettiğinde, merkeze bağlı olmak koşulu ile kendi beyliğini kurabilirdi. Çubuk bey, bu gelenek gereği Palu beylik merkezi olmak üzere Harput ve Palu civarında, Çubukoğulları adıyla anılan kendi beyliğini kurar.⁷ ve kendisine oğlu

Mehmet Bey halef olmuştur. Çubuk Bey'in egemenliğinin ne kadar sürdüğü tam olarak bilinmezse de; oğlu Mehmet Bey'in, 1106-1113 yılında Harput Hükümdarı olduğu bilinmektedir.⁸

Çubuk Bey'in ölümünden sonra idareyi devralan oğlu Mehmet, beyliğin merkezini Palu'dan Harput'a taşımıştır.⁹

1087 yılında Çubuk oğullarının eline geçen Palu, daha sonra 1113 yılında Artukoğulları'nın eline geçene kadar Çubukoğulları'nın hâkimiyetinde kalmıştır.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun idaresi şehzadeler arasında bölüşüldüğünde, Alpaslan'ın oğlu Tacüddeve Tutuş'a, Suriye verilmişti. Melikşah, 20 Kasım 1092'de öldü. Tutuş da hükümdarlığını ilan ederek hutbeyi kendi adına okutmaya başladı. Böylece Diyarbakır bölgesiyle beraber Palu ve çevresi de Suriye Selçuklularının egemenliğine girdi.

1097 yılında başlayan İnaoğulları egemenliği 1142 tarihine kadar sürdü bu tarihten sonra yönetimde etkin olarak Nisanoğulları dönemi başladı. 1183 tarihinde Selahaddin Eyyubi'nin Diyarbakır'ı fethederek Hasankeyf Emiri Artuklu Kara-Arslanoğlu Nureddin Mehmed'e vermesiyle Diyarbakır'da da, Artukoğulları egemenliği başladı. Artukoğulları yönetimi 1232'de son bulmuştur. Artuk hanedanına adını veren Artuk Bey, Sultan Alparslan'ın ümerasından olup, Selçuk Beyleri'nin hemen hepsi gibi, büyük Türkmen boylarına hâkim idi.

Artuk Bey, Malazgirt Meydan Savaşında bulunmuş ve Selçuklu Devleti'nin muhtelif vazifelerini görmüştür. Oğulları Sukman ve İlgazi Beyler, Suriye'nin istilasına iştirak etmişler ve Kudüs'te yerleşmişlerdi. Fakat Kudüs'ün Fatimiler tarafından zaptı üzerine Türkmenleri ile beraber Doğu Anadolu'ya gelerek burada hükümetlerini kurmuşlardır. Mardin'de İlgazi Bey tarafından teşkil edilen "*Mardin Artukluları*" ve Diyarbakır çevresinde Sukman Bey tarafından kurulan "*Hısn-ı Keyfa Artukluları*" tarihte büyük bir isim bırakmışlardır. Diyarbakır'daki Artukoğullarından bir kol da Harput'da hüküm sürmüştür ki buna da "*Harput Artukluları*" diyebiliriz.

Nuruddevle Belek Gazi evvela Suruç kalesine ve civarındaki kalelere hâkim bulunuyordu. O sıralarda yani 12. asır başlarında ön Asya'yı istila eden Haçlıların Kudüs'te bir krallık kurdukları bilinmekteydi. Diğer taraftan Urfa'da, Antakya'da ve Trablus'ta birer kontluk tesis etmişlerdi. Belek Gazi Suruç'ta iken Urfa Kontu Baudouin ile girdiği mücadeleyi kaybederek Suruç'tan ayrılmış ve civardaki bir kaleye çekilmişti.

Belek Gazi daha sonra bu kaleyi haçlılara kapatarak Şimal Suriye ile alakasını kesmiştir. Kendisi

bir aralık Selçuklu Sultanı Berkıyaruk tarafından zincire vurularak Daron (Muş) çevresinde Aidziats Kalesi'nde hapsedilmiştir. Bu kaleden kurtulduktan sonra, Çubukoğlu Mehmet Bey'in ölümünü (1106) duyunca etrafına toplayabildiği Türkmenlerden mühim bir kuvvet ile El-Cezire'den hareket ederek Harput hariç olmak üzere 1112 yılında Genç, Çapakçur, Palu ve Tunceli'nin güney kısımlarını ele geçirerek Palu'ya yerleşti ve burasını emaret (beylik) merkezi yaptı. Belek Gazi bu seferinde Harput hükümdarı Mehmet Bey'in vefatından sonra yerine geçen oğlunun bir mukavemeti ile karşılaşmadı. Çubukoğulları egemenliğini, hasta olan Mehmet Bey'in oğlunun elinden aldı.

Bu arada Malatya hükümdarı Tuğrul Aslan'ın annesi Ayşe Hatun memleketini korumak için Belek Gazi'nin himayesini istemişti. Zira Ayşe Hatun'un kocası Selçuklu hükümdarı Kılıç Aslan ölünce çocuk yaşta olan oğlu Tuğrul Aslan namına memleketi idare ediyordu. Ayşe Hatun 1113 senesi başlarında Malatya'dan kalkıp Palu'ya geldi. Belek Gazi'yi Malatya'ya davet etti. Bu görüşme esnasında Belek Gazi ile Ayşe Hatun Palu'da evlendiler. Belek Gazi Malatya'ya geçerek buraları da idaresi altına aldı.

1114 yılı sonlarında Harput hükümdarı Çubukoğlu Mehmed Bey'in oğlu vefat etmiştir. Halefi olmadığından vasiyetle Harput'u Malatya hükümdarı Tuğrul Aslan'a bırakıyordu. Mehmet Bey, Harput idaresini Tuğrul Arslan'a vasiyet etmesi üzerine ise; Belek, atabey sıfatı ile Harput'a giderek şehri teslim alır.¹⁰ 1122 yılında Haçlılara karşı Halep'e giden Belek Gazi, kendisini engellemek amacıyla yolunu kesen Urfa Kontu Joscelin de Courtenay ile Birecik Senyörü Galeran de Puiset ve beraberlerindeki çok sayıda şövalyeyi esir alarak, Harput Kalesi'ne hapsederken, şövalyelerin büyük bir bölümünü de Palu Kalesi'ne hapseder.¹¹

Bu hadise İslam ve Hıristiyan âleminde geniş yankılar uyandırmış, bütün Hıristiyanlar, bu felaketten dolayı matem tuttular ve büyük bir korku içine düştüler.¹²

Belek Gazi'nin vefatından sonra amcazadesi Hüsameddin Timurlaş, 1124 yılı Eylülünde, yani Belek Gazi'nin ölümünden dört ay sonra onun Harput ve Palu kalelerinde hapis tuttuğu Frank esirlerini, müzakere yolu ile 10.000 dinar altın karşılığında haçlılara iade etti.

Belek Gazi 1124'de Menbic kuşatması sırasında öldükten sonra, ülkesini yönetmek üzere vasiyet ettiği amcasının oğlu Hüsameddin Timurtaş'ın, yönetim gücü ve yeteneğine sahip olmaması nedeniyle; kardeşi Süleyman, Belek'in Harput ve Palu'daki beyliğine sahip olur.¹³ On bir yıl kadar hüküm süren Süleyman'ın ölmesi üzerine, Hısn-ı

Keyfa Artuklu hükümdarı Sökmenoğlu Davud, yönetimi ele geçirir. Davud'un 1144'de ölmesinden sonra ise, yönetim onun oğlu Fahreddin Karaarslan'a kalır. Bir ara kardeşi Arslan Doğmuş yönetimi ele geçirirse de, 1146'da Fahreddin Karaarslan, Selçuklu Sultanı Mesud'un yardımı ile tekrar başa geçer.¹⁴

1150 yılında Suriye Haçlılarının saldırıları üzerine tekrar bir araya gelen Türkmenler haçlıların işgal etmiş oldukları yerleri geri aldılar. Bu arada Kara Aslan da Palu'da Frankları temizledi ve Gerger Ermenilerini de cezalandırdı. Artuklu Karaaslan ile beraber haçlı topraklarına saldıran Malatya Emiri Ayn'uddevle 1151 yılında Kahta, Gerger, Adıyaman ve Palu bölgelerini ele geçirerek çok sayıda esir aldı. Bu bize bu bölgelerin 1150-1151 yılları arasında tekrar Haçlılar ve Ermenilerin eline geçtiğini göstermektedir. Bu hâkimiyet 1124 senesinden 1185 yılına kadar devam etmiştir ki 60 senelik bu devirde Harput'un Artuk hükümdarlarının Hısn-ı Keyfa'dan sonra genellikle ikamet ettikleri bir merkez olduğu anlaşılmaktadır.

Karaarslan, Harput'un ve Palu'nun idaresini büyük oğlu Nasreddin'e vererek, 1163'te Erzen hâkimi Devlet-Şah'ın kızı ile evlendirir. Nasreddin'in 1164'te ölümü ve 1167'de de Karaarslan'ın ölümü üzerine Hısn-ı Keyfa ve Harput Nureddin Muhammed'e geçer. Diğer oğlu İmameddin Ebubekir ise Palu beyi olmuştur (1167-18 Ramazan 562).

Muhammed ise, bölgenin idaresini kardeşi İmameddin Ebubekir'e bırakır.¹⁵ Selahaddin Eyyubi ile ittifak yapmış olan Nureddin Muhammed, 1185'te kardeşi İmameddin Ebubekir'i, Eyyubi'nin yardımına gönderir. Ebubekir'in gidişin ardından Muhammed'in ölmesiyle birlikte, kardeşinin yerine Kutbettin Sokman geçirilir. Bu olay üzerine İmameddin Ebubekir, Harput'a geri dönerek kenti ele geçirir ve adına para bastırır.¹⁶

Artuklu dönemine ait oldu tahmin edilen tarihi eserler içinde Palu Kalesi'nde bulunan Artuklu Sarayı ve askeri kışla, Zeve (Eski Palu) da bulunan Alacalı Mescid, Aşağı Mahallede bulunan Kındik Mescidi ve Tarihi Palu köprüsüdür.

1203/1205 yılına kadar egemenliğini sürdüren İmameddin Ebubekir'in ölümünden sonra, yerine oğlu Nizameddin İbrahim halef olur. Bu arada Hısn-ı Keyfa Artuklu hükümdarı Nasırüddin Mahmud 1205/1206 yılında Harput'u almak için, Eyyubiler'den Melik Eşref'in yardımı ile Harput üstüne yürür; Nizameddin İbrahim ise, Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev'den yardım ister. Yardımın yola çıkması üzerine Nasırüddin Mahmud, kuşatmayı kaldırarak geri çekilir.¹⁷ Nizameddin İbrahim'in 1223'te ölümünden sonra yerine, oğlu İzzeddin Ahmet geçer.

Bu dönemde Harput ve Palu geçici olarak 1227'de Celaleddin Harzemşah tarafından işgal edilmiş olup, 10 Ağustos 1230'da Erzincan-Yassı Çimen'de üç gün süren savaşta Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubat'a yenilen Celaleddin Harezmsah askeri birliklerinin bir kısmıyla, Azerbaycan'a doğru çekilir. Daha sonradan toparlanan Celaleddin Harezmsah, Moğollara karşı savaşır. Moğol saldırılarına dayanamayıp Diyarbakır'a doğru kaçar ve tekrar Dersim'e gelir. Celaleddin Harezmsah, Palu İlçesi'nin Ohi Bucağı'nın yerli halkı olan Dumbelli Zazaları tarafından öldürülür. Bu olayı haber alan Dersim eteklerindeki Türk Kabileler, Palu'ya inerek Celaleddin Harezmsah'ın intikamını alırlar ve cesedini alıp, Dersim Dağları'nın yüce bir noktasına defnederek türbe yaparlar ve "Sultan Baba" adını verirler. 1231 Yılında Kürtler tarafından öldürülen Celaleddin Harzemşah, bazı kaynaklara göre Palu'da bazı kaynaklara göre ise Ahlat'ta Hakk'a yürür. Alevi söylencelerinde Palu Kürtlerince öldürüldüğü yönündedir. Celaleddin Harezmsah'ın ölümünden sonra Harezmsah beyleri, komutanları ve emirleri Selçuklular'ın hizmetine girerler.¹⁸

1231 yılında da Moğollar'ın eline geçer. Harput Artuklu beyliği 1234'de Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat'ın, Harput'u ve bölgeyi fethiyle son bulmuşken¹⁹ son hükümdar konusu tartışmalıdır. Kimi kaynaklarda adı geçen ve İzzeddin Ahmet'in kardeşi Hızır ile Hızır'ın oğlu Nureddin Artukşah isimleri konusunda net bilgiler yoktur. Genel yargılar Hızır'ın başa geçmediği, Nureddin Artukşah'ın son hükümdar olduğu yönündedir.²⁰ Ancak, Selçuklular'ın Harput fethinden sonra Çemişkezek'e yönlendiği bilinmekteyse de, bundan sonra hangi yerleşimleri ele geçirdiği tam olarak bilinmez. Olasılıkla Mazgirt ve Palu gibi merkezler, Selçuklu'yu metbu olarak tanımış olmalıdırlar.

Aynı yıllarda Eyyubiler'in de bölgede varlığı söz konusudur. Bu yıllarda gerginleşen Selçuklu-Eyyubi ilişkileri, Alaeddin Keykubat'ın Ahlat'ı ele geçirmiş olması sonucu; El Kamil, ordusuyla Anadolu içlerine girmeye çalışır. Toros yollarının kapalı olması nedeniyle, Hısn-ı Mansur'u yakıp yıkarak, Fırat'ı aşmış Siverek'e kadar gelir. Aynı sıralarda Harput Artukluları'nda Selçuklular'a baş kaldırıncaya; Harput'u bir uç kalesi olarak kullanma düşüncesiyle, El Kamil'in Harput'a gönderdiği güçler yenilir, Harput Kalesi de teslim olmak zorunda kalır.²¹

1243 yılında Selçuklular Köseadağ'da Moğollar'a yenilince Anadolu'nun büyük bir bölümünde olduğu gibi Palu ve çevresinde de Önce Moğollar'a bağlı vergi veren bir Selçuklu egemenliği, devamında ise Moğol ya da diğer adıyla İlhanlı Dönemi başlar. Bu süreç içinde Keyhüsrev'den sonra başa geçen Sultan II. İzzeddin Keykavus, sınırları kontrol

amacıyla, gizli bir şekilde Türkmen, Kürt ve Araplar'dan asker toplamaya çalışır. Bu nedenledir ki, 1257 yılında Musul'lu Şerafeddin Mehmed bin Şeyh Adi adlı bir Kürt aşiret reisine, hizmetlerinden dolayı Harput'un idaresini verir. Ancak, Şerafeddin Mehmed halk tarafından Harput'a sokulmaz ve Harput civarında Baycu Noyan tarafından yakalanarak öldürülür.²² 1258'de Bağdat'a gelen Hülagu, ardından El Cezire'ye yürür ve buraları da alarak Fırat'ı geçip Suriye'ye döner. 1289'da Anadolu, Hülagu tarafından paylaşılır ve Harput ve çevresi Gazvinli'ye verilir. Gazvinli ve İrinçin adlı Moğol beyleri, ellerinde tuttıkları bölgelerde çok zulüm yaparlar ve sonuçta çeşitli isyanlar olur. Bunların en büyüğü 1258'deki Süleymiş İsyanı'dır. Bu isyan daha çok Malatya, Harput ve Diyarbakır halkını rahatsız eder ve bölge halkı dağlara çekilir.²³

XIII. yüzyıl sonunda zayıflayan Selçuklu Devleti'nin yerine, çeşitli beylikler kurulur. XIV. yüzyıl ortalarına kadar İlhanlı yönetiminde kalan Harput ve Palu bölgesi; Malatya, Elbistan ve Maraş'la birlikte, bu yıllarda güçlenmeye başlayan Dulkadiroğulları Beyliği egemenliğine girer. Zeyneddin Karacabey tarafından kurulan ve adını 1336'dan sonra duyuran Dulkadiroğulları, 1339'da bağımsızlıklarına kavuşurlar. Karacabey'den sonra yönetime geçen İzzeddin Halil Bey Dönemi'nde başkent Elbistan olup, 1363'den sonra Harput ve çevresi büyük önem kazanır ki. bölgenin yönetiminde bu yıllarda Karacabey'in oğullarından Sarımeddin İbrahim Bey vardır.²⁴ 1366 yılında Memlük orduları, Halep Valisi Seyfettin Corcu komutasında Harput'u iki defa kuşatırlar ve ikinci kuşatmada Harput teslim olur. Ancak, on yıl sonra 1376'da Dulkadiroğlu Halil Bey, Harput'u yeniden ele geçirir. 1381 yılında Memlüklüler tekrar bu bölgelere saldırırsa da, Harput'u alamadan Maraş ve Elbistan'a ulaşırlar. Dulkadirli ise Harput'u uzun süre kullanıp, buradan çeşitli kentlere akınlar düzenlerler.²⁵ Tüm bu süreç içinde Palu'nun nasıl yönetildiği ya da kimlerin egemen olduğu çok bilinmese de, Dulkadirli etkisi altında kabul edilir.

Akkoyunluların ilk beyi olarak kabul edilen Tur Ali Bey'den sonra Akkoyunlular'ın boy beyliğini Fahreddin Hacı Kutluğ Bey üstlenir. Kutluğ Bey, en büyük oğlu olduğu sanılan Hüseyin, daha sonra iktidara gelen kardeşi Osman Bey tarafından Musul kolunu örgütlemekle güneyde görevlendirilmiş ve 1390'larda ölmüştür. 1405'ten sonra kendisinden söz edilmeyen Bayburt Beyi Ahmet Bey'in 1397'de boy beyliğini Osman Bey'e kaptırınca Akkoyunlular üzerindeki etkinliğini yitirmiş ve beylik görevinden ayrılarak Palu'ya yerleşerek Akkoyunlular'ın Palu kolunu kurmuştur.²⁶

1433'de Timur Anadolu'dan ayrılırken, Diyarba-

kır ve yöresinin kontrolünü Akkoyunlu beylerinden Kara Yülük Osman'a bırakır. Büyük bir devlet kurmak isteyen Kara Yülük Osman, Timur'un bıraktığı Malatya'yı koruyamamasına karşılık; Erzincan ve çevresini Yar Ali'den, Urfa'yı Döğerler'den, Çemişgezek'i Pir Hüseyin Bey'den, Harput ve Palu'yu Dulkadiroğulları'ndan, Kemah'ı Timur temsilcisi Şemseddin'den, Erzurum'u Karakoyunlu Valisi Duharlı Pir Ahmet Bey'den, Mardin'i ise Karakoyunlular'dan alarak geniş bir devlet kurar.²⁷ Harput ve yakın çevresi, Kara Yülük'ün ölümü ve taht kavgalarından sonra; Dulkadiroğlu Halil Bey'in oğlu Nasır-al Din Muhammed tarafından Akkoyunlular'dan geri alınır da, Nasır-al Din Muhammed'den sonra yönetime geçen oğlu Melik Arslan döneminde, 1465'de Harput, Memlük sultanının da göz yum-

masıyla birlikte, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan olarak anılan, Hasan Bayındır Han tarafından tekrar Akkoyunlu topraklarına katılır.²⁸

Uzun Hasan, 1467'de Karakoyunlu Beyi Cihan-şah'ı, ardından 1469'da Teymurlar'dan Ebu Said Han'ı yenip; her ikisini de öldürdükten sonra, ülkesinin sınırlarını Karaman'a kadar genişletir. 1473 yılında Fatih Sultan Mehmed, Uzun Hasan'ın üstüne yürümeye başlar. Yolda Karaman Valisi Şehzade Mustafa ile Amasya Valisi Şehzade Beyazıt, ordularıyla birlikte Fatih'e katılırlar ve Oltukbeli'nde yapılan savaşta Akkoyunlular yenilir. 1478'de Uzun Hasan'ın ölümüyle taht kavgaları tekrar başlar ve Akkoyunlular parçalanıp yok olurlar.²⁹

*Araştırmacı-Yazar, Palu Kültür ve Dayanışma Derneği Yönetim Kurulu Üyesi.

DİPNOTLAR

1. Cahen, 1992 s. 42-43; San, 1982, s. 106-118
2. Mateos, 1987, s. 83.
3. Aşan, c.1, s. 64
4. 1989, s.14, 15.
5. Çay, 1996, s. 64.
6. Turan, 1972, s. 147
7. Alptekin, 1992, s.45-51.
8. Ardıçoğlu, 1964, s. 34.
9. Yınanç, 1949, s. 191.; Ardıçoğlu, 1964, s. 44-51.
10. Yınanç, 1949, s. 469; Abu'l-Farac, 1987, s. 351; Artuk, 1992, s.81, 82; Turan, Doğu 1972, s. 147.
11. Yınanç, 1949, s. 470, 471; Sunguroğlu, 1958, C. I, s. 111, 112; Ardıçoğlu, 1964, s.39, 40; Abu'l-Farac, 1987, s. 358; Demirkent, 1987, s. 29; Mateos, 1987, s. 272, 273.
12. Mateos, 1987, s. 272.
13. Turan, 1972 s. 153.
14. Abu'l-Farac, 1987, s. 377.
15. Köprülü, 1940, s.619; Ataoğlu, 1992, s. 55.
16. Sunguroğlu, 1958, s. 46, 47.
17. Sunguroğlu, 1958 s. 115; Ardıçoğlu, Harput 1964, s. 48, 49; Abu'l-Farac, 1987, s. 486, 487.
16. Ardıçoğlu, 1964, s. 51-80, Fırat, 1993, s. 85. Turan, 1972, s.150-200; İslam Tarihi, 1986, c.8, s.134, 178-179, 182.
19. Turan, 1972, s. 181.
20. Sunguroğlu, 1958, s. 116; Ardıçoğlu, 1964, s. 52, 53
21. Aksoy, 1985, s. 126; Turan, 1972, s. 180.
22. Ardıçoğlu, 1964, s. 63; Ünal, 1989, s. 20.
23. Sunguroğlu, 1958, s. 118.
24. Anonim, 1982, s.2488-2571
25. Yınanç, 1989, s. 20-23.
26. Akkoyunlu, 1992, s.43.
27. Yınanç, 1949, s. 167.
28. Yınanç, 1989, s. 59, 60.
29. Sunguroğlu, 1958, s. 126.

KAYNAKLAR

Abu'l Farac 1987 / Gregory Abu'l-Farac, Gregory (Bar Habreus), Abu'l Farac Tarihi, Çev. Ö. R. Doğrul, Ankara

Akkoyunlu 1992 / Dilaver Akkoyunlu, Akkoyunlular ve Bayburt, Ankara, 1992

Alptekin 1992 / Coşkun Alptekin, "Selçuklular Zamanında Harput", Tarih İçinde Harput, Elazığ.

Aksoy 1985 / Bilal Aksoy, Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli, C. I, Ankara.

Anonim 1982 / Anonim, "Elazığ", Yurt Ansiklopedisi 4, İstanbul, 1982

Ardıçoğlu 1964 / Nureddin Ardıçoğlu, Harput tarihi, İstanbul.

Artuk 1992 / İbrahim Artuk, "Artukoğlu Belek'in Hayatı ve Mezarı", Fırat Havzası Sanat Tarihi Sempozyumu, Ankara.

Aşan / Muhammed Beşir Aşan, Dünü ve Bugünü İle Harput, Osmanlı Öncesi Harput ve Yöresinde Türk İskanının Tarihi Gelişimi, c.1.

Ataoğlu 1992 / Remzi Ataoğlu, "Harput'ta Artuklu İdaresi", Tarih İçinde Harput, Elazığ.

Cahan 1992 / Claude Cahen, Türklerin Anadolu'ya İl girişi (XI. Yüzyılın ilk Yarısı), Çev. Yaşar Yücel – Bahaeddin Yedişildiz, Ankara.

Çay 1996 / Haluk Çay, Her Yönüyle Kürt Dosyası, Ankara

Demirkent 1987 / Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, Ankara, 1987

Fırat 1993 / M. Şerif Fırat, Doğu illeri ve Varto Tarihi, Ankara

İslam Tarihi 1986 / Doğuştan Günümüze İslam Tarihi, c.8, İstanbul

Köprülü 1940 / M. Fuad Köprülü, "Artukoğulları", İslam Ansiklopedisi, C.I, İstanbul.

San 1982 / Salih San, Doğu Anadolu ve Muş'un İzahlı Kronolojik Tarihi, Ankara.

Sunguroğlu 1958 / İshak Sunguroğlu, Harput Yollarında, C. I, İstanbul, 1958

Turan 1993 / Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul

Ünal 1989 / Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566), Ankara

Yapıcı 2004 / Süleyman Yapıcı, Palu (Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı), Ankara

Yınanç 1949 / Mükrimin Halil Yınanç, "Belek", İslam Ansiklopedisi, C. II, İstanbul..

Yınanç 1989 / Rafet Yınanç, Dulkadir Beyliği, Ankara.

İslam Medeniyetinin Batı'ya Giden Yolları

Kuran'ın ilme verdiği değer herkesçe bilinir. Zira Peygamber'imize inen ilk ayet okumayı, dolayısıyla ilmi ve bilmeyi emretmektedir. Peygamber Efendimiz, "İlim Çin'de de olsa arayın" emriyle de, Müslümanların İslâm'ın ruhuna uygun olan yabancıların bilgilerini almada tereddüt etmemelerini belirtmektedir. Bir saat ilim, yetmiş yıllık ibadetten daha hayırlıdır.

"Ortaçağ karanlığı ile insanlığın ve ilmin bu çağda geri kalmışlığından" dem vurmak, günümüzde adet haline gelmiştir. Bu düşünceleri ileri sürenler, İslâm'ı kastederek Müslümanları kötülemektedirler. Halbuki Ortaçağ'da karanlık devri Avrupalılar, buna karşılık ilmin altın çağını Müslümanlar yaşıyorlardı. Müslüman düşünürler ve bilim adamları, Cordoba ve Toledo şehirlerindeki İslâm üniversiteleri aracılığıyla Batı'yı bu çağda uyandırmış ve aydınlatmıştır. "Alimin mürekkebi, şehidin kanından daha üstündür" düşüncesine dayanan Ortaçağ Müslüman ilim adamları, kendilerine düşenleri hakkıyla yapmışlardır.

Müslümanların düstur edindikleri, "Bu gün Allah için ne yaptınız?" sözü çok önemlidir. İşte Allah için yapılan ve O'nun memnun olduğu kavramların başında "ilim" gelmektedir. Öyleyse "Bu gün Allah için ilim öğreniyorum" deyip, gecesini gündüzünü ilme vererek, bütün dünyayı aydınlatan Müslüman ilim adamlarının neler yaptığını kısaca takdim etmeye çalışalım:

Şekilde görülen harita, klasik bilimin Orta-doğu'dan Batı Avrupa'ya nasıl yayıldığını göstermektedir. Bu harita, William F. Furter'in editörlüğünü yapmış olduğu History of Chemical

Engineering (Kimya Mühendisliği Tarihi) isimli kitaptan alınmıştır. Ortaçağ'da kurulup geliştirilen, Ortadoğu İslam topraklarındaki üniversiteler; Alexandria (İskenderiye), Caire (Kahire), Edessa (Urfa), Harran, Nisibin (Nusaybin), Damascus (Şam), Baghdad (Bağdat), Kûfah (Kûfe), Ray (Rey), Basra, Shiraz (Şiraz), Jundishâpûr (Nişabur) adlı merkezlerde bulunuyordu.

İslam'ın Kuzey Afrika üzerinden Batı'ya yayılması sonucunda Fas ve İber Yarımadası'nda kurulan üniversiteler; Fez, Seville, Cordova (Kurtuba), Toledo, Salamanca kentlerinde bulunuyordu.

Yukarıda sıralanan ilim merkezlerinde hangi faaliyetlerin yapıldığını ve üniversitelerin Batı medeniyetine nasıl öncülük ettiğini kısaca görelim:

Dünyanın ilk üniversitesi sıfatını alan, 988 yılında Halife Aziz zamanında El-Ezher Camii'nde 35.000 talebe okumaktaydı. Zenginlerin burslarıyla okuyan talebeler, dünyanın her tarafından gelmekteydi. Kahire Hilafet Kütüphanesi'nde; El-Hakim zamanında 100.000, El-Muntasır zamanında ise 200.000 cilt kitap vardı. Şiraz'da bulunan bir kütüphane hakkında, Müslüman bir vatandaşın heyecanla şöyle dediği belirtilir: "Yeryüzünde olup da, bu kütüphanede kopyası olmayan bir tek kitap mevcut değildir."

891 yılında, Bağdat'ta yüzden fazla kitabevi vardı. Alim bir hükümdar olan Sahip İbn-i Abbas'ın, Buhara'da bulunan kütüphanesindeki kitapların sayısı, bütün Avrupa kütüphanelerindeki kitap sayısından daha çoktu.

İslam dünyasında ilk kağıt fabrikası 794

yılında, Vezir Harun'un oğlu El-Fazl tarafından Bağdat'ta kurulmuştur. Daha sonra Müslümanlar kağıt yapımını Sicilya ve İspanya'ya götürdüler. Kağıtçılık buradan da İtalya ve Fransa'ya geçti. Kağıdın kullanılması; Çin'de 105, Mekke'de 797, Mısır'da 800, İspanya'da 950, İstanbul'da 1100, Sicilya'da 1102, İtalya'da 1154, Almanya'da 1228, İngiltere'de 1309 yılına rastlar.

Muhammed İbn-ül Hişam, Mısır'daki Müslüman medeniyetinin en parlak ismidir. Bu ilim adamı, büyüteci Avrupalılardan üç asır önce keşfetmiştir. El-Hişam, Euclide (Öklit) 'in, görmenin, gözden maddeye giden bir ışık neticesinde meydana geldiği iddiasını reddetmiştir. El-Hişam'a göre; "Görme, bakılan cisimden göze gelince, gözün saydam bölümünden içeri giren şekil sayesinde mümkündür." Kepler'e gelinceye kadar, Avrupalıların optik bilgisi, El-Hişam'ın ışık çalışmaları üzerine kurulmuştur. El-Hişam olmasaydı, bir Roger Bacon'un adı bile duyulmazdı... Bacon, Opus Martus adlı eserinin hemen her sayfasında, El-Hişam adını zikreder.

Endülüs Emevî Halifesi III.Abdurrahman'ın yaptırdığı Kurtuba Üniversitesi, o devrin dünya üniversiteleri arasında mümtaz bir yere sahipti. Bu üniversiteye sadece İspanya'dan değil, Avrupa, Afrika ve Asya'nın çeşitli bölgelerinden Müslüman ve Hristiyan öğrenciler gelmekteydi. Endülüs'ün kültür ortamı o derece yüksek bir seviyeye ulaşmıştır ki, Hollandalı müsteşrik Dozy, "Endülüs'te bu dönemde hemen herkes okuma yazma biliyordu" demekten kendini alamamıştır. Aynı asırda Hristiyan Avrupa'da ise çok az kimse, okuma-yazma biliyordu.

III.Abdurrahman zamanında Kurtuba'nın geliri, 12.045.000 altın dinara ulaşmıştı. Bu, bütün Hristiyan Latin devletlerinin gelirinden daha fazlaydı. Yüksek gelir vergi yoluyla değil; ilmî gelişmişliğin neticesi olan tarım, endüstri ve iyi yönetilen bir ticaret sayesinde sağlanıyordu. Sadece Kurtuba'da 13.000 dokumacı vardı.

Toledolu İbrahim El-Zerkalı (1029-1087) gezegenlerin hareketlerini gösteren "Toledo Tablosu" nu oluşturdu ve bu tablo uzun zaman bütün Avrupa'da kullanıldı. İbn-i Firnas; gözlük, kronometre ve uçan bir cismi IX.asırda icat etmiştir. Ebul Kasım'ı Zehravî (936-1013) "El-Tarraf" adlı meşhur cerrahi kitabını yazdı. Bu kitap, Latince'ye tercüme edilerek Avrupa'da temel cerrahi kitabı olarak kullanıldı. Oxford'da Bodleian Kütüphanesi

si'nde bulunan 1460 tarihli bir Hayyam'ın "Rubaiyyat" adlı yazmasında 158 kıta vardır. Edward Fitzgerald, 75 rubaiyi İngilizce'ye 1859'da çevirdi. Avrupalılar, Ömer Hayyam'ı üçüncü derece denklemler, burçlar ve astronomik haritalar üzerinde çalışan bir âlim olarak tanırlar.

Richard G.Rice ve Duong D. Do tarafından yazılan "Applied Mathematic and Modeling for Chemical Engineers" isimli kitabın 1995 tarihli baskısının baş kısmında yer alan aşağıdaki dörtlük Ömer Hayyam'ın Rubaiyyat'ından alınmıştır:

*Myself when young did eagerly frequent
Doctor and Saint, and heard great argument
About it and about; but evermore
Came out by the same door as in I went*
(Rubaiyyat of Omar Khayyam)

*Gençliğimde büyük bir iştiaqla
Hekim(felsefeci) ve velilerin(mutasavvıf)
Meclislerine gider, bu ve şu konu hakkında
Uzun süre büyük münakaşalar dinlerdim.
Girdiğim gibi, aynı kapıdan çıkardım.*

Ömer Hayyam rubaisinde, ilmin dipsiz ve kıyasız bir derya olduğunu, bir şeyler öğrendikçe, hiçbir şey bilmediğinin farkına vardığını belirtmektedir. Yukarıdaki rubainin uygulamalı matematik kitabının başında sunulması, Ömer Hayyam'ın matematikte bir üstat oluşuna, adı geçen yazarların dikkat çektiği bir noktadır.

Trigonometrik bağıntıları, bugün kullanılan şekliyle formülleştiren Ebu Abdullah El-Battanî'dir (850-929). Nasirüddin Tûsî, trigonometriyi ilk defa müstakil bir ilim olarak ele alan eserini yayınladı (1229). Bu eser iki asır boyunca rakipsiz kaldı. Anadolu'da 1112'ye doğru Ebu'l-Feth El-Kuzinî "Kitab-ı Mizanü'l Hikme" adlı fizik kitabını yazdı. Bu eserde yazar; kaldıraç kanunlarını formüle edip, muhtelif sıvı ve katı cisimler için özgül ağırlık cetvelleri yapmış ve Newton'dan yaklaşık yedi asır önce bir yerçekimi teorisi ileri sürmüştür.

Nureddin'in, Şam'da 1160 yılında kurduğu hastanede, üç asır boyunca hastalar bedava tedavi edilip, onlara ilaç dağıtılmıştır. Burada; genç, yaşlı, kadın, erkek, zengin, fakir, esir, hür farkı gözetilmeksizin herkes tedavi edilirdi. Taburcu edilen herkese, işine hemen başlamaması için ayrıca para da verilirdi. Uykusuzluktan ıstırap çeken hastalara mûsiki dinletilir; özel şahıslar bunlara hikayeler anlatılırdı. Ayrıca, bütün büyük İslam şehirlerinde ruh hastaları için özel tedavi amaçlı yerler vardı.

Çok teknik eserler yanında, felsefi roman yazar Ebu Bekr İbni Tufeyl'in (1107-1185) 1708 yılında İngilizce'ye çevrilen bu eserinden faydalanan Daniel de Foe, dünya klasiklerinden "*Robinson Crusoué*" yi yazmıştır.

El-Harezmi (Muhammed İbni Musa) (780-850), bilinen en eski geometri tablolarını tertip ederek "*Hisabu'l Cebr ve'l Murakabele*" adlı eserini yazmıştır. Bu eser, XII. yüzyılda Gérard de Grémone tarafından tercüme edildi ve XVI.yüzyıla kadar bütün Avrupa üniversitelerinde temel matematik kitabı olarak okutuldu. Batı'da "*Algèbre*" diye bilinen "*Cebir*" sözü de, bu eserle ilim dünyasına kazandırıldı. El-Harezmi kelimesi Batı'da, zamanla, "*Algorithme*" yahut "*algorisme*" (logaritma) halini aldı ve ondalık esasına göre kurulmuş hesap sistemini göstermekte kullanıldı.

Önce, Latince "*Alchoarismi*" şekline giren "*El-Harezmi*" adı, sonra; "*Algorizmi, Algorismus, Algorisme, son olarak da Algorithme*" haline dönüşmüştür. Bu ad, ilkin sıfırdan, dokuz rakamından ve hesap yöntemlerinden oluşan sistemi adlandıracak; sonra da, bugün bildiğimiz daha geniş, daha soyut anlamını kazanacaktır. Bugün bilgisayar programlamada çalışmaların alfabeti sayılan "*algoritma*" da adını, El-Harezmi'den almıştır. "*Kitab'ul Muhtasar fi Hisab'il Cebr Ve'l Mukabele*" isimli eseriyle ilimler tarihindeki asıl ününü kazandığı cebir ilmi, hesap ilminden ayrılmış ve ilk kez bir ilmin adı olarak kullanılmıştır.

Muhammed İbni Ahmed, 976'da yazdığı "*İlimlerin Anahtarı*" adlı eserinde, sayıların sırasını bozmamak için yanlarına küçük bir daire koymanın doğru olacağını ileri sürerek, ilk defa kullanılan bu küçük daireye, boş anlamında, "*sıfır*" (sıfır) adını vermiştir. Batı dillerinde rakam anlamındaki "*Chiffre*" sözü, işte bu "*sıfır*" kelimesinden çıkarılmıştır. Latin ilim adamları "*sıfır*"a, "*zephyrum*" demiş, İtalyanlar da bunu kısaltarak "*zero*" şeklinde ifade etmişlerdir. Sıfır icat edilmeseydi, bugünkü astronomik hesaplar yapılamayacaktı. Sıfırın icadı, günümüzdeki birçok bilimsel ve teknolojik buluşlardan çok daha önemlidir.

El-Me'mun, 830 yılında Bağdat'ta "*Beyt'ül Hikme*" adında bir fen üniversitesi kurmuştur. Bu üniversitede, bir umumî kütüphane, bir de rasathane bulunmaktaydı. Ebu'l Fergani'nin yazdığı astronomi kitabı, yedi asır boyunca Avrupa ve Asya'da temel kitap olarak okutulmuştur.

Pi (π) sayısının bugün kullandığımız en doğru

değerini, Gıyasüddin Cemşid El-Kâşi bulmuştur. Matematikte, günümüzde kullanılan Pascal üçgenini, Paskal'dan sekiz yüzyıl önce, El-Kerhî icat etmiştir.

Bağdatlı bir Arap olan Mes'udî; Suriye, Filistin, Arabistan, Zengibar, İran, Orta Asya, Hindistan ve Seylan'ı dolaşarak müşahedelerini, otuz ciltlik "*Altın ve Kıymetli Taş Madenleri Çayırı*" adlı eserinde toplamıştır. Mes'udî, Çin'den Fransa'ya kadar her ülkenin coğrafya, biyoloji, tarih, âdetler, din, ilim ve felsefesini biliyordu.

El-Birunî (973-1048), hemen hemen bütün ilimleri (felsefe, turizm, tarih, coğrafya, dilbilim, riyaziye, astronomi, şiir ve fizik) bilirdi. El-Birunî, on sekiz değerli taşın özgül ağırlığını tayin etmiş ve bir cismin özgül ağırlığını, onun ağırlığının taşıdığı suyun hacmine oranı olduğunu bulmuştur. Geometriye teoremlerin ispatını getiren ve hidrostatikteki birleşik kaplar prensibinden faydalanarak, memba sularını artezyen kuyu sistemiyle çalışmasını izah eden yine El-Birunî'dir.

Bilinen en eski hastane, Bağdat'ta Harun Reşit tarafından kurulmuştur. 931 yılında Bağdat'ta, 860 diplomalı hekim vardı. Tarihte ilk defa göz hastalıkları hakkında eser veren Hunan İbn-i İshak'tır. Ali İbn-i İsa'nın "*Göz Hekimlerinin El Kitabı*" isimli eseri, Avrupa'da XVIII.yüzyıla kadar kullanılmıştır. Ebu Bekr Muhammed El-Râzî (844-926), yarısı tıp olmak üzere, 131 eser yazmıştır. "*Liber Continens*" adıyla Latince'ye çevrilen "*Kitabü'l Hâvî*" adlı eseri, 1395 yılında Paris Üniversite Kütüphanesi'ndeki dokuz kitaptan biridir. 1498-1866 yıllarında İngiltere'de kırk baskısının yapıldığı bilinen bu eser, bulaşıcı hastalıklar hakkında yazılan ilk kitaptır. Şu anda Paris Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde iki Müslüman hekimin resmi asıdır; bunlardan biri Râzî ve diğeri İbn-i Sina'dır. İbn-i Sina (980-1037) ilim ve felsefenin bütün dallarını içine alan yüz civarında kitap yazmıştır. Mineraller hakkındaki eseri, XIII. yüzyıla kadar Avrupa jeolojisinin temel kitabı olmuştur. İbn-i Sina'nın yazdığı önemli eserlerinden birisi, "*Kanun Fi't-Tıp*" dır. Bu kitap, XII. yüzyılda Latince'ye tercüme edilmiş ve yüzlerce yıl Avrupa okullarında en önemli metin olarak okutulmuştur. Montpellier ve Louvain Üniversiteleri'nde XVII. yüzyılın ortalarına kadar, başlıca tıp kitabı olarak bu eser okutulurdu. Müslüman ilim adamlarının geliştirdiği tıp, beş yüzyıl boyunca dünyaya hükmetti.

Diyarbakır ve Cizre bölgesinde yaşayan

Ebu'l iz El-Cezeri, 1204 yılında yazmış olduğu “*Kitab-ül Cami-i Beyn-el ilm-i Ve-l amel En-naft-i fi sınaat-il Hiyel*” eseriyle bugünkü otomatik kontrolün ve robotların temelini atmıştır. Bu eser, Donalt R.Hill tarafından “*The Book of Knowledge of Ingenious Mechanical Devices*” adı ile Batı dillerine tercüme edilerek yayınlanmıştır.

İslam medeniyetinin Avrupa'ya yayılması; ticaret ve hacılar, Arapça'dan Latince'ye yapılan binlerce tercüme, alimlerin Müslüman İspanya'yı ziyaretleri, genç Hristiyanların aileleri tarafından iyi bir eğitim görmelerini sağlamak amacıyla İspanya'ya gönderilmesi, Suriye, Mısır, Sicilya ve İspanya'da Hristiyanların her zaman Müslümanlarla temaslarıyla gerçekleşmiştir.

Asırlarca sarf edilen emeklerle meydana getirilen hazine değerindeki yüz binlerce cilt kitap,

Moğol istilasıyla yakılıp, kütüphaneler bir hafta içerisinde yok edilerek, bu bölgedeki âlimler öldürülmüştür. Tarihin hiçbir devrinde; iki milyon kişinin boğazlandığı böyle bir kıyım ve çok kısa bir süre içinde bu derece mahvedici bir darbeye hiçbir medeniyet maruz kalmamıştır.

İlim; değer verilmeyen yerden göç eder, kim sarılırsa onun malı olur. Nitekim, ilme sırtını dönen İslam alemi, duraklama ve gerilemeye yüz tutarken; Batı, özünü Kur'an'dan alan bu ilimle çağdaş bilimi, ardından da teknolojiyi meydana getirmiştir.

Sibernetik, Robot Biliminin ve Mekanîğin Babası El-Cezeri, *El Hiyel Adlı Kitabında Tasarladığı Abdest Robotu ve Fil Su Saati*

* İnönü Üniversitesi, MALATYA

KAYNAKLAR:

1. İfrah, Georges, “İslam Dünyasında Hint Rakamları-Rakamların Evrensel Tarihi VII”, TÜBİTAK Yayınları, 2.Baskı, 1995.

2. Durant, Will (Tercüme:Orhan Bahaeddin), “İslam Medeniyeti” Tercüman 1001 Temel Eser, No:29, Kervan Kitapçılık A.Ş., (Tarihsiz)

3. Akman, Toygar, “Sibernetik”, Bilgi Yayınevi, No:35,

1.Baskı, 1984.

4. Furter, William F. ,” *History Of Chemical Engineering*”, American Chemical Society, 1980.

5. Bayraktar,Mehmet, “İslâm'da Bilim ve Teknoloji Tarihi”, Rehber Yayınları, 27(8), 2.Baskı, Ankara, 1992.

6. Özemre, Ahmet Yüksel, “İlimde Demokrasi Olmaz”, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1991.

7. Äiberg, Hans von, “Arzdan Arşa Sonsuzluk Kulesi”, Kit-San Yayınları, 17, Cilt-1, İstanbul, 1986.

Mustafa Kemal Paşa ve Palu

I. Mustafa Kemal Paşa'nın Palu'ya İlk Gelişi

Mustafa Kemal Paşa, Suriye'den döndükten sonraki hayatı da hareketli ve fırtınalı geçmişti. Balkanlarda isyancı çetelere karşı mücadele verirken de Suriye'de gördüklerinden çok farklı şeyler görmedi. 31 Mart vakası üzerine Hareket Ordusuyla İstanbul'a gelmiş ve Trablusgarp olayında gönüllü olarak İtalyanlara karşı savaşmıştı. Balkan Savaşlarında çeşitli cephelerde savaş vermişti. Sofya Ataşemiliterliği gibi diplomatik görevler de üstlenip, çeşitli manevralara katıldıktan sonra, Çanakkale Savaşı'nda birliğiyle destanlar yazmış bir komutan olarak; Edirne'deki 16. Kolordu'ya komuta ettiği sırada, 10 Mart 1916'da¹ kolordusuyla birlikte Diyarbakır'a görevlendirildi.

Çanakkale zaferinden sonra Harput'a ulaşmış olan 12. Fırka 10 Mayıs'ta Palu'ya, 53. Fırka Halep'ten Diyarbakır'a, 14. Fırka Resuleyn'e, 13. Fırka ise (7 tabur) daha evvel Sivas'tan Harput'a gönderilmişlerdi. Dersim'de görevi biten 13. Fırka Kiğı civarında toplanarak Mamahatun'a (Tercan) taarruzla burası geri alındı.

Bu görevlendirmede Kafkas Cephesi'nin Doğu kısmında Rusların ilerlemesi ve Bitlis, Erzurum, Van ve Muş'un düşmesi önemli rol oynamıştı. Çanakkale savunması bu cephenin ikinci plana düşmesine sebep olmuştu. Avrupa'da oluşturulması düşünülen cephe-den vazgeçilerek Kolordu doğuya gönderildi.² 16. Kolordu Komutanı olarak Mustafa Kemal Paşa'nın yetki alanı Van Gölü güneyinden Çapakçur Boğazı'na kadar olan bölgeydi. Erzurum'un düşmesi ve 3. Ordu'nun Trabzon-Bayburt-Kop hattına çekilmesi üzerine, Ruslara yandan bir cephe açılması düşünülmüş, 2. Ordu doğuya Bingöl (Çapakçur) bölgesine kaydırılmaya çalışılıyordu. Bu arada 16.

Kolordu da 2. Ordu emrine verilmişti.³ Mustafa Kemal Paşa fazla vakit geçirmeden İstanbul'a ve oradan da Diyarbakır'a hareket etti. 13-14 Mart 1916'da Diyarbakır'a ulaştıktan kısa süre sonra kendisi 1 Nisan 1916'da tuğgeneralliğe terfi etti. Daha sonraları vekâleten 2. Ordu komutanlığını da bir süre yürüttü.⁴ Mustafa Kemal Paşa'nın bu görevi yürüttüğü sıralarda bu cephede verilen birçok muharebe bizzat kendisi tarafından yönetildi ve düşmanın Diyarbakır istikametinde ilerlemesi durduruldu. 6-7 Ağustos tarihli taarruzla da Bitlis ve Muş da geri alındı.

Bu dönemi ve görevi, Mustafa Kemal Paşa'nın yaklaşık 10 yıl kadar önce terk ettiği Şam'a kadar götürecektir bir süreç olacaktır. Daha Diyarbakır'a varılmasından itibaren Paşa, kolordu bölgesindeki Bitlis ve Muş cepheleriyle ilgilenmiş, gerek kendine bağlı birliklerin, gerekse düşmanın konumu ve durumu ile ilgili incelemelerde bulunmuştur.

5. ve 8. Fırkalarla 2 Ağustos'ta başlatılan taarruz ile 6-7 Ağustos'ta Muş ve Bitlis geri alınmış, takip eden günlerde Ruslar daha da geri itilmişti. Bu cephede Bingöl kurtarılamamış, birlikler geri çekilmişti. Ancak Mustafa Kemal Paşa ve Kolordusu ile birlikleri, bu cephede verdikleri mücadele dolayısıyla üstleri tarafından taltif ve tebrik edildiler.⁵

Mustafa Kemal Paşa, 16. Kolordu Komutanı ve 2. Ordu Kumandanı göreviyle bölgede kaldığı Mart 1916-Şubat 1917 döneminde, Diyarbakır merkez olmak üzere Sason, Mutki, Silvan, Hazbat, Güzeldere, Zok, Ziyaret, Duhan, Siirt, Garzan, Batman, Malabadi, Kulp, Genç, Palu, Mardin, Bingöl, Muş, Bitlis bölgesini dolaşmıştı. Bu gezilerinde Kolordusuna bağlı 12., 13., 14., 15., 17., 20., 23., 24. Alaylar ile 5., 7. ve 8. Tümenleri ve bağlı birlikleri denetlemişti. Rus saldırılarına karşı savunma mekanizmalarını hazırlamış, birlikleri konuşlandırmış ve harekâtları düzenlemişti. Muş, Bitlis, Bingöl (Çapakçur) gibi cephelerde doğrudan savaşın içinde yer almıştı.⁶

Mustafa Kemal Paşa, 16. Kolordu ile bu faaliyetlerin içindeyken, Keşan'da bulunan 2. Ordu, 13 Mayıs 1916'da Ahmet İzzet Paşa kumandasında karargâhıyla birlikte İstanbul'dan Diyarbakır'a gelmişti. 16. Kolordu da 2. Ordu Komutanlığı emrine verildiği için, Mustafa Kemal Paşa 20 Mayıs'ta Kulp'tan Diyarbakır'a dönerek Ahmet İzzet Paşa ile görüştü. Mustafa Kemal Paşa ve kurmay heyeti, Ahmet İzzet Paşa ile görüşmek için Diyarbakır'a geldiğinde, Dicle köprüsü civarında 2. Ordu Kurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) Bey tarafından karşılanmıştı.

İsmet Bey 2. Ordu Kurmay Başkanı olarak A. İzzet Paşa'nın mahiyetinde Mustafa Kemal Paşa'dan sonra Kafkas cephesine gelmişti. İnönü ile Atatürk'ün yolları da burada keşişmişti.

Sonraki dönemlerde daha sıkı ve sürekli ilişkiler ve dava arkadaşlığı yaptığı İsmet İnönü de 2. Ordu kurmay Başkanı olarak oradaydı.

Mustafa Kemal Paşa, ileriki dönemlerde Yeni Türkiye'nin kuruluşunda kader arkadaşlığı yapacağı birçok arkadaşı ile yollarının keşişmesi bu görev sırasında olmuştur.⁷

Öbür gün (21 Mayıs) Ahmet İzzet Paşa ve Albay İsmet Bey Kolordu karargahını ziyaret ettiler.⁸ Ahmet İzzet Paşa'nın gelişinden yaklaşık bir ay kadar sonra, Ordu Kumandanlığı'nın Diyarbakır'ı merkez kabul etmesi sonucu, 16. Kolordu karargahı 15 Haziran 1916'da Silvan'a taşındı.⁹

Muş, Bitlis ve Batman düşman işgalinden kurtarıldıktan sonra Kulp, Bingöl (Çapakçur) hattını tutan birlikler yorgun ve zayıftı. Bölgenin çetin tabiatı ve ağır kış şartlarında vasıttan yoksun dağlarda bırakmak tehlikeliydi. Mustafa Kemal Paşa risk alarak çekilme emri vermiş,¹⁰ Türk birlikleri nizamî olarak çekilmiş ve olası bir bozguna mahal bırakılmamıştı. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa Silvan'a, karargâhına dönerken, rahatsızlanmış, 14-21 Kasım günleri arasında Bitlis'te 5. Tümen Komutanı Ali Fuat'ın misafiri olmuş, oradaki hastaneleri denetlemişti.¹¹

Mustafa Kemal Paşa 30 Kasım'da Silvan'a geldikten sonra 2 Aralık'ta Ahmet İzzet Paşa'ya cephe ile ilgili raporunu yazmış, Ahmet İzzet Paşa izinli olarak İstanbul'a gitmesi üzerine, 12 Aralık 1916'da 2. Ordu Komutan Vekilliği'ne atandı. Aynı tarihte Muş ve Bitlis cephelerindeki başarılarının ödülü olarak "İkinci Rütbeden Mecidi Nişanı" verildi.¹² 14 Aralık'ta Silvan'dan Diyarbakır'a hareketle, ertesi günü geceyi Ergani Madeni'nde geçirdikten sonra, 16 Aralık'ta Palu yakınlarındaki Sekerat'ta 2.Ordu Komutanlığı¹³ görevine başlayan Mustafa Kemal Paşa, yolda Palu Yarımca köyünde Ahmet İzzet Paşa ile kısa süreli bir görüşme de yapmıştı.

Bir süre önce 2. Ordu Kurmay Başkanlığına atanan Albay İsmet (İnönü) Bey ile de Palu'da (Sekerat) görüşüp, bilgi aldıktan sonra Elazığ, Bitlis ve Diyarbakır valilerini karargaha çağırıp, ordunun iaşesinin karşılanması konusunda görüşmeler yapmıştı. Bu arada birlikleri ve cephe durumunu değerlendiren çalışmalarında bulunan Mustafa Kemal Paşa, Başkomutanlık Vekâleti'nden 18 Aralık'ta

aldığı emirle; Ahmet İzzet Paşa'nın izinde olduğu müddet içinde 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa'dan direktif alacağını öğrendi.¹⁴ İsmet (İnönü) Bey ile görüşükten sonra yeni düzenlemeyle ilgili olarak ilgilileri bilgilendirdi. Sekerat'ta Diyarbakır Belediye Meclis Üyesi ve Kara Cemşid Bey sülalesinden olan İbrahim Bey'in konağında kalıyorlardı. Bu iki komutanın dostlukları böyle bir zamanda ve Anadolu'nun ücra bir kazası olan Palu (Sekerat)'da başlamıştır.

İsmet Paşa 2. Ordunun başında bulunduğu yıllarda Karargah olarak kullandığı Palu Sekerat köyünde kalmayıp, çok sevip ve beğendiği Palu Karşıbahçeler'de Arif Ağa'nın bahçesinde ikamet ediyordu.

Başbakan olarak Palu'yu ziyaret ettiğinde anılarını tazeleyerek bahçe sahibini sorar. Arif Ağa'nın vefat ettiğini söylemeleri üzerine, o günkü bahçe sahibi Musa Ağa (Tekyıldız)'yı çağırır ve ona iltifatlarla bulunur.¹⁵

Palu Sekerat'ta bulunduğu birkaç gün içinde çevreyi dolaşan ve incelemelerden sonra askeri tedbirler alan Mustafa Kemal Paşa Diyarbakır'a döndü.

2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa izinden dönünce vekâlet görevi biten Mustafa Kemal Paşa 16. Kolordu karargâhı olan Silvan'a döndü. Birkaç gün gripten dolayı dinlenmek zorunda kaldı. 1917 yılı için hazırlıklara başlamışken, Rusya'da ihtilal olunca Ruslar bölgeden çekildi. 17 Şubat 1917'de de Mustafa Kemal Paşa, Hicaz Kuvvetler Seferi Kumandanlığı'na tayin olunmuş¹⁶ ve hemen hareketi şifreli tel emri ile bildirilmişti. 18 Şubat'ta Cemal Paşa'nın, mümkün olduğu kadar süratle hareket etmesi ve yanında bir kurmay başkanı da getirmesini tavsiye eden telgrafi gelmişti.¹⁷

II. Mustafa Kemal Paşa'nın Palu'ya İkinci Gelişi

Mustafa Kemal'in 1919 yılında Anadolu'ya çıkmasından sonra Milli Mücadelenin temellerini atmak için Anadolu'yu dolaşmaya başlamıştır.

İşte bu yıllarda Mustafa Kemal, Mehmet Emin Bey (Bego Ağa) nın Palu'da belediye reisi olduğu döneminde on iki süvari ve iki çadır yüklü atla birlikte Palu'ya gelir. Belediye reisini sorar. Günlerden Cuma ve tatil olduğu için Bego Ağa Ensebahçeler'de Talu'lardan Haydar Hoca'nın bahçesindeydi. Bahçeyi bilen bir kişiyle Bego Ağa'ya haber verilerek çağrılır.

Mustafa Kemal, kendisini tanıtır, Sultan Vahidettin'nin fermanını göstererek, Anadolu'yu dolaştığını ve milis kuvvetleri için adam topladığını söyler. İleride yapılacak olan kurtuluş mücade-

Süleyman YAPICI

lesinde Palu ve ahalisinin silahlı milis, teçizat ve gıda yönden ne kadar katkınız olur diye sorar.

Bego Ağa 400 silahlı milis çıkarabileceğini, belli bir miktar para ve yiyecek yardımı yapabileceklerini söyler.

Hafta tatili olduğu için Mehmet Emin Bey, fırın ve dükkânları açtırır. Fırınlarda ekme pişirtir. Yağ, pirinç, bulgur gibi büyük bir miktarda iâşe verir. Mustafa Kemal Paşa, Bego Ağa'nın elini sıkarak teşekkür eder.

Mustafa Kemal Paşa buraya gelmeden önce Mamuratülaziz (Elazığ) ve Siverek'e uğradığını, Elazığ'da belediye reisi Çötelizade Asım Bey'in konağına misafir olduğunu, aynı durumu ona da anlatarak yardım ve destek istediğini, ancak; Çötelizade Asım Bey'in geçlerinin genelde cephede olduğunu ve halkın durumunun da iyi olmadığını söyleyerek fazla yardımcı olmayacağını söylediğini aktarır.

Mustafa Kemal Paşa bunun üzerine Bego Ağa'yı Palu ve bölgesinin Kuva-i Milliye reisi olarak tayin eder ve bir mühür verir. Mustafa Kemal Paşa, Palu'dan Gazik üzerinden Bingöl ve oradan da Erzurum'a geçmek için Palu'dan ayrılır. Bego Ağa'nın yanında bulunan Palu'nun ileri gelenleri; "geçlerimizin çoğu cephede, halkın durumu da iyi değil sen bu yardımı nasıl yapacaksın?" diye sorduklarında Bego Ağa;

"Belki vaat ettiğimiz yardımın tümünü yapmazsak bile böyle bir gücün arkasında olduğunu bilsin. Biz de en azında manevi yönden kendisini güç ve moral kazandırırız" der.

Mustafa Kemal Paşa bir müddet sonra teyit için bir telgraf çekerek silahlı adam ve erzak yardımının ne kadar olacağını sorar. Bunun üzerine Bego Ağa da daha önce söylediği rakamları arttırarak şu kadar silahlı milis, şu kadar da yiyecek ve erzakla emrindeyiz diye cevap verir. Mustafa Kemal Paşa üçüncü bir telgraf çekerek eğer bir işiniz olursa Siverek'te bulunan odabaşı Mahmud Efendiyle temasa geçmelerini ister. Siverek de Mahmud Efendiyi de kuva-i milliye reisi olarak atamıştı.

Mustafa Kemal Palu'da gördüğü bu yakın ilgiyi unutmaz. Kurtuluş savaşından sonra Cumhuriyet kurulur. Oluşturulacak Meclis için Mustafa Kemal Paşa bizzat Bego Ağa'ya haber göndererek, Palu'dan meclise 4 milletvekili ister, Başta Mehmet Emin Bey (Bego Ağa) olmak üzere, damadı İbrahim Hakkı Bey (Akgün), Sekratlı Rüştü Bey (Bulduk) ve Penah Efendigilden Mahmut Bey 1. dönem milletvekilleri

Mehmet Emin Bey (Bego Ağa)
1865-1925

İbrahim Hakkı (Akgün) Bey
1894-1956

olarak Meclise giderler.

Bego Ağa milletvekili olduktan sonra Kuva-i Milliye başkanlığı Topal Emegil'den Hacı Süleyman Efendi'ye geçer ve mühürü ona verir. Hacı Süleyman Efendi tüccar olduğu için Suriye'ye koyun götürdüğü zamanlar da vekâleti Ohu'lu Necip Ağa'ya bırakırdı.¹⁸

III. Kurtuluş Mücadelesinde Palu

Mustafa Kemal Paşa'nın Palu ile olan ilişkisi Kurtuluş Mücadelesi yıllarında da devam eder. İngiltere, Fransa ile Musul'daki haklarının tanınması karşılığında Maraş, Antep ve Urfa vilâyetlerini bu ülkeye terk etmeyi öngören 15 Eylül 1919 Suriye İtilâfnamesini imzaladıktan sonra kuvvetlerini geri çekmeye başladı". İngilizlerin geri çekilmesinden sonra Antep, Maraş ve Urfa vilâyetleri bu defa da Fransızların işgaline uğradı.

Mustafa Kemal Paşa bu gelişme üzerine yayınladığı bir tamim ile Suriye İtilâfnamesinde alınan haksız kararları Türk milletine duyurdu ve buna asla boyun eğilmeyeceğini bildirdi.¹⁹ Erzurum'da yayınlanan Albayrak gazetesi Mustafa Kemal Paşa'nın bu tamimini yayınlarak Türk kamuoyuna duyurmanın yanı sıra,²⁰ Suriye İtilâfnamesine yer vermek suretiyle bu anlaşmanın Türk Devleti'nin imhası demek olacağını açıkladı.²¹

Mustafa Kemal Paşa Anlaşma hakkında Türk milletine bilgi vermenin yanı sıra Fransa'nın bu öz Türk yurtlarını işgal etmesinin, Avrupa ve Amerika kamuoyuna duyurulmak suretiyle protesto edilmesini istedi.²²

Bunun üzerine yurdun birçok yerinde mitingler yapıldı protestolar yayımlandı. Mitinglerde milletin aldığı kararlarla yayınladığı bildirimleri Türk basını sütunlarında yer vermek suretiyle iç ve dış kamuoyuna duyurdu. Bu yayın organlarının başında, Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile Heyet-i Temsiliye'nin bir nevi yayın organı olarak 14 Eylül 1919'da Sivas'ta çıkmaya başlayan İrade-i Milliye gazetesi gelmektedir. İrade-i Milliye gazetesinin yayınladığı miting ve protestolar arasında, Arapkir protestosu²³ ile Mardin mitingi,²⁴ Nusaybin protestosu,²⁵ Palu mitingi,²⁶ Bitlis protestosu,²⁷ Viranşehir protestosu,²⁸ Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin protestosu²⁹ ve Heyet-i Temsiliye'nin protestosu³⁰ sayılabilir.³¹

Rüştü (Bulduk) Bey
1874-1924

Mahmut (Sığınak) Bey
1866-1942

IV. Mustafa Kemal Paşa'nın Palu Duyarlılığı

Yine Kurtuluş Savaşı haberlerinin ulaşamadığı yolunda çeşitli yerlerden Ankara'ya haberler gelmekteydi. Diyarbakır'da, Palu Müdafaa-i Hukuk Merkezi'ne de Anadolu Ajansı haberlerinin düzenli olarak ulaşmadığı öğrenilmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal 21 Nisan 1920'de, Diyarbakır Posta ve Telgraf Başmüdürlüğüne çektiği telgrafta, Anadolu Ajansı haberlerinin Palu'ya ulaşmadığının öğrenildiğini, durumun incelenerek sonucunun bildirilmesini ve düzenli olarak Anadolu

Ajansının bütün merkezlere verilmesini emretmişti:³²

Tel.21.4.36

“Diyarbakır fosta ve Felgraj Başmüdüriyetine,

Palu Müdafaa-i Hukuk Merkezinin muntazaman Anadolu Ajansını alamadıkları şikâyet ediliyor. Bundan Ajansın birçok merakize verilmediği anlaşılıyor. Keyfiyetin tahkikiyle neticesinin inbası ve muntazaman ajansların bilumum merakize kadar verilmesi esbabının temini mercûdur.

Palu Müdafaa-i Hukuk Riyasetine,

c-Ajansın muntazaman verilmesi için Diyarbakır Posta ve Telgraf Müdürüne tebliğ edildi.”

Heyet-i Temsiliye namına

Mustafa Kemal 33

DİPNOTLAR

1. Utkan Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, Ankara 1999, s. 71; İsmet Görgülü, İzzettin Çalışlar, On Yıllık Savaşın Günlüğü, İstanbul 1997, s. 148.
2. Şükrü Tezer, Atatürk'ün Hatıra Defteri, Ankara 1972, s. 34; Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, c.II, Kısım 2, Ankara 1978, s. 39.
3. İslam Ansiklopedisi, Atatürk Maddesi, s. 723.
4. Bu Yolculuğun Teferruatlı Hikayesi İçin Bkz. Ş. Tezer, a.g.e., s. 33-37; Kronoloji İçin Bkz. U. Kocatürk, a.g.e., s. 72-73; Ayrıca Tarihler İçin Bkz. Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, c.II, Kısım 2, s. 39; Fahri Belen, Atatürk'ün Askeri Kişiliği, MEB Yay. 1963, a.g.e., s. 58; A. F. Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, s. 64.
5. Bkz. Metin Aynışığı, Mareşal Ahmet İzzet Paşa, Ankara 1997, s.132; Ahmet İzzet Paşa, Feryadım, İstanbul 1992, c.I, S.264; İsmet Görgülü, İzzettin Çalışlar, On Yıllık Savaşın Günlüğü, İstanbul 1997, a.g.e., s. 179.
6. Bu Cephedeki Harekât Ve Mustafa Kemal Paşa'nın Faaliyetleri Hakkında Geniş Bilgi İçin Bkz. Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, c.II, Kısım 2; Ş. Tezer, a.g.e., 33 Vd.; İ. Çalışlar, İ. Görgülü, a.g.e., s. 150 Vd.
7. Bkz. İsmet İnönü, Birinci Dünya Harbi: Hatıralar, Cumhuriyet, Ankara 1999, s.33.
8. Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, c. II, Kısım 2, s. 76; U. Kocatürk, a.g.e., s. 77; Ş. Tezer, a.g.e., s.40; İ. Görgülü, İ. Çalışlar, a.g.e., s. 165.
9. Ş. Tezer, a.g.e., s. 4; U. Kocatürk, a.g.e., s. 78.
10. Ş. S. Aydemir, Çankaya, s. 93; Bkz. İ. İnönü, a.g.e., s. 37-38; Mustafa Kemal Paşa İle İsmet İnönü'nün 2. Ordu Cephesindeki İlişkileri İçin Bkz. Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 298.
11. Daha Geniş Bilgi İçin Bkz. Ş. Tezer, a.g.e., s. 69 Vd.; İ. Görgülü, İ. Çalışlar, a.g.e., s. 194-195.
12. Tayin Ve Nişanla İlgili Geniş Bilgi İçin Bkz. Ş. Tezer, a.g.e., s. 86; Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, c.II, Kısım 2; Uluğ İğdemir, Atatürk'ün Yaşamı, Ankara 1980, c.I, s.87; F. Belen, a.g.e., s. 19; Fahrettin Kırzioğlu, 2. Ordu Kumandanı vekili Mustafa Kemal Paşa Paşa'nın 230 Numaralı Raporu,

Türk Dili Dergisi, c. XII, s. 134, s. 83 Vd. Kasım 1962; Nusret Baycan, Atatürk'ün Nişan ve Madalyaları, Genelkurmay Yay. 1981, s. 177; İstiklâl Madalyası Tanımı ve Tarihçesi, Şekerbank Yay. 1963, s.80.

13. Geniş Bilgi İçin Bkz. Ş. Tezer, a.g.e., s. 89 vd.
14. Gelişmelerle İlgili Olarak Bkz. Ş. Tezer, a.g.e., s. 90 vd.
15. Görgü Tanığı Ahmet Yapıcı, Palu, 1934.
16. U. Kocatürk, a.g.e., s. 89; Ş. Tezer, a.g.e., s. 97.
17. İ. Görgülü, İ. Çalışlar, a.g.e., s. 209; Yrd. Doç. Dr. Rahmi Doğanay, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 55, Cilt: XIX, Mart 2003; Süleyman Yapıcı, Palu (Tarih-Kültür-İdari Ve Sosyal Yapı), 2004, s. 55-56.
18. Topal Eme Gil (Çuhacıoğulları) Den Zülküf Çuhacıoğlu 1929 Palu, Görgü Tanığı Babası Hacı Süleyman'dan Nakil; Necat Çelik, Palu, 1940, Görgü Şahidi Dedesi Hacı Yusuf Efendi ve Babası Cevdet Çelik'ten nakil.
19. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi Belge No: 35/27654. Atatürk'ün Tamim Telgraf Ve Beyanmeleri, Cilt IV, Ankara 1964, s.120.
20. Albayrak Gazetesi, 16 Teşrin-i Sani 1335, Sayı : 45.
21. Albayrak Gazetesi, 23 Teşrin-i Sani 1335, Sayı : 46
22. T.İ.T.E. Arşivi, Belge No : 38/4315; Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları, Ankara 1971, s.112.
23. İrade-İ Milliye Gazetesi 10 Teşrin-i Sani 1335, Sayı: 11
24. İrade-İ Milliye Gazetesi 3 Teşrin-i Sani 1335, Sayı : 10
25. İrade-İ Milliye Gazetesi 10 Teşrin-i Sani 1335, Sayı:11
26. İrade-İ Milliye Gazetesi 17 Teşrin-i Sani 1335, Sayı: 12
27. İrade-İ Milliye Gazetesi 17 Teşrin-i Sani 1335, Sayı: 12
28. İrade-İ Milliye Gazetesi 24 Teşrin-i Sani 1335, Sayı: 13
29. İrade-İ Milliye Gazetesi 8 Kanun-i Evvel 1335, Sayı: 15
30. İrade-İ Milliye Gazetesi 17 Teşrin-i Sani 1335, Sayı:12:
31. Prof. Dr. Yaşar Akbıyık, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 12, Cilt IV, Temmuz 1988.
32. 25 Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı, İstiklâl Arşivi, Klasör 259, Dosya 19, Fihrist 97.
33. Prof. Dr. Yücel Özkaya, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 2, Cilt: I, Mart 1985

Palu Mahmut Samini Evi

TARİHÇE

Evin giriş kapısının üstünde yazan kitabeye göre R.1298 (M.1882) yılında yapılmıştır. Kitabesi orijinal olarak durmaktadır. Osmanlıca kitabede;

“Ya Fettah

Açıldıkça kapansın çeşm-i â'da

Bî hakkı sure-i inna fetahna” yazısı okunmaktadır. Kitabenin bugünkü Türkçe anlamı:

“Her şeyi açan Allah

(bu kapı) açıldıkça düşmanların gözü kapansın
İnna Fetahna suresinin hakkı için” şeklindedir.

Kapı kitabesinin orijinal özelliklerinden biride Osmanlıca kitabenin altına ince bir yazıyla yazılan Ermenice iki satır yazıdır. Ermenice yazıda da binayı yapan ustalar Ermeni alfabesiyle yazılmıştır. Bu satırlarda “usta Ohannes, usta Garabet başka başka...” yazısı okunmaktadır.

Evin bahçesinde bulunan çeşme kitabesinde de R.1315 (1899) ve Maşallah yazısı Osmanlıca olarak okunmaktadır.

Evin bulunduğu yerde eski bir ev ve cami olduğu bilinmektedir. Hacı Ali Bey'e ait olduğu tapu kayıtlarından anlaşılan bu bölgenin Samini Hazretleri tarafından satın alındığı bilinmektedir. Hacı Ali Bey Palu Beylerinden Kara Cemşit Bey

soyundan olup uzun süre bu bölgeyi mülk olarak kullanmıştır. Eski ev ve cami yıkılıp yerine bugünkü binalar yapılmıştır. O günlerden kalan tek yapı olarakta eski bir havuzun duvarları bugüne kalmıştır.

EVDE BU GÜNE KADAR OTURANLAR

Mahmut Saminî Hazretleri: 1228 (1813) yılında Palu Çarşıbaşı Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini burada yapmış olup, ticaretle meşgul olmasına rağmen Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretlerinin söhbetlerine devam ederek onun yanında kemale eren ve kendisine hilafetlik verilen Palu'da yetmişmiş ünlü mutasavvıflardandır.

Mürşidi Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretlerinin vefatından sonra talebe yetiştirmeye ve insanlara Allah'ı Teala'nın emir ve yasaklarını ileterek irşad görevini vefat edinceye kadar Palu'da devam ettirmiştir.

Samini Hazretleri 1298 (1882) yılında Çarşıbaşı Mahallesi'nden ayrılıp, Karşıbahçeler'de bir ev ve mescid yaptırarak buraya yerleşir. Yaptırdığı Mescid'de beş vakit namazları kendisi kıldırır ve kalabalık cemaatına namazdan sonra nasihat eder ve evinin bir odasını da hücre olarak kullanırdı.

Palu'nun içinden ve dışından bir çok talebe ve halife yetiştirmiştir.

Mahmut Samini Evinin
Girişi ve Kitabesi

Çeşme ve Kitabesi

Erzurumlu Hafız Osman Bedreddin (İmam Efendi) Kığılı Hacı Yusuf Efendi, Liceli Abdulcelil Efendi, Çarsancaklı Mustafa Efendi, Çemişgezekli Hasan Efendi, Harputlu Hacı Muhammed Efendi, Erzurumlu Tefvik Efendi talebe ve halifelerinden bazılarıdır.

1313 (1897) yılında vefat etmiştir. Evi yaptıran kişi olarak ölünceye kadar bu evde ikamet etmiştir. (1298-1313 / 1882-1897)

Abdulmecideci Efendi: Samini Hazretlerinin oğludur. 1335 (1919) yılında vefat etmiştir. Ölünceye kadar babasının yaptırdığı bu evde oturmuştur. (1313-1335)

Saadettin Efendi: Mecit Efendinin oğlu, Mahmud Samini hazretlerinin torunudur. 1299 (1893) yılında bu evde dünyaya gelmiş olup, vefatına kadar 1341 (1925) bu evde oturmuştur.

Mahmud Samini Hazretlerinin halifesi İmam Efendi'nin talebesi ve halifesidir. Palu'da kadılık görevi de yapmış olan Şeyh Saadeddin Efendi kısa ömrü içinde dedesinin irşad görevini devam ettirmiştir. Kendileri aynı zamanda edebiyatçı olup, Saadeddin-i Emîni ismiyle birçok şiirleri vardır.

Naciye Özserdar: Saadedtin Efendinin eşidir. Kızlarıyla birlikte 1983 yılında vefat edinceye kadar bu evde oturmuştur. Şuaybe Demirbağ, Mevrure Bilici, Fatma Evranos, Hatice Gülerüz bu evin sakinleri olmuştur. R.1341-M.1936

Mahmut Bilici: Mevrure hanımla evlenip iç güveği olarak 1936 senesinde bu eve gelmiştir. 1990 yılına kadar bu evde oturmuştur.

Saadettin Bilici: Mahmut Bilici'nin oğludur. Bu evde 1937 yılında doğmuştur. Babasının ölümünden sonra (1990) bugüne kadar bu evde oturmaktadır.

Tarihi ev yapıldıktan bugüne kadar hiç boş kalmamıştır. Yaklaşık 126 yıl boyunca sürekli içinde yaşam devam etmiştir.

EVİN İNŞASI VE ÖZELLİKLERİ

Esasen yapı büyük bir bahçe içerisinde haremlik selamlık bölümleri bulunan büyük bir konak olarak inşaa edilmiştir. Ancak zaman içerisinde aile yapısının geniş aileden çekirdek aileye dönüşmesi ile haremlik selamlık bölümleri iki ayrı ev olarak kullanılmıştır.

Mülkiyet değişimleri sonucunda da haremlik selamlık kısımları bağımsız iki ev haline getirilmiştir. Haremlik kısmı bir süre sonra terkedilerek tamamen yıkılmıştır. Selamlık kısmına güney batı yönünde, geleneksel teknikle bazı ek bölümler yapılarak yapının bugüne gelmesi sağlanmıştır

Sadettin Bilici Evi Geleneksel Elazığ evi özelliklerine sahiptir. Evin giriş cephesinde yer alan çeşmesi, kesme taşlı ve kemerli girişi, ayrıca bu girişin üzerine gelen cumbası ile geleneksel Türk evinin dış cephe açısından zengin sayılabilecek özelliklerine sahiptir. Plan şemasında ise cami ile bitişik olarak inşaa edildiğinden caminin dış duvarlarına bağlı kalınarak yapıda farklı mekanlar oluşmuştur. Plan şemasında; köşkü, kahve ocağı, ve çilehanesi ile Türk evi içerisinde farklı sayılacak özelliklere sahiptir. Ayrıca az sayıda kitabeli Elazığ evine örnektir. Palu ilçesindeki tescilli tek ev olması da eve simgesel değer katmaktadır.

Yapının Plan Özellikleri ve Özgün Değerleri

Yanıdaki sekiz kenarlı camiye bitişik olarak inşaa edilmesi yapının plan şemasının farklılaşmasına neden olmuştur.

Tescilli yapı konak tarzında inşaa edilmiştir. Yapının taş kemerli orjial girişi bugün kuzey doğu cephesindedir. Bu kısma yoldan camii avlusuna, avludan da evin bahçesine ve girişe ulaşılır.

Ek yapının ise bağımsız bir girişi vardır. Bu ise: güneydoğu cephesindeki yoldan tarafındandır. İki kısım üst kattaki sofaların birbirine kapı ile bağlanması ile ortak olarak kullanılmaktadır. kuzey doğu cephesindeki taş kemerli giriş kapısından yapının kapalı avlu olarak kullanılan bölümüne girilir.

Avlu içinde tam karşıda odunluk yer alır. Oduluk içinde muhdesbir tuvalet yer alır. Karşı duvarda bir niş bulunmaktadır. Bu niş daha önceden haremlige geçişin sağlandığı kapının kapanması sonucunda

oluşmuştur. Avlunun zemin çamur harcıyla düzeltilmiştir.

Avlunun Camii tarafındaki duvara bitişik olarak bazalt kullanılarak yapılmış bir merdiven ile üst katın sofasına çıkılır. Merdivenin ortasında bulunan sahanlıktan sağa doğru 3 basamak ile avlunun üstündeki köşke girilir. Köşk kendi içinde 50 cm kot farkı bulunan iki kademedir oluşmaktadır.

Alt kademe toprak zemin üstü ise ahşap zemindir. Köşk, giriş kapısının olduğu cepheye doğru çıkan cumbasında 3 öne, birer tanede yanlara bakan 5 penceresi ile manzara hakimiyetine sahiptir. Bu köşk yazlık köşk olup zemini cisirler üzerine gelen bir sıra tahta kaplıdır. Köşkün içindeki kapıdan güney doğu tarafındaki kahve ocağına girilir. Burada bir kahve ocağı, kablaları yıkamak için küçük bir çark ve seki bulunmaktadır. İçinde kahve ocağı bulunan bu köşk Elazığ evleri içinde de farklı bir özelliğe sahiptir.

Merdivenlerden çıkılınca selamlığın sofasına çıkılır. Karşı duvarda bir ocak ve ek kısma bağlantı sağlayan kapı yer almaktadır. Sofanın güney doğusunda ise oda bulunmaktadır. Bu oda evi ilk yapan kişi olan Mahmut Samini'nin kendi odasıdır. Bu kısmın tavanın da değişmeler olmuş ancak 3 cisir orijinal kalmıştır. Odanın yan duvarlarında nişler ve kapatılan bir pencere mevcuttur. Odanın yola bakan tarafında yer alan pencereler yanlardan ve üstten oval olarak şevlendirilerek ışığın odaya daha fazla girişi amaçlanmıştır.

Camii duvarının farklı bir açı ile kırılması sonucu arada küçük bir boşluk oluşmuştur. Bu kısım ise ev tasarlanırken değerlendirilmiş çilehane olarak yapılmıştır. Mahmut Samini Hazretleri'nin inzivaya çekildiği mekan olmuştur.

Bu ev içerisinde yer alan çilehane islam inanışının evlerin oluşumunda plan şemasına kadar etkilediğinin bir örneği olarak Türk evleri içinde farklı özellikte bir evdir. Yapının bu kısmı tamamen ahşap kirşlemelidir. Bu kısımda plan tarifi yaparken tam olarak sofa tipini belirlemek mümkün olmasa da oda ve köşkün sofanın iki tarafında olduğunu düşünerek yapıyı iç sofalı olarak tarifleyebiliriz.

Ek yapıya ise güney doğu cephesindeki yoldan muhdes demir bir kapı ile yapıya girilir. Alt katta odunluk, bir oda, tuvalet, banyo ve üst kata çıkışın sağlanığı ahşap bir merdiven yer alır. Giriş holünün zemini doğal taş kaplamadır. Merdiven altında bir ocak ter alır. Ahşap merdivenden üst katın sofasına çıkılır. Burada zemin seramik kaplıdır. Bu sofadan bir kapı ile diğer kısma geçiş sağlanır. Mutfak sofaya açılan başka bir mekandır. Mutfağın içinden kapı ile kilere geçilir. Kiler içinde ise muhdes ahşap bir asma kat bulunmaktadır. Sofadan bir aralık ile güney batıya cepheli iki odaya girilir.

Oda kapıları orijinal ahşap kapılardır. Ek yapıyı da yine kendi içinde iç sofalı olarak değerlendirebiliriz.

TAŞIYICI SİSTEM

Yapının duvarları 52-65 cm kalınlığında olup taş ve kerpiç kullanılarak yapılmıştır. Üst katta duvar olupta alt katta olmayan yerlerde ise ahşap direkler kullanılmıştır. Giriş kapısı ve ek yapının bir kısmında kesme taş kullanılmıştır. Geri kalan duvarlarda selamlık kısmında bazalt taşı ve kerpiç ek yapıda ise çoğunlukla kerpiç ve kesme taş, bahçe duvarında ise dere taşı (moloz) kullanılmıştır. Giriş kısmındaki taş kemerde taşıyıcı sistemin bir parçasıdır.

Üst örtü yuvarlak ahşap kirşlemelerden oluşmaktadır. Çatısı muhdes saç malzemeyle kaplanmıştır.

SÜSLEME ELEMANLARI

Dış Cephe

Yapıda dış cephede, giriş kapısını oluşturan kesme taş kemer ve kapı kenarında taş işçiliği süslemeler oluşturulmuştur. Ayrıca kapının üzerinde palmın kitabeside; çeşme üzerindeki yazıda yapının süsleme elemanları arasındadır. Ek yapıda ise her üç cephede de kesme taşlarla yapı cephesi süslenmiştir.

İç Süsleme Elemanları

Yapının içinde oldukça sade bir şekilde geleneksel malzeme olarak ahşap dolaplar, ahşap kapılar ve pencere üzerinde ahşap detaylar kullanılmıştır.

SONUÇ

Palu evlerinin özgün örneklerinden biri olan Mahmut Samini Evi ilk olarak ÇEKÜL Vakfı başkanı Prof. Dr. Metin SÖZEN hocamızın dikkatini çekmiş ve korunması yönünde çalışmaların başlatıcısı olmuştur. 2006 yılında Palu'yu ziyaret eden hocamız ve Palu yerel yöneticileri ve kamu temsilcileriyle yapılan toplantılarda Palu'nun tarihsel kimliğinin korunması yönünde yapılacak çalışmaların bir yol haritası çıkarılmıştır.

Bu çalışmaları yerelde destekleyen ve bu evin tescillenerek restore edilmesini teklif eden Palu Kültür ve Yardımlaşma Derneği yetkililerinin yanında Palu Belediye Başkanı Sait Dağoğlu ve diğer gönüllülerin çabalarıyla tarihi ev ilk olarak tescillenmiş, daha sonra Kültür Bakanlığının yardımlarıyla rölöve, restorasyon ve restitusyon projeleri yapılmıştır. Projelerin hazırlanmasında Elazığlı mimar ve kültür dostu mimar Servet Karakaş ve ÇEKÜL gönüllülerinin üstün gayretleriyle hazırlanan proje Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Kurulu tarafından kabul edilmiştir.

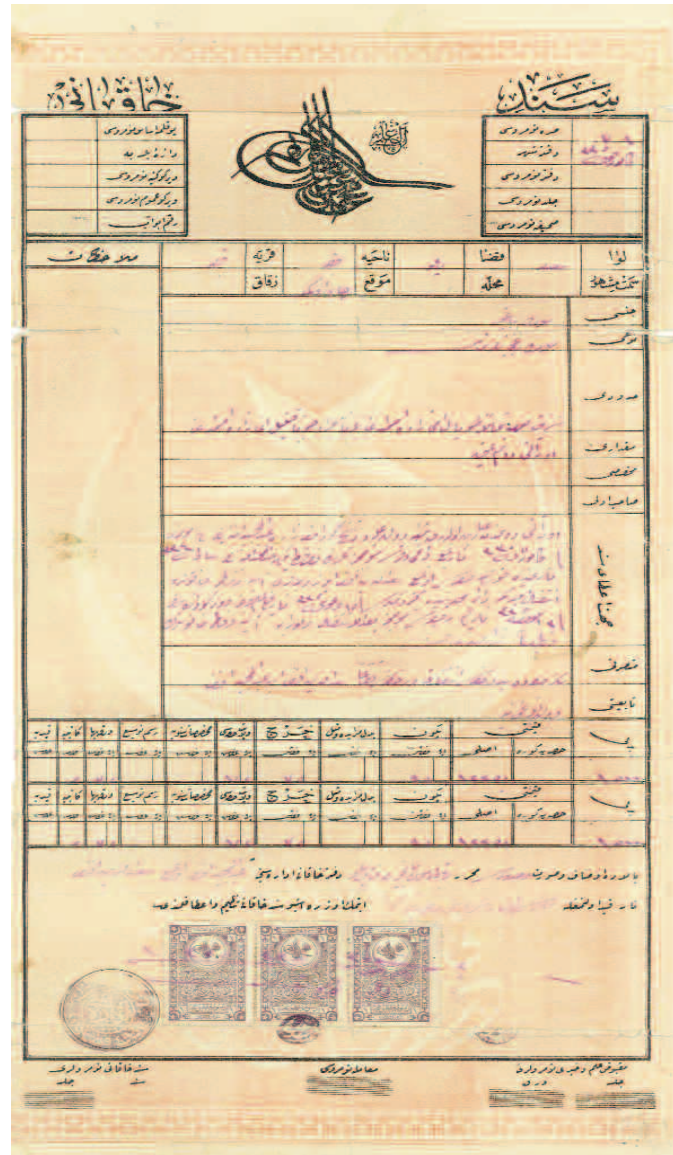
Bundan sonra yapılacak çalışmalar hazırlanan proje kapsamında yürüyecek olup Palu'nun özgün kültürel yapısı, mimarisi, günlük yaşamını yansıtan özel bir mekan kurtararak tüm kültür ve tarih dostlarının gezmesine ve görmesine imkan sağlanacaktır.

*Tarihçi, ÇEKÜL Vakfı Elazığ Temsilcisi

Fotoğraflar mustafa BALABAN

Mahmut Samini Evinin Bahçesinde ÇEKÜL başkanı Prof. Dr. Metin Sözen ve Palu Kültür Dostları T Harput Dutu Yerken

Karcı Dede

Şarge dağı eteklerine kadar kuruyan Murat nehri sularının ardından Meydanek ve Kömös dağından karcılar inerti katar katar. Kavrulmuş toprak kokan yollar ayrılırdı bir bir. Kaç köy varsa serin yamaçların eteğinde kar sevinci duyardı.

Adettir, örttür fakir fukaraya hayrolsun denirdi senede bir kere herkes kar indirtirdi köye. Koyu gölgelerine doyamadığım o yaz günleri, çıplak ayaklı çocuklarla dolardı köy yolları. Tozlu sokaklar duru bir ferahlıkla nefeslenirdi. Fukaracasına gülerdik. Ellerimizde peşkir (el havlusu), bir parça kar beledik, başımız önümüzde. Dudaklarımız pembeleşir, kül rengine dönerdi yüzümüzü. Başımızı okşardı büyükler. Kar dağıtan analarımızın yüzünden, bilemediğimiz bir huzur taşardı. Küçükük ellerde açılmış peşkirlere bir parça karla huzur yerleşirdi. “çağalar” evlerine dönerlerdi. Sıcak ağırlaşırıdı yavaş yavaş. Sokaklara çökerdi. Tarla yorgunluğu suskunlaştırırdı evleri. Sesler gölgelere çekilirdi. İşte tam o vakitte karlı pekmez kaşıklandı. Şarge dağı serinliği dolardı evimize, içimize...

Getirene hayır dualar edilirdi. Nuru güzel Peygamberimize, ölmüşlerine, Allah’ın veli kullarına Fatihalar okunurdu. Küçükük dudaklarını kıpırdatırdı sadece. “Aminler” daha gür olurdu. İhtiyarsa hayır sahibi, “*mezarımı ışıtsın hayrın*” denirdi. Çocukların kısmetine yakarışlar düşerdi. Bilmiyorum neden ama, bir başkalaşırdım küçükük ellerimi kaldırdığımda. Sanki sahiden dua ediyormuşum gibi. Ürperirdi içim. Huzur namazlarında suskunlaşan, başkalaşan Babam gibi büyürdüm. İçimden hazineler bağışlardım bir çırpıda.

Sahi, şu bizim köyün insanları, şu gariban fukaralar, dualar yüzü suyu hürmetine hayır zenginliğiyle dolup taşıyorlar mıydı?

Sade, lezzet bir dua bekleyişiydi damaklarımızdaki içzet. Sonradan yıllar geçtiğinde Palu da para vererek içtiğim kar şerbetinde aynı tadı bulamadım. Yüreğim ferahlamamıştı. Dua edesim gelmemişti içimden.

O güldükçe fukaralaşan toprak elli analarım karıştırmalıydı kar şerbetini. İlle de fukara evlerinden dualarla huzur serinliğiyle dağıtılmalıydı. Ve mutlaka yorgun olmalıydım.

Ferah gönüllü, tatlı dilli insanlar örmüştü kerpiç duvarları. Dere başlarındaki Dutlar, erikler onların fidanlarıydı. Bereket yeşili köyümüzün önünden akan sular onların uğuruydu. Toprak yüzülü çocuklar onların tohumuydu. Huzur dualarının hürmetleriydiler. Yanık ezanlar onların sesiydi. O ellerin değmediği toprak yeşermez, o dillerin duasıylaatlanmayan kar şerbetleri içilmezdi elbette.

Küçükük köyümüz şerbetler kadar tatlı dilli insanların yurduydı. Mahsul vermeyen seneler bile şükürle sıvazlanmış kilerler dolu olurdu hala. Gönül

genişliği ferahlatırdı evlerimizi. Tatlı dillerle okşanırdı meyve ağaçları. Kurak tarlaların ağıtı hala yakar içimi. Hayat tatlılaşırıdı, huzur akardı evimizin saçaklarından.

.....Ve Karcı Dede gelirdi Cuma sabahları. Cuma Dede derdim O’na. Adı yoktu. Huzur dolu kerpiç evlerimizden bir parça nefeslerimizden bir nefesti.

Fukaracık derdi Babam. Her köye gelişinde bizim eve getirir, ağırlardı. Bir nefeste dağılıverecekmiş gibi hafif ve ışıllı beyaz sakallarını. Karla yıkarmış yüzünü, o zaman daha da beyazlaşmış sakalları. Anamın hürmeti ise bey hürmeti gibiydi. “*O evliyadır yavrucum*” derdi. Zaten bilirdim Karcı Dedenin melek olduğunu, susardım.

En çok O’na dua ederdim. Ne söylediklerini anlayamadığım büyüklerim de O’na dua ediyor olmalıydılar. Yersiz, yurtsuz, evlatsızdı Karcı Dede. Şargedığı yamacında yaşarmış. Derin kuyulara kar doldurmuş, kıştan yaza kadar nefeslenirmiş.

Ne uzaktı Şarge ve Kömös dağları. Dört mevsim yaşadığım dünyamda gurbetlerin başıydı karlı doruk. Sıra dağların ardında gurbet vardı. Orda yaşayan herkes askerdi. Yağız yüzülü Davut ağabeyim de Kömösdağların ardına gitmişti çünkü. Karcı Dede sevindirirdi beni. O memlekete aşiverecekti koca gözlü eşeğiyle. Hemen karların bittiği yamaçtan dolanıverecekti gurbete. Ve cumalardan bir cuma, ağabeyimi alıp getirecekti köye.

Elbette kimsecikler bilmiyordu bunu. Aramızda bir sırı. Daha çok severdim Karcı Dede. Rüyalarıma girerdi. Karlı belin ötesinden alıp getiriyormuş gibi ağabeyimi, sevinirdim geceleri. Bazen yemek istemezdim karlı pekmezden. Ağabeyimi düşünürdüm. Sonra Karcı Dede ağabeyine de götürüyorlarmış derlerdi, öyle rahatları içim. Cumaların havası daha bir tatlılaşırıdı. Karcı Dedenin ardından daha başka hislerle koşardım.

Sonra uğursuz seneye doğdu günler. Eski topraklar verimsizleşti. Buğdaylar yeşermedi, Üzümlerin, Elmaların dökümü olmadı. Babam öldü. Günlerce evden çıkmadım ağladım.

Bana sonradan anlattılar... O acı günlerde Karcı Dede de düşmüş ölüm döşegine. Günlerce sayıklamış durmuş. Baş ucunda eski karcıları aramış boşuna. Ağıtlar yakmış Şargedığı karcılarına. Sekerata binince kar istemiş yanındakilerden. “*Mezarıma bir avuç kar koyun*” demiş.

Bir daha karcılar gelmeyecekti köyümüze anlamıştım... Asker abilerime kar götürmeyecekti kimse... Ve bir zamanlar Muradın sularının çekildiği günlerde katar katar karcılar inerti dağlardan. Köy yolları çıplak ayaklı köy çocuklarıyla dolardı.

O sene ilk defa kar yağdı köyümüze...

* İşadamı, İstanbul.

Palu Çarşıbaşı Hamamı

Elazığ Müzesi eski müdirelerinden Ferhan Memişoğlu'nun 1977 yılında yayımladığı Elazığ Kılavuzu, oldukça dar kapsamlı ve çok genel özellikleri ile birlikte il sınırları dahilinde bulunan kültür varlıklarının tanıtımını yapmaya yönelik bir yayın olup, bu kapsam içinde Palu'da yer alan yapılardan Çarşıbaşı Hamamı, sadece "Hamam" başlığı altında çok kısa bir şekilde tanımlanmaya çalışılmıştır.¹

İngiliz Mimar Thomas Alain Sinclair, 1989 yılında yayımlanan Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey adlı kitabının 3. cildi içinde, Elazığ bölge geneli ile birlikte Palu başlığı altında değerlendirdiği birkaç yapıdan biri olan Çarşıbaşı Hamamı'nı, isimsiz olarak "Hamam" başlığı altında değerlendirir. Sinclair'in yaptığı değerlendirmeye göre yapı 1659/60 yılında yapılmıştır.²

Lütfi Parlak'ın 2003 yılı baskılı Yukarı Fırat'ta Tarihi Eserler adlı kitabında, Ağırlıklı olarak Elazığ olmak üzere Tunceli ve Malatya'da bulunan kültür varlıkları ile ilgili bir derleme çalışması yapılmış olup, bu kapsam içinde Çarşıbaşı Hamamı, "Eski Palu Hamamı" adı altında değerlendirmeye alınmış ve Osmanlı Dönemi hamamı olarak değerlendirilmiştir.³

2004 yılında basılan Süleyman Yapıcı'nın Palu (Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı) adlı kitabı, Palu özelinde yapılmış ilk ve tek yayın olup, Palu'nun tarihçesi, kültürel özellikleri, tarihsel süreçteki idari ve sosyal yapısı ile birlikte, özellikle Eski Palu yerleşiminde bulunan kültür varlıklarının tanıtıldığı bölümde, ayrı bir başlık olarak değerlendirilmese de, Hamamlar başlığı altında Çarşıbaşı Hamamı'na da yer verilerek, yapının kısa bir değerlendirilmesi yapılmış ve bugün kayıp olan kitabesinden yola çıkılarak 1619 yılına tarihlendirilmiştir.⁴

YAPI BANİSİ VE İSİMLENDİRME

Yapının adı ile ilişkilendirilecek bir banisi, ya da bu bilgiyi verecek herhangi bir kayıt ve kitabe verisi bulunmadığından, yapı banisi adına ulaşılamamaktadır.

Yapının bugün kullanılan "Çarşıbaşı Hamamı" adı, bulunduğu mahalle adıyla ilişkili olup, olasılıkla orijinalinde farklı bir isimle anılmaktaydı. XIX. yüzyıl Diyarbakır Salnameleri'nde de yapı adına ilişkin bilgi bulunmaz,⁵

Kimi kaynaklarda ise, yapı adından çok yerleşim alanı ve yıpranmışlığı ile ilişkili olarak "Eski Palu Hamamı"⁶ ya da sadece "Hamam"⁷ isimlendirmesi yapılmaktadır.

TARİHLENDİRME

Genel mimari özellikleri açısından Osmanlı Dönemi eseri olduğunu açıkça gösterse de ve bu konuda görüş birliğine varılsa da,⁸ kesin tarihlleme konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Palu hakkında çok ciddi ve kapsamlı araştırmalar yapan Süleyman Yapıcı, günümüze ulaşmayan ancak arşiv fotoğrafı olarak sunduğu bir kitabeden yola çıkarak yapıyı, H. 1070 / M. 1659/60 yılına tarihlendirmektedir.⁹

Kitabe resmini sunmasa da, kapı üstündeki kitabesinden yola çıkarak ve kitabeyi yerinde gören Ferhan Memişoğlu'da, yapıyı sadece hicri tarihini vererek 1070 yılına tarihlendirmektedir.¹⁰ Anadolu genelinde birçok alanı dolaşmış, çok çeşitli yapılar hakkında çalışmış Thomas Alain Sinclair ise, Memişoğlu'nun aksine kitabede yer alan hicri tarihin bu defa sadece miladi karşılığı olan 1659/60 tarihini verir.¹¹ Sinclair'in verdiği tarihin kitabeden okunmasından yola çıkarak, yazarın eser üzerinde çalışma yaptığı 1982 yılında, bugün kayıp olan kitabe henüz yapı üzerinde durmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Çarşıbaşı Hamamı Eski ve Yeni Hali / Foto: S. Yapıcı Arşivi

Ertuğrul DANIK / Süleyman YAPICI

Sonuç olarak, ister yapının yapımını belirten kitabenin hicri tarihi, ister miladi karşılığı verilmiş olsun, özellikle kitabeyi yerinde gördüğü anlaşılan Memişoğlu ve Sinclair'in verdiği bilgiler ve Yapıcı'nın verdiği fotoğraftaki kitabe tarihinden yola çıkılarak, Çarşıbaşı Hamamı'nın H. 1070 / M. 1659/60 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.

PLAN TANIMI

Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olan hamam; soğukluk, ılıklik ve sıcaklık bölümleri ile su deposundan oluşmuş olup, Çarşıbaşı Mahallesi'nde ana yolun kuzeyinde, Palu Kalesi eteğinde yer alır. Kuzey yönde kale yamacına yaslanmış olan hamam, genel olarak sağlam olmakla birlikte özellikle güney yönde giriş kapısının ayrıntılarını büyük oranda kaybetmiştir. Sıcaklık güney ekseninde eyvan ortasındaki duvar yıkıntısı dışında, yapı genel olarak sağlam durumda bulunmaktadır.

En batıda yer alan soğukluk ya da diğer adıyla soyunmalık bölümü, kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup, güney yönde girişten hemen sonra oluşturulan ve bir ara duvarla bölünen danışma/emanet biriminden sonra kare bir plana sahip olmakta, bu birimin doğu boşluğu nedeniyle, sıcaklığın da güneydoğu köşesinde bir eyvan oluşmaktadır. Soğukluğun güney yönündeki bu düzenlemenin aksine diğer cepheler oldukça hareketsiz durmaktadır. Kuzey eksenindeki ve batı cepheden kuzey köşesine yakın alanda nişler bulunurken, doğu duvarda kubbe ekseninden hafif kuzeye kaymış alanda ise, ılık-

Çarşıbaşı Hamamı ılıklik Bölümü / Foto: E. Danık Arşivi

lık bölümüne açılan kemerli bir kapı açıklığı bulunur.

Kuzey-güney doğrultusunda oldukça dar tutulmuş dikdörtgen planlı ılıklik bölümü, kendi içinde üç birime ayrılmış görünmektedir. Kuzey yönde soğukluğa açılan kapıdan başlayan beşik tonozlu ve iki katlı bölümün üst kat işlevi bilinmese de, kuzeybatı köşede oluşturulan su deposuna ulaşım ve farklı malzemelerin depolandığı yer olarak tasarlanabilir. Bu alanda ayrıca kuzey batı köşede bir de niş bulunmaktadır. Alt katı ise, olasılıkla olarak traşlık olarak kullanılmış olmalıdır.

ılıklığın güney yönünde yer alan ve doğu duvardan batıya yönelen ancak, batı duvara ulaşmayan bir ara duvarla şekillenen bu bölümün, tuvalet olarak kullanıldığı varsayılmaktadır. Ayrışan bu iki alanın işlevleri konusunda taban dolgusu nedeniyle bir veri görülmesi de, tuvalet olarak tasarlanan alanın batı duvarında küçük bir niş yuvası, güney duvarında üst seviyede ise pencere açıklığı görülür.

Kuzey ve güneydeki birimler arasında kalan daha geniş bölüm, soğukluk ve sıcaklık arasındaki geçişi sağlarken, sıcaklığa girmeden ya da gerekirse soğukluğa geçmeden, hamam hizmeti alanların dinlenmesini ve soğuk-sıcak arasındaki ani geçişin engellendiği bir dinlenme alanı olarak da düşünülmelidir. İşte bu alanın doğu ekseninde yer alan kemerli bir açıklıktan, sıcaklık bölümünün batı eyvanına girilir.

Merkezde yer alan kare mekânın dört ana yönünde oluşturulan ve yine kare planlı dört eyvan

Çarşıbaşı Hamamı Traşlık Kısmı ve ılıklik Bölümü Kubbesi / Foto: E. Danık Arşivi

Çarşıbaşı Hamamı Sıcaklık Bölümü / Foto: E. Danik Arşivi

ile bu eyvanların köşe noktalarında ara eksenlerde yer alan köşe noktalarından girilen kare planlı dört halvetli sıcaklık bölümü, bütün olarak kare planlı bir bölümdür. Tüm cephe duvarları kapalı olan sıcaklığın batı eyvan merkezinde, ılıkılık ile irtibatlı kapı açıklığı dışında, doğu eyvanın merkezinde yer alan kemerli bir pencere açıklığı, su deposuna açılır.

Hamamın doğu cephesinde yer alan, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olan su deposunun, sıcaklık ile ilişkili penceresi dışında diğer tüm cepheleri sağır tutulmuştur.

Sıcaklık bölümünün hemen girişinde yer alan danışma/emanet bölümü doğu batı doğrultusunda sivri beşik tonozla örtülü iken; soğukluk ile güney cephe arasında aynı paralellikte oturtulan ara duvardan sonraki kare bölüm, sekizgen kasnak üstüne oturmuş trompla geçilen içten ve dıştan kubbe ile örtülüdür. Kubbenin merkezinde bırakılan boşluk üstünde ise, altıgen bir fenerlik yer alır. Soğukluğun güneydoğu köşesinde yer alan eyvan ise, kuzey güney doğrultusunda beşik tonozla örtülüdür.

Ilıklık bölümü kuzey güney doğrultusunda sivri beşik tonozla örtülü olup, aynı örtü sistemi yine aynı doğrultuda, hamamın en doğusunda yer alan su deposunda da uygulanmıştır. Buna karşın, sıcaklık bölümünün merkez ile ana ve ara eksenlerinde yer alan eyvan ve halvetlerden oluşan dokuz birim de pandantif geçişli kubbe ile örtülüdür. Bu kubbelerden merkezde yer alanı daha geniş ve yüksek tutulmuşsa da, tüm kubbelerde aydınlatma amaçlı olarak fil gözleri yer almaktadır.

KİTABELER

Yapıdan günümüze ulaşan herhangi bir kitabe bulunmasa da, gerek kimi kaynaklarda tarihlendirme için esas alınan kitabe varlığı¹² ve gerekse bir kaynakta bu kitabenin arşiv fotoğrafının verilmiş olması,¹³ yapının giriş kapısı üstünde en

azından 1980'li yıllara kadar varlığını koruyan bir yapım kitabesi olduğunu göstermektedir.

Ancak, ne bu kitabeden yola çıkarak yapım tarihini verenler kitabenin tüm metnini vermemektedirler, ne de arşiv fotoğrafından kitabe okunabilmektedir. Kitabenin varlığını gösteren arşiv fotoğrafı üzerinde yapılan inceleme, kitabenin tek taş blok üzerinde iki satır olarak yazıldığını göstermekteyse de, kitabe okunamamaktadır.

MALZEME-TEKNİK

Dış cephesinde ağırlıklı olarak kaba yonu taş ve moloz taş ağırlığı hissedilen yapı beden duvarları, yaklaşık olarak iç mekânlarda da aynı görüntüyü vermektedir. Bu durumda yapının kaba yonu ve moloz taş arası yine moloz taş dolgu tekniğinde inşa edildiğini söyleyebiliriz. Bu genellemeyi bozmaya çalışan giriş kapısındaki portal görüntüsü, arşiv fotoğraflarında kesme taş ağırlıklı olarak görülse de, günümüze ulaşmamıştır.

İç mekânlarda gerek kapılarda köşeler oluşturulurken, gerekse kubbeleri taşıyan kemerlerde ve pencereler ile nişlerin köşelerinde düzgün kesme taş malzemenin kullanıldığı görülür. Tüm bölümlerdeki örtü sistemlerini oluşturan tonozlar ve kubbeler ile kubbeye geçiş sistemlerinde ise, istisnasız olarak tuğla malzeme kullanılmıştır.

Çarşıbaşı Hamamı Kitabesi / Foto: S. Yapıcı Arşivi

SÜSLEME

Yapımın günümüze ulaşan şekli içinde, belirgin bir süsleme elemanına rastlanılmamakla birlikte, bir dönem var olduğu arşiv fotoğraflarından görülen, portalin iki yanındaki yonca yaprağı şeklindeki pencere düzenlemesi, tek süsleme kaygısı olarak görülebilir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yapımın tarihlendirilmesi konusunda genel olarak bir sorun bulunmamakta olup, bir dönem var olan kitabesinin yardımı ile H. 1070 / M. 1659/60 yılında yapıldığı bilinmektedir.

Bugün özellikle en çok tahribatın görüldüğü alan olan giriş kapısı ve girişi oluşturan mekânların asli şekli ve kullanım amacı en çok tartışılabilir alanlardan birisidir. Soyunmalık güney ekseninde yer alan giriş, hafif dışa taşkın bir taç kapı şeklinde düzenlenmiş, her iki yanında dışta yonca yaprağı ya da üç merkezli kemere sahip bulunan pencereler görülmekte, kapının üstünde ise yapım kitabesi yer almaktadır. Tüm bu anlatımların görülebildiği arşiv fotoğraflarının aksine, günümüze bu düzenlemelerin hemen hiçbiri ulaşmamıştır. Girişten hemen sonra batı yönde oluşturulan danışmanın iç mekân sorunu çok net olmamakla birlikte, soyunmalık zemininden daha yüksek koddan tutulmuş olarak görülmekteyse de, bu yükseklik farkının gerçekte moloz yığın nedeniyle olup olmadığı, ancak bir sondaj kazısı ile anlaşılabilir.

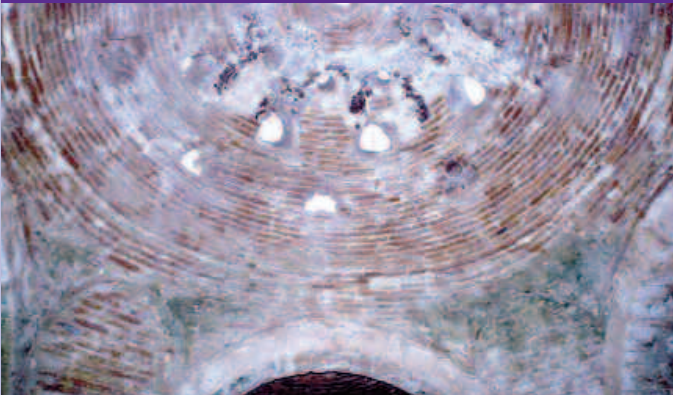
Hamamın çalıştığı günleri hatırlayan Palulu yaşlı görgü tanıklarına göre; Giriş kapısı tahtadan çift kanatlı ve üst kısmı yarım ay pencereli. taban kesilmiş ve biçme taş döşeliydi. Ilıklık dediğimiz birinci bölüm: ilk giriş kısmı dışardan düz, içeriye doğru sahanlık ve sahanlıktan bir basamakla ılıklik bölümüne inilirdi. Ilıklık bölümünün ortasında küçük bir havuz ve küçük bir şadırvan vardı. Girişte sağ köşe güneyde kapıya doğru duvarı olmayan hamamı işleten kişinin odası ve

bitişğinde bir soyunma odası, Ilıklığın sağ doğu tarafında iki adet, karşı kuzey duvarında dört adet ve sol batı duvarında ise üç adet soyunma odaları vardı. . Hamamcı ve ve soyunma odalarının duvarları ahşap, içerisi görünmeyecek yükseklikte ve üstü açıktı. Soyunma odalarının içinde sedirli dinlenme alanı, sahanlıktan ve merdivenlerden sonra sol duvar boyunca sedirli dinlenme alanı, sedirlerde minderler ile yastıklar mevcuttu. Soyunma odalarında askılıklar var.

Bir diğer sorun, ılıklik bölümünde kuzey ve güney yöndeki mekânların işlevinin ne olduğu şeklinde olsa da, kuzey yönde ikiye bölünen bu mekânın üst katından doldurma yapılabilen su deposu veya görgü tanıklarının ifadesine göre havlu ve peştemallerin muhafaza edildiği yer, alt kat ise tıraşlık amaçlı kullanılabileceği varsayıldığından, kuzey mekânın tıraşlık güney mekânın ise tuvalet olabileceği varsayılmıştır. Ancak her iki mekânda yer alması gereken su giderleri ve tuvalet alanında yer alması gereken kanalizasyon gideri, moloz dolgu nedeniyle görülmemektedir. Anadolu hamam mimarisinde genel olarak tuvalet ve tıraşlıkların ılıklikta bulunması, bu iki mekânın işlevleri konusundaki görüşlerimizi doğrulamaktadır.

Sıcaklık mekânında dört eyvan ve dört halvet uygulaması, XII. yüzyıldan itibaren uygulanmış olup, Osmanlı'nın sonuna kadar kullanılmış bir plan tiplemesidir. Bu uygulamanın örnekleri arasında, Kars Anı Menüçehr Hamamı (1215), Mardin Sitti Radviyye Hamamı (1184-85), Sivas Divriği Bekir Çavuş Hamamı (1228), Konya Sahib Ata (Sultan) Hamamı (1258-1279), Tokat Pervane Hamamı (1275), Mardin Yenikapı Hamamı (1258-1285), Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Hamamı (1295-96),¹⁴ Kayseri Hunat Hamamı erkekler kısmı (XIII. yy),¹⁵ Urfa Suruç ilçesi Mahmut Paşa Hamamı (1573-74 öncesi), Halfeti İlçesi Latifzade Hamamı (1893-94),¹⁶ Karaman Süleyman Bey Hamamı (1370),¹⁷ Bitlis Hüseyin Paşa Hamamı (1571),¹⁸ Artvin Çarşı (Şehir) Hamamı (XVIII. yy),¹⁹ Bursa Küçükumla Köyü I Nolu (Arap)Hamamı (tarihsiz), İznik Hacı Hamza (II. Murat) Hamamı (XV-XVI. yy),²⁰ Amasya Kara Mustafa Paşa Hamamı (1678), Ankara Eynebey Hamamı (XV. yy), Antalya Çifte Hamam (tarihsiz), Antalya Elmalı ilçesi Bey Hamamı (XVI. yy), Aydın Gümrük Önü (Çifte) Hamamı²¹ İzmir Yeşildirek Hamamı (XVII. yy),²² Bursa Nalcıncılar Hamamı (1572 öncesi)²³ sayılabilir.

Sıcaklıkların şekillerinden yola çıkılarak yapılan hamam tipolojisinde, Semavi Eyice tarafından yapılan altılı grup içinde, "Haçvari Dört

Çarşıbaşı Hamamı Sıcaklık Bölümü Kubbesi/ Foto: E. Danık Arşivi

Eyvanlı, Köşe Hücreli Tip” olarak belirtilen²⁴ bu tipten kendi içinde farklı şekilleri bulunsa da, en belirgin farklılık eyvan ve halvetlerin örtü sistemine ilişkindir. Genellikle köşe halvetler kubbe ile kapatılsa da, yaygın kullanımın eyvanların tonoz ile örtülmesi şeklindedir. Oysa Çarşıbaşı Hamamı’nda halvetlerle birlikte eyvanlarda kubbe ile örtülmüştür. Bilinen tüm bu örnekler içinde, gerek eyvanları ve gerekse eyvan kolları kubbe ile kapalı benzer örnek, Artvin’de bulunan ve XVIII. yüzyılda yapıldığı belirtilen Artvin Çarşı (Şehir) Hamamı’dır.

Yine görgü tanıklarının ifadesine göre; sıcaklık bölümünde ortada göbek taşı ve üzeri biçme ve kesilmiş taş ile döşeli. Dört adet kapalı kabin ve yıkanma yeri, kabinlerde üçer adet kurnalar mevcut. Sağ ve sol duvarlarda ikişer adet kurna ve yıkanma yeri, karşılıklı kuzey ve güney duvarlarında ise birer adet kurna ve yıkanma yeri. Kurnaların tümü taştan oyulmuştur..

Hamamlarda genel olarak hangi plan tipinde olursa olsun sıcak su depolarının, sıcaklığa bağlı halvetlerle ilişkili olduğu ve genellikle bir pencere ile bağlantı sağlandığı görülmektedir. Bu bağlamda Çarşıbaşı Hamamı sıcak su deposunun da sıcaklık birimleri ile ilişkili olarak sıcaklığın doğusunda yer alması ve doğu eyvandan pencere ile kurulan bir bağlantısı olması, beklenen bir uygulama olarak görülmektedir.

Aynı şekilde hamam mimarisinde cehennemlik ya da külhan olarak adlandırılan birimin,²⁵ genel olarak sıcak su deposunun bitişiğinde olması, yakılacak ocağın bu depoyu alttan ısıtıyor olması, Çarşıbaşı Hamamı külhanının da, doğu ya da kuzey cephenin doğu köşesinde olması gerektiğini göstermektedir. Ancak, kuzey cephedeki yamaç eğimi ve bu cephede yoğunlaşan toprak birikintisi, bu alanın külhan oluşturma amacıyla kullanılmayacağını göstermektedir. Bu durumda yapı külhanının doğuda su deposuna bitişik olması gerekir ki, bu alanda günümüzde mevcut moloz ve toprak akması nedeniyle herhangi bir ize rastlanılmamaktadır. Yapılacak bir arkeolojik sondaj ile külhanın bu yönde bulunsa bile, çok nitelikli bir şekilde günümüze ulaşacağı şüphelidir. Bir ocak ile odun-

ların yığılabileceği basit ölçekli bu birim, olasılıkla olarak kısmen yapı kodunun altında da olabilir.

Palulu yaşlı görgü tanıkları Külhan veya cehennemlik dedikleri yeri tkarif ederken külhan bölümünün hamamla kapı olarak bağlantısı yok, sadece açılır ve kapanır bir pencere mevcut. Külhan kısmının kapısı olmayıp güneyden giriş kısmı tamamen açık ve içeri girildiği zaman birkaç metre tabana doğru eğimli bir alan ve sonra odun ve yakacakların muhafaza edildiği düz bir alan. Kuzey dip duvarında cehennemlik adı verilen büyük bir ocak ve üstünde dikkörtgen bir kazan ve dışarıdan gelen su bağlantısı var.²⁶

Ayrıca, genel olarak Türk hamamlarında görülen ve soğukluk bölümünde yer alan soyunma kabinlerinin, ahşap olması nedeniyle günümüze ulaşmadığı varsayılsa da; özellikle sıcaklık bölümü merkezinde yer alan göbek taşı ile eyvan ve halvetlerde bulunan mermer kurnaların, zaman içinde yerinden sökülerek alınması dışında, olasılıkla zemin seviyesi içinde parçalarına ya da yerlerine rastlanılacağı varsayılmaktadır. Aynı olasılık içinde, soğukluk bölümünde olması olası süs amaçlı fiskiyeli havuzunda düşünülmesi gerekir.

Sonuç olarak; mükemmel bir tarihi eser olan Çarşıbaşı Hamamı bir an önce restore edilerek, Palu’da yapılacak olan arkeolojik çalışmalarda ortaya çıkarılan eserlerin sergilenenebileceği bir alan olabilir.

DİĞER HAMAMLAR

a) Zeve Hamamı

Eski Palu (Zeve) da Cemşid Bey camii kuzey karşısında ana caddenin hemen altında bulunan bu hamamın sadece temel duvarları ayakta olup, Cemşid Bey tarafından yapıldığı rivayet edilmektedir.

b) Aşağımahalle Hamamı

Aşağımahalle’nin Kuzeydoğu alt tarafında bulunan bu hamamın kubbesi çökmüş olup duvarları halen ayakta. Yine bu hamamın Cemşid Bey tarafından yaptırıldığı söylenmektedir.

Zeve (Eski Palu)
Hamamı

Aşağımahalle
Hamamı

Foto: S. Yapıcı
Arşivi

* Ankara Cumhuriyet Müze Müdürü

DİPNOTLAR

1. Bkz. Memişoğlu 1977: 43.
2. Bkz. Sinclair 1989: 122.
3. Bkz. Parlak 2003: 238-240.
4. Bkz. Yapıcı 2004: 201.
5. Bu salnamelerin Palu ile ilgili bölümleri için bkz. Yapıcı 2004: 103-134.
6. Parlak 2003: 238.
7. Memişoğlu 1977: 43; Sinclair 1989: 122.
8. Parlak 2003: 238.
9. Tarihlendirme ve kayıp kitabenin arşiv resmi için bkz. Yapıcı 2004: 201.
10. Memişoğlu 1977: 43.
11. Sinclair 1989: 122.
12. Bkz. Memişoğlu 1977: 43; Sinclair 1989: 122.
13. Arşiv fotoğrafı için bkz. Yapıcı 2004: 201.
14. Tüm bu yapılarla ilgili olarak bkz. Önge 1995: 111-130, 179-184, 229-236, 245-254, 261-273. Mardin'deki Radviyye ve

Yenikapı hamamları için ayrıca bkz. Altun 1978: 184-187.

15. Yapı ile ilgili olarak bkz. Akok 1968: 11, 12; Önge 1995: 191-208.

16. Yapılarla ilgili olarak bkz. Durukan vd. 1999: 133-135, 247-250.

17. Bkz. Aköz 2000: 110, 111.

18. Bkz. Uluçam 2002: 145, 146.

19. Bkz. Anonim 1983: 743, 744; Aytekin 1999: 239-241.

20. Yapılarla ilgili olarak bkz. Ötügen vd. 1986: 81-83, 202-204.

21. Tüm bu yapılar için bkz. Anonim 1983: 325, 326, 465, 466, 574-577, 636, 691-694.

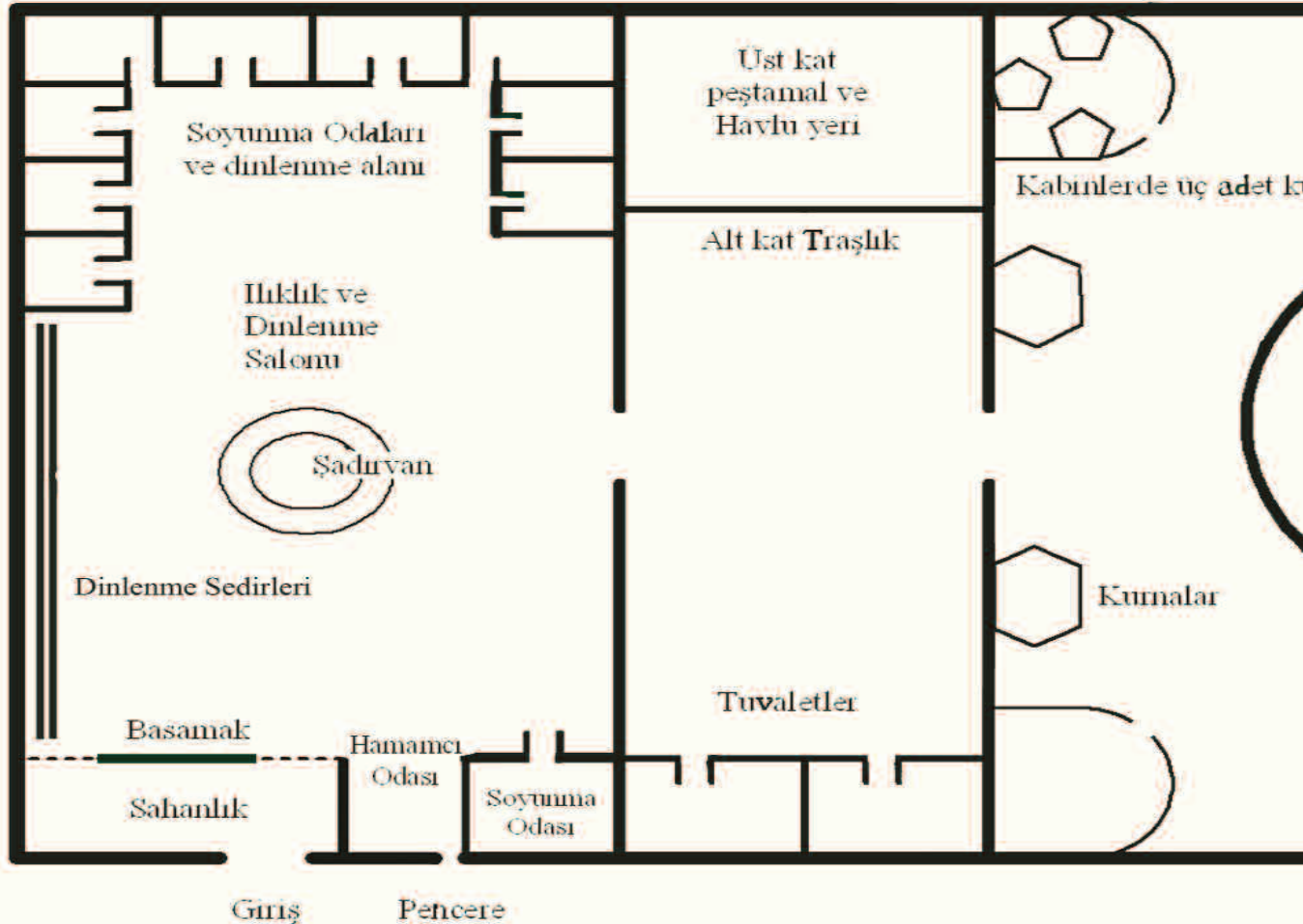
22. Bkz. Ürer 2002: 56-58.

23. Bkz. Beşbaş-Denizli 1983: 375, 376.

24. Eyice 1960: 100.

25. Hamam yapılarının küllhan bölümleri ile ilgili detay ve değerlendirme için bkz. Önge 1995: 27; Ürer 2002: 5, 6.

26. Sözlü Kaynaklar; Hasan Kaya 1929, ... , Ahmet Yapıcı 1934

KAYNAKLAR

Akok 1968 / Mahmut Akok, "Kayseri'de Hunad Mimari Külliyesi'nin Rölövesi", *Türk Arkeoloji Dergisi XVI-I*, Ankara, s. 5-44

Aköz 2000 / Alaaddin Aköz, "Tarihi Eserler ve Evkaftı", *Karaman Tarih Kültür Sanat, Karaman*, s. 93-119

Altun 1978 / Ara Altun, *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi*, Ankara

Anonim 1982 / Anonim, "Elazığ", *Yurt Ansiklopedisi 4*, İstanbul, s.2488-2571

Anonim 1983 / Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, C. I, Ankara

Aytekin 1999 / Osman Aytekin, *Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler*, Ankara, s.501-527

Beşbaş 1983 / Nermin Beşbaş-Hikmet Denizli, *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, C. III, Ankara

Durukan vd. 1999 / Aynur Durukan, Mustafa Akpolat, Meryem Acara, Erdal Eser, Suat Alp, Atilla Engin, Muhammet Görür, Sema Gündüz, Ceren Erel, Abdurrahman Şener, Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova, İlçeleri ile Rumkalae'deki Taşınmaz

Kültür Varlıkları, Ankara

Eyice 1960 / Semavi Eyice, "İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", *Tarih Dergisi 11/15*, İstanbul, s. 99-120

Köprülü 1940 / M. Fuad Köprülü, "Artukoğulları", *İslam Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul, s.617-625

Memişoğlu 1977 / Ferhan Memişoğlu, *Elazığ Kılavuzu*, Elazığ

Önge 1995 / Yılmaz Önge, *Anadolu'da XII-XII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara

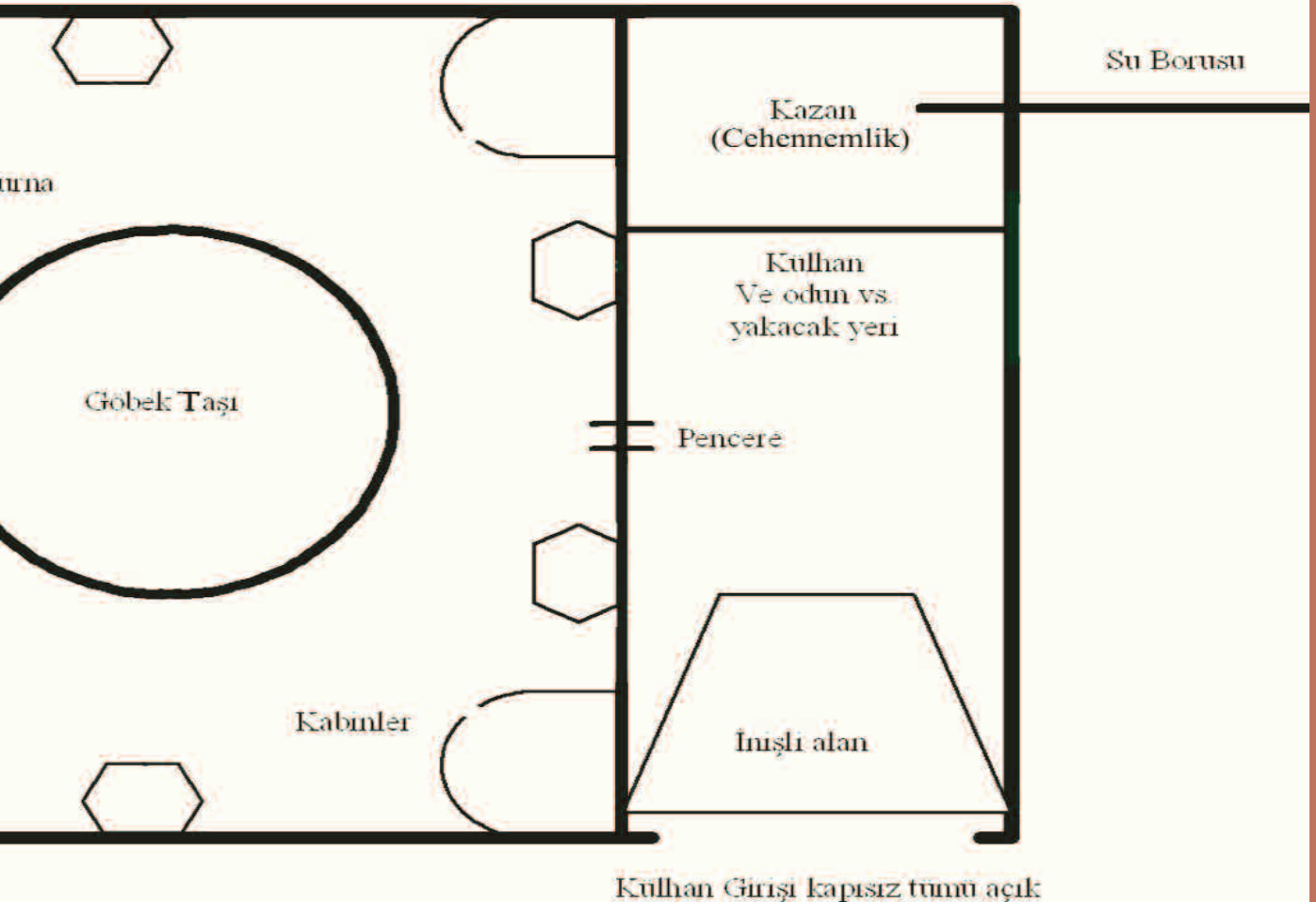
Ötüken vd. 1986 / S. Yıldız Ötüken, Aynur Durukan, Hakkı Acun, Sacit Pekak, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, C.IV, Ankara

Parlak 2003 / Lütfi Parlak, *Yukarı Fırat'ta Tarihi Eserler*, Elazığ

Sinclair 1989 / Thomas Alain Sinclair, *Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey*, London

Uluçam 2002 / Abdüsselam Uluçam, *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı -II-*, Bitlis, Ankara

Yapıcı 2004 / Süleyman Yapıcı, *Palu (Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı)*, Ankara

Yitik Bir Şehrin İzinde Tarih Aynasında Harput'un Siluetini Yakalamak (I)

*İnkilâb-ı devr ile asâr-ı âlem mahvolur
Gösterir mâzideki umrânını virâneler*

Harputlu Saçlı Hoca

Şehirler, mekânın insan eliyle yapılandırılmasıyla oluşan hayat alanlarıdır. İnsanoğlunun; güvenliğini, zaferlerini, refah ve huzurunu emânet ettiği mekânlardır şehirler. Maddî-mânevî tüm insanlık faaliyetlerini dokusunda saklı tutan şehirler bir nevi kolektif hafıza işlevi de görürler. Bazı şehirler vardır ki, zaman onlardan pek çok kaliteyi koparıp almakla beraber varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bazıları ise bir karadeliğin sarmalına yakalanıp tozları uzaya savrulan yıldızlar gibi yitip gitmişlerdir. İşte bu “yitik” şehirlerden kimlikli, kişilikli olanların tarihte bıraktıkları izler hiçbir zaman silinmemiş, daima övgüyle hatırlanır olmuşlardır. Klasik yazı hayatımızda bu önemli şehirleri her yönüyle anlatan eserlere “şehrengiz” adı verilirdi. XVI. Yüzyılın önemli âlim ve şairlerinden Lamii Çelebi'nin “Şehrengiz-i Burusa” adlı eseri gibi. Tanzimat sonrası Batı'dan aldığımız yazı türlerinden “kent monografileri” bir bakıma şehrengizlere karşılık gelmektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Beş Şehir”i bu sınıfa dâhil edilebilir.

Tanpınar Beş Şehir'in önsözünde, kimlik kaybına uğrayan şehirlerin bu durumunu, “hayatımızda kaybolan şeylerin ardından duyulan üzüntü” ifadesiyle dillendiriyor. Bütün renk ve çizgileriyle kaybolan şehirler için üzüntü kelimesi yetersiz kalır. Tarihin tozlu sayfaları arasında yitip giden kimlikli “ölü” bir kentten söz etmek, sevilen birinin ardından duyulan burukluğu ifade eden mersiyenin hüznüyle eşdeğerdir. Ancak bu buruk duygular, çiğ bir nostaljinin ötesinde, hayatiyetini yitirmiş bir kültür ve uygarlığın kaybı karşısında duyulan hüzne işaret eder.

Evlîyâ Çelebi Bursa için “mâneviyâtlı şehir” der. Yazımıza konu edindiğimiz “yitik şehir” Harput

için de özgün bir tabir aranacak olsa bu tarihî kente “asil şehir” demek yerinde olur. Özellikle fethi sonrasında idrâk ettiği asırlar içerisinde Harput'un, ticaret, bilim ve kültürel alanda elde ettiği özgün kimliğiyle bu sıfatı çoktan hak ettiği kanaatindeyiz. Bir derginin tahammül edebileceği çerçevede kendisinde söz edeceğimiz “yitik şehir”le ilgili bu değerlendirmeyi, yazılmayı bekleyen “Harput monografisi”ne bir başlangıç sayılması ümidiyle kaleme aldık.

KISA BİR TARİHÇE

Harput'un tarihiyle ilgili pek çok kaynakta doyurucu bilgiler bulunmaktadır. Yazımızda bilinenleri fazla tekrarlamadan bahsi kısa tutacağız.

Harput, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Murat ırmağı vadisinin güney kısmına açılan Ulu Ova'nın kuzey cihetine hâkim yüksek bir plato üzerinde, deniz seviyesinden 1280 metre yükseklikte kurulmuş bir kale şehridir. İlk ve orta çağın savunma konseptine uygun bir mekânda inşa edilen kalenin etrafında sürekli genişleyerek büyüyen bir kent. Harput ve çevresinde yer alan verimli ovalarda eski çağlardan beri yerleşim olduğu, yörede yapılan kazılardan anlaşılmaktadır. İlerde söz edeceğimiz gibi hem batı-doğu ekseninde uzanan ticaret yollarının kavşağında bulunması hem de önemli akarsuların suladığı geniş ovaları dolayısıyla Harput ve çevresi eski çağlardan beri önemini hep koruyagelmiştir.

Harput adının etimolojisi konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Yunanlı coğrafya bilgini Strabon, “Sophene” bölgesinde bulunan “Karkathio-kerta” ve “Arsamosata” adlı iki şehirden söz etmektedir. İşte Strabon'un sözünü ettiği “Karkathio-kerta” ile Harput'un kastedildiği ve Harput adının etimolojisinin bu kelimeye dayandığı genelde ifade edilen bir görüştür. Harput ve çevresinden bahseden kaynakların ancak miladî IV. yüzyıldan itibaren kaleme alındığı göz önüne alınırsa, bu görüşü ihtiyatla karşılamak gerekir. Söz konusu kaynaklarda Harput'un farklı dillerde “kale” ön adını taşıyan ifadelerle anıldığını da belirtelim. Meselâ, IV. yüzyılda Persler tarafından zabtedilen Harput'a “Ziata Castellum” adının verildiği görülür. Arapça'ya “Hısn-ı Ziyâd” şeklinde geçen bu ta-bire göre, “Ziata” “Ziyâd” şeklini almış ve Roma (Latin) dilinde kaleye karşılık gelen “Castellum” da Arapça “Hısn” kelimesiyle karşılanarak “Ziyâd Kalesi”

1909 yılında çekilen bu fotoğrafta Harput'un güney doğusundaki bir semt görülüyor

anlamını verecek şekilde tercüme edilmiştir. Bu adın, şehrin fâtihi “Ziyâd” adındaki komutana izafe edilmesi suretiyle ortaya çıktığı muhtemeldir. Tarihi kentin ismiyle ilgili olarak ileri sürülen daha başka görüşler de mevcuttur.

Gerek stratejik konumu gerek verimli geniş hinterlandını kontrol eden bir merkez oluşu sebebiyle Harput sık sık el değiştirmiştir. Bu el değiştirmeler sonucu bölgeye hâkim olan unsurları, fetihten önce ve sonra olmak üzere iki fasılda ele almak gerekiyor.

Çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilerden yola çıkarak Harput ve yöresine hâkim olan kavim ve zümreleri şöyle sıralayalım: Yörenin ilk sakinlerinin bir dönem bölgeye hâkim olan Subar/Hurriler olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra çevresiyle beraber Harput’un Hititler, Urartular, Romalıların hâkimiyetine geçtiği bilinmektedir. Harput’un Roma-Pers mücadeleleri sırasında zaman zaman el değiştirdiği de bilinmektedir.

VII. yüzyılda Hz. Ömer zamanında Irak ve Suriye’ye hâkim olan İslâm orduları Harput ve çevresini de fethetti. O devirde Müslümanların kontrolündeki coğrafyaya bir kenar çizen Erzurum’dan Tarsus’a kadar uzanan hat üzerinde yer alan Harput, X. yüzyılın ortalarına kadar Müslümanların hâkimiyetinde kaldı. Ancak bu yüzyılda büyük bir Bizans ordusu Harput ve havalisini zapt etmeye muvaffak oldu.

HARPUT VE ÇEVRESİ TÜRKLER’İN FETHİNE AÇILIYOR

Anadolu’yu Türklere açan Malazgirt Savaşı’ndan sonra fetih amaçlı faaliyetler yoğunlaşarak devam etti. Kısa sürede Anadolu’nun birçok bölgesi Türkmenlerden oluşan Selçuklu ordularının hâkimiyetine geçti. Fethedilen yerlerden biri de Harput ve çevresidir. Fetihden önce Harput, *Philaretos (Filaret) Brakhamios* adında bir senyörün egemenliğinde bulunuyordu. Bu esnada Türkmen zümreleri de kitleler halinde Harput ve çevresine yerleşmeye başlamışlardı. Selçuklu komutanlarından *Çubuk Bey*, Harput’u *Filaret’in* elinden alarak hâkimiyetini Palu, Çemişgezek ve Arapkir taraflarına kadar genişletti ve kendi adıyla anılan bir beylik kurdu. Çubuk Bey’den sonra yerine oğlu Mehmed Bey geçti. Çubukoğlu Mehmed Bey’in Harput ve çevresindeki hâkimiyetine 1113 yılında Artuklu Belek Gazi tarafından son verildi.

BELEK GAZİ VE HARPUT

Bir fâninin erişebileceği “şehit” ve “gazi” gibi ulvî payeleri şahsında birleştiren Belek Bey’in nâm-u şanı hep Harput’la beraber hatırlanır olmuştur. Artukoğullarının Harput kolu beyliğinin sembol komutanı Belek Gazi’nin portresi bir masal kahramanının kadar renklidir. Hakkında bilgi veren kaynaklarda Belek Gazi, bahadırılığı ve inandığı değerler uğrunda gösterdiği azim ve kararlılıkla öne çıkmaktadır. Özellikle Haçlılara karşı verdiği emsalsiz mücadelede muakkibi Salahaddin-i Eyyubi’yi haber vermektedir. Yüz yılı aşkın süre Harput’ta hüküm süren Artuklu hanedanının bu değerli komutanını biraz yakından tanıyalım:

Belek Bey, Harput’a hâkim olduktan sonra Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan’ın vefatı sonrasında Malatya’da oğlu Tuğrul Bey’e niabet eden hanımı Ayşe Sultan’la evlenerek nüfuz ve şöhretini hayli arttırdı. Bu esnada ülkede gözü olan Mengücekoğlu ve müttefiki Trabzon Dukası Gabras, Harput’a doğru hamle yaptılarsa da Belek tarafından ağır yenilgiye uğratıldılar. Bilhassa Haçlılara karşı büyük zaferler kazanan Belek, 1122 de Franklarla yaptığı savaştan galip çıkarak, başta Urfa kontu Josselin olmak üzere, birçok Frank şövalyesini esir alarak Harput kalesine hapsedti. Yine aynı yılda Kuzey Suriye’de Belek karşısında ağır hezimete uğrayan Haçlılar, bu defa da başta Kudüs Frank kralı II. Baudouin dâhil birçok esir vererek geri çekildiler, Kral II. Baudouin ise, Harput’ta hapsedildi. Belek’in arka arkaya Haçlılara karşı kazanmış olduğu bu başarılar, İslam dünyasını sevince boğdu.

Bu sırada amcası Mardin Artuklu hükümdarı İlgazi’nin 1122’de ölümü ile İslâm’ın koruyuculuğunu üzerine alan Belek, 1123 de karışıklık içindeki Halep’i de ele geçirdi. Belek’in Kuzey Suriye’de düzeni sağlamağa çalıştığı esnada Harput’ta esir bulunan Franklar, şehrin iç kalesini ele geçirdiler; haberi duyan Belek sür’atle Harput önlerine geldi ve kaleyi zaptederek Frankları tekrar hapsedtirdi. Haçlılara karşı kesin zafer kazanıp onları İslam ülkelerinden atmak isteyen Belek, toplamış olduğu kuvvetlerle Halep yakınındaki Menbiç kalesini kuşattı; ancak bu kuşatma esnasında kaleden atılan bir okla ağır yaralandı ve 1124 yılında şehit düştü. Onun, başına saplanan oku bizzat eliyle çıkartıp “*Bu ok bütün Müslümanlara vurulmuş bir darbedir.*” sözü tarihe geçmiştir. Cenazesi Halep’e götürülerek buraya defnedildi.

Belek Bey, yüksek zekâsı, cesareti ve merhameti ile Türk-İslam dünyasının en büyük kahramanlardan birisidir. Ölümü İslâm dünyası için büyük bir kayıp olan Belek'in kurduğu devletin hudutları Harput merkez olmak üzere Halep'e kadar uzanıyordu.

Belek'in ölümünden sonra, erkek evladı olmadığından mirası diğer Artuklu beylerine intikal etti. Şahadetinden sonra Harput, ilkin Hısn-ı Keyfa Artuklu hükümdarı Sokman (Sökmen) oğlu Davud'un hâkimiyetine geçti, onun vefatıyla da oğlu Fahreddin Karaarslan'a kaldı. Fahreddin Karaarslan (1148-1174), Anadolu'daki en eski camilerden biri olan Harput Ulu Camiini inşa ettirdi. Câmiin kitabesine göre Fahreddin Karaarslan şehir halkını vergiden muaf tutmuş.

Fahreddin Karaarslan'dan sonra Artukluların hâkimiyeti giderek zayıflamış, karışık bir süreçte Harput, Eyyubiler, Selçuklular, Moğollar, Danişmendliler, Akkoyunlular ve Safeviler arasında el değiştirmiştir.

Harput'un Osmanlı Hâkimiyetine Geçışı

Osmanlı Devleti, Yıldırım Bayezid zamanında Anadolu'da siyasî birlik sağlamak maksadıyla çaba göstermekteydi. Ancak bu çabalar, Timur'un Anadolu'ya gelmesi ve Çubuk Savaşı'yla inkıtaa uğradı. Bu karışık süreç yaklaşık bir asır kadar sürdü.

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran'da Şah İsmail kuvvetlerini büyük bir mağlubiyete uğratarak Safevîlerin Anadolu'daki nüfûzuna son verdi ve Harput da dâhil olmak üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Osmanlı hâkimiyetine geçişini temin etti.

Harput'un Osmanlı hâkimiyetine geçmesi şöyle oldu: Çaldıran mağlubiyetine rağmen Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki hâkimiyetlerini sürdürmek isteyen Safevîler, bu maksatla bölgeye kuvvet yığarak bazı yerleri zaptettiler. Bunun üzerine Yavuz bölgede büyük nüfûza sahip İdris-i Bitlisi'nin de yardımıyla karşı harekete girişti. Diyarbekir'e doğru

yola çıkan Osmanlı kuvvetleri yol güzergâhında bulunan fakat hâlâ Safevî kuvvetlerinin elinde bulunan Harput'u muhasara altına aldılar. Çevresi daha önce Çerkeş Hüseyin Bey tarafından zaptedilmiş olan şehir, yeniçeriler, sipahiler ve bu komutanının kuvvetleri tarafından fethedildi.

HARPUT'UN PARLAK YILLARI

Harput'un Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle birlikte yörenin idarî taksimatı esaslı bir temele oturtuldu. Şöyle ki: Biri Yavuz (1518) diğer ikisi Kanunî Sultan Süleyman tarafından (1523 ve 1566) ihdas olunan fermanlarla Harput klasik bir Osmanlı sancağı statüsüne kavuşturuldu. Böylece XVI. yüzyıldan XX. yüzyılın ilk çeyreğine uzanan süreçte Harput, Osmanlıların önemli bir sancağı haline geldi. XIX. Yüzyılda Ergani Madeni ve Keban'daki maden işletmeciliği münasebetiyle Malatya'yı da içine alacak biçimde Harput'un kısa süreli eyalet merkezi olduğunu da hatırlayalım.

Türklerin fetihlerine açılmasıyla birlikte Harput, demografisi başta olmak üzere hızlı bir sosyo-ekonomik ve kültürel gelişme sürecine girdi. Klasik Türk-İslâm kentlerinin kuruluş ve gelişme vetiresini Harput'ta da görmekteyiz. Şöyle ki, hükümlerliliği perçinleyen âlâmetlerin başında gelen "hutbe"nin irad edileceği merkez bir cami ve onun müstemilatı inşa olunuyor. Bu müstemilat nedir? Türk-İslâm uygarlığının önem verdiği külliye yani bugünkü anlamda üniversite, bimarhâne (hastane), yoksullar için aşevleri v.s. Bu külliyenin etrafında şehir genişliyor. Bu planın, özellikle Artukluların yöredeki hâkimiyetiyle birlikte Harput'ta da işleme başladığı anlaşılıyor.

Batıdan Ortadoğuya giden ticaret yollarının kavşağında bulunan Harput, gelişip canlandı ve bölgenin önemli bir merkezi haline geldi. Bunun sonucu olarak civar yörelerden Harput'a yoğun bir göç oldu. Göçü arttıran etkenlerden bir diğeri de bu kentin giderek ilmî ve dinî eğitimin önemli bir

merkezi durumuna gelmiş olmasıdır. Meşşâi (İşrakî) ekolün teorisyonu Sühreverdi-i Maktûl'un de bir dönem Harput'ta yaşadığını da hatırlayalım.

ÇÖKÜŞ VE KAYBOLUŞ

XIX. yüzyıla gelindiğinde, -tarihte eşine ender rastlanır biçimde- en parlak dönemini idrak eden bir kent, kısa sürede tükenme sürecine girip yok oluyor. Bu tarihî kentin yok oluşu üzerine çok şey yazıldı, söylendi. Yazımızın başına aldığımız Saçlı Hoca'nın beyti bu durumu acı biçimde dile getiriyor. Tarihî kentten sonradan haberdar olan entelektüel zihinler de bu durumun kabullenemiyorlar. “*Harput'ta Bir Amerikalı*” oyununun yazarı Cevat Fehmi Başkut bu zihinlerin başında gelmektedir. 1950'li yıllarda oyununu yazma esnasında bizzat Harput'a gelerek harabeler arasında dolaşan Başkut, gördükleri karşısında hayli hayıflanır.¹

Harput'un tükenip yok oluşuna etki eden birkaç faktörden söz edilebilir. Bunların en önemlisi stratejik konumunu kaybediştir. Bilindiği gibi stratejik sebeplerle sarp yükseltilerde inşa olunan kentler yeni silah teknolojilerinin gelişme kaydetmesiyle bu önemini kaybediyorlardı. Bundan Harput da nasibini aldı. Tarihî şehrin “*yenisi*” karşısında kimliğini kaybetme süreci şöyle gelişti:

Harput'un eteklerinden başlayıp Ulu Ova'ya doğru meyil gösteren düzlüklere Arapçada ekilip biçilen yer anlamında “*Mezra*” denilmekteydi. Beylerin bu mıntıkada bulunan çiftlikleri dolayısıyla yöre “*Agavat Mezrası*” olarak adlandırılmaktaydı. Doğuda meydana gelen asayişsizliğe son vermek maksadıyla fevkalade yetkilerle donatılan Mehmet Reşit Paşa, kendine karargâh olarak bu düzlükleri seçmişti. Paşa, tarihî kentin eteklerinden başlayarak ovaya doğru imar faaliyetlerine girişti. Böylece o günkü şartlarda önemli bir mesafe olan 5 kilometre

aralıkla yan yana iki şehir vücut buluyordu. Hatta bu durum, ilerde halkın dilinde Harput için “*Yukarı Şehir*”, yeni kurulan kent için de “*Mezre*” isimlerini yerleştirecektir. Giderek büyüyen Mezre 1860'lı yıllara gelindiğinde artık bir “*şehir*” statüsüne kavuştu. Vali İzzet Paşa döneminde kentin adı, devrin padişahı Abdülaziz Han'ın ismine izafeten “*Mamûretü'l-aziz*” olarak tescil edildi. Zamanla bu ad, kısaltılarak ilkin Elaziz, ardından da bugünkü Elazığ'a dönüştü.

Bu ikili yapı sonucu, XX. Yüzyılın başlarında nüfus hareketliliği bakımından dengeler yukardan aşağıya doğru hızla Harput'un aleyhine bozuldu. Böylece tarihî kent, Elazığ'ın bir kasabası mevkiine indi. 1915 ve 1916 yıllarında vuku bulan hadiseler ise büsbütün Harput'un tükenmesine yol açtı. İlk tehcir hadisesi vuku buldu. Ardından I. Dünya Harbi'nde Rusların doğuda Bingöl, kuzeyde Çemişgezek'e kadar sarkmaları Harput ahalisini tedirgin edip daha güvenli bölgelere göçe zorladı. Göç edenler, daha çok kentin varlıklı sınıfını oluşturuyordu. Böylece Harput'un demografisiyle birlikte iktisadi hayatı da darbe aldı. Bunlara kuzeydeki aşiretlerinin ayaklanarak yağma faaliyetlerini Harput'a doğru genişletmeleri de eklenince tarihî kentin hayat damarları birer birer bir kurumuş oldu.

Daha güvenli bölgelere göç edenlerin Harput özlemi hiçbir zaman dinmedi. Öyle ki, kendilerinden sonra gelen ahfâdına “*Harput*” sözünün içinde yer aldığı soyadları hediye ettiler. Bugün Elazığ'ın dışında yaşayıp da Harput, *Harputlu*, *Harputlugil*, *Özharput* vs. soyadı taşıyanların çoğunun ataları yukarda belirtilen tarihlerde Harput'u terk edenlerdir.

Ancak şu tespiti de yapmadan geçmeyelim. XIX. yüzyılın ikinci yarısıyla XX. yüzyılın ilk çeyreği arasındaki süreçte Harput, sosyal ve kültürel bakımından en olgun dönemini idrak etmişti.

Devam edecek...

* Fırat Üniversitesi, ELAZIĞ

1. Cevat Fehmi Başkut duygularını şöyle belirtir: “*XI. sahne eserim olan “Harput'ta bir Amerikalı”yı size nasıl tarif edeyim? Bir komedi yazarının kalemi ile ölen bir şehrin dramı mı diyelim? Yoksa Türkiye'den Amerika'ya göçen ve bir daha vatanın ismini ağızlarına almayan bir kısım Türklerin tenkidi diye mi anlatayım? Hayır! Ben, Harput'ta bir Amerikalı'yı bir dâva piyesi olarak yazmadım. Onun iddiası olsa olsa bu günkü cemiyetimizin bir paçasına ayna tutmaktır. Onun için Harput'ta bir Amerikalı'nın en iyi tarifi bence şudur; üç perdelik komedi.*

Onu yazmağa karar verince, ilk işim bir uçağa atlayıp Elâzığ'a gitmek oldu. Elâzığ'da ve eserimin ikinci, üçüncü perdelerinin cereyan ettiği Harput'ta, üzerimde derin tesirler bırakan bir kaç gün geçirdim. Coğrafyanın ve iktisat kaidelerinin ölüme mahkûm ettiği bir şehrin son nefesine yetişmiş olmanın kederini yaşadım. Harput'un mazide geçirdiği altın devrin, hikâyelerini dinleyerek gözlerim kamaştı. Onun unutkan evlâtlarının vefasızlıklarını dinleyerek yüreğim sızladı. Oturup gördüklerimi, duyduklarımı bir araya topladım, yazdım, işte Harput'ta bir Amerikalı bu gibi hislerin mahsulü olarak ortaya çıktı. Onu, Harput'ta kalanlara ve Harput'u sevenlere ithaf ediyorum.”

Palu Üzerine Sohbetler (I)

- “İsrail savaş uçakları, Mısır uçaklarının havalanmasına izin vermedi. Mısır hava alanlarındaki 300’den fazla uçağı vurdu. İsrail tankları Sina çölünde ilerliyor. Ürdün’de Gazze’ye girdi; Suriye’de Golan Tepelerine ulaştı.”

- Nasır ne demiş?

- Onunla ilgili bir şey yok. Yalnız, Arap ülkeleri suskunmuş...

- Hey kurban olduğum Hak!..

Dedi, sustu ve daldı.

- Amerikalılar bize karşı savaşmadılar ki!

Diyecek oldum, yüzünü buruşturdu.

“Aha şu Harput’un, Palu’nun taşı, toprağı dilense de konuşsa... Kimileri, Harput’taki mekteplerin çokluğu ile övünüyor; Amerikan mektebi, Alman mektebi, Fransız mektebi... Gel gör ki; onların hepsi birer fesat yuvasıydı. Palu’da da hem mektep, hem yetimhaneler açmışlardı. Sizin kitaplarınız bunları yazmaz tabi...”

Pekâlâ! Ermenileri başımıza saran kimdi? Sadece Ruslar mı, Fransızlar mı, İngilizler mi? Amerikalılar ne yaptılar? Söyleyeyim; açmadıkları güya mektep, yetimhane kalmamıştı; Harput’ta, Palu’da, Muş’ta, Bitlis’de... Amerikalı misyon adamları, okumuş Ermenilerle birlikte kuş uçmaz kervan geçmez köylere kadar girip çıkıyorlar; ermeni çocuk ve gençlerini buralarda toplayıp Müslümanlar aleyhine tedrisat yaptırıyorlardı. Hükümet biliyordu fakat bir şey yapmıyordu. Veziri, vükelâsı sanki bizden değil de onlardandı.

N’oldu sonra? Halk birbirini kırmaya başladı... Amerikalılar ne etti? Eğer Ermeniler galipse ses yok... Mahallî kuvvetler; jandarma, polis, aşiretler, isyanları bastırmaya gayret ettikçe Amerikalılar ve diğerleri hep bir ağızdan; ‘Müslümanlar Ermeniler kitale [katliam] uğrattılıyor.’ diye, milletlerarası tezviratta bulundular. Osmanlı’nın hükümetleri de hep seyretti. Ta ki Ruslar, Murat nehrine dayanıncaya kadar.

Kürt Hadisesinde de aynısını yaptılar. Konferanslar düzenlettiler; ‘Ermeniler ile Kürtler kardeştir.’ dediler. Düne kadar Türk-Kürt tefrik etmeden her Müslüman’ı boğazlayan, süngülere geçiren Ermeniler, birden bire Kürtlerin kardeşi ilan edilmişti... Vaatlere kapılan bir kısım mürekkep yalamış Kürtler, bu oyuna geldi fakat mütedeyyin ve aklı başında hiçbir Kürt, bu hareketlere katılmadı. Karşı da duramadılar çünkü kimsede takat kalmamıştı. Ancak Ohî’li Necib Ağa gibi takati yetenler harekete karşı durdular ve gereğini yaptılar.

Bugün Yahudi’yi besleyen, büyüten kim? Amerikalılar ve İngilizler. Pekâlâ, Arapları tahmir eden kim? Ruslar. Ha... n’olur? Yarın öbür gün, Amerika ile Rusya bir araya gelip anlaşsınlar. Yahudiler zaten galip... olan Araplara oldu; bir daha da bellerini doğrultamazlar.

Asırlarca seni baş tacı yapmış Osmanlıyı, keferenin tahrikiyle sırtından vur; yüz binlerce, evlâd-ı Osmanînin Yemen’de, Arabistan’da, Mısır’da, Trablus’da, Suriye’de, Irak’da kanına gir... Ne demiş? ‘Zulm ile âbâd olanın sonu berbâd olur.’

Hakikaten İlahî adâletin tecellisi miydi? Eğer öyleyse bunun, o günleri yaşamışları da yaşamamışları da üzen bir tecelli olduğundan emindim. Sorgulamak istedim, kendimde o cesareti bulamadım. Ben Emin Oktay’ın tarih kitabındaki kronolojik bilgilerden başka ne biliyordum ki?

Hem bizi hem de Arapları içine alan bir acıma duygusu, bir eziklik yayıldı havaya. Başımı gazeteden sağ yanına doğru ağır ağır kaldırdım ve baktım: iri bir ayak, paçası bilekte düğmelenmiş şalvarımsı beyaz don ve uzun beyaz köyneğin yırtmaçları. Göğsüne topladığı sağ dizinin üstünde dinlenen, suyu çekilmiş kalın söğüt dalı gibi bir kol. Sonra, kocaman bir kulak ve yanlarda kalmış seyrek, kısa kesilmiş beyaz saçlar sayılmazsa çıplak, esmer değil ama yanık bir baş. Kalın, gür kaşların altında belli belirsiz, kısılmış gibi, her zaman delip geçen gözler. Gözleri bu defa, şâh-nişin penceresinden Kuzeye doğru uzanan sokağın en uzak noktasına, daha ötelerdeki Atlas Dağlarının boz tepelerine sabitlenmişti. Yorgun hareketlerle yasemin ağızlıktan bir nefes çekti. Başının üstünde halkalanan gri, mavi dumanları bir el hareketiyle arkaya defetti.

Bakmıyordum, sanki resmediyordum; sedirde oturan babam Palulu Hacı Bekir gilden Hicri 1311 (M. 1895) doğumlu Rüştü Efendi’yi.

“Anam Behiye Hanım’ı ve vefatını hatırlıyorum. Öldüğünde iki, üç yaşlarındaymışım. Babam Hacı imiş. Beyaz sakalı, yeşil külah etrafında bir ucu omzuna düşen beyaz sarığı ve Eğin işi çuha kaftanı ile hatırlıyorum; on yaşlarındaydım.”

Babası, 1800’lü yılların başlarında Kafkasya’dan Erzurum, Çat, Okçular (Karakoçan) üzerinden Palu’ya gelip yerleşen Hacı Bekir Oğullarından Hacı Ali Efendinin oğlu Hacı Mahmut Efendi; annesi eski, Bursa Müderrisi ve Merzifon naibi Hüseyin Fehmi Efendi’nin kız torunu Behiye Hanımdır. İki buçuk yaşında annesini, yedi yaşında babasını kaybeden Rüştü Efendi’yi amcası Şaban Ağa’nın eşi Mazoğlu zade Pembe Hanım emzirmiş ve büyüttmüş.

Babam; “*Oğlum! Ayağın Okçuyan (Okçular)a düşerse orada Türb-i Hacı Bekir [Hacı Bekir toprağı] denilen yerde halk, bir ağaca çaput bağlar, zaman zaman kurban keserler. O ağacın dibinde bizim büyük dedemiz Hacı Bekir Efendinin mezarı vardır; ziyaret et ve fatiha kıl.*” Demişti. Büyük dedemiz Hacı Bekir’in Okçular’da vefatından sonra, sülale ikiye bölünmüş; bir kısım Palu’ya, diğerleri de Halep’e gidip yerleşmişler.

Palu’ya yerleşenler üzerinde, kendileri gibi Kafkas kökenli olan Palu Naibi Bolu’lu Şakir ile Medrese arkadaşı ve eniştesi Merzifon Naibi Hüseyin Fehmi Efendilerin etkileri olduğu düşünülebilir. Nitekim Hacı Bekir’in oğlu Hacı Ali, Palu’ya yerleştikten sonra oğlu Hacı Mahmut’a Naib Şakir Efendi ile Hüseyin Fehmi Efendilerin kız torunu Behiye Hanımı eş olarak almıştır. Rüştü Efendi ise ilk evliliğini yine bu naib efendilerin torunu ve Palu Müftüsü Ahmet Rifat Efendinin kızı Naciye Hanım ile yapmıştır.

Palu civarında iki Okçuyan olduğunu sonraları öğrendim. Biri, Palu Bulanık mevkiinde ki burası, Erzurum-Palu yolu güzergâhı dışında kalmaktadır. Diğeri ise Karakoçan’da olup yol güzergâhının tam üstündedir. Dolayısıyla, babamın sözünü etmiş olduğu mezar, burada olmalıydı. 1992’de Karakoçan -Okçular’a gittim. Bir, iki yaşlıya sordum; mezar hakkında bilgilerinin olmadığını söylediler. Ya bir hak iddia edileceğinden endişe etmişlerdi ya da gerçekten bilmiyorlardı.

Rüştü Efendi ilk tahsilini (mekteb-i iptidai) Zeve’de tamamladıktan sonra Palu Askeri Rüştüye Mektebinde okumuş, sonra, amcalarıyla birlikte ticaretle işigal etmiş. 1934 yılı Palu Belediyesi başkanlık seçiminde, Zeve ve Çarşıbaşı Mahalleleri belediye başkanlığı için ihtilafa düşmüşler. Evranos gilin Sıtkı Efendi, “*Madem biz anlaşamıyoruz, tarafsız bir aday üzerinde anlaşalım*” demiş. Bunun üzerine Rüştü Efendi ittifakla tarafsız aday olarak gösterilmiş ve 1934 Palu Belediye Başkanlığı seçimini kazanmış. İki defa kasaplar tarafından kesilmiş hastalıklı hayvanları toplatarak üzerine gaz yağı dökürüp yaktırdığını söylemişti.

Belediye Başkanlığı görevinden sonra, tekrar ticaretle uğraşmış. Kıtık yıllarında (1940’lı yıllar) ise Palu Mal Müdürlüğünde Özel İdare Tahsildarı olarak görev yapmış. 1952 yılında ailesi ile birlikte gelip yerleştiği Elazığ’da, yine özel idare tahsildarı olarak görev yapmıştı. Bu kurumdan malulen emekli olduktan sonra 13.11.1971 tarihinde Elazığ’da vefat etti.

Bu düşünceler arasında gözlerim, önündeki Kırk kırk santimlik ceviz kürsüye kayıyor.

Çocukken, ters çevirerek içine oturduğum, ayaklarımı dışarı çıkartarak halı üstünde kaydırduğım kürsüye. Sonra, kürsü üzerindeki sarı pirinçten yuvarlak tepsiye. Tepsi üstündeki üst, üste dizili, parmağım kalınlığında sarılmış sigaralara. Ben de bir sigara tütürebilseydim keşke... diye düşündüm. Lise ikideydim (1967), aslında çoktan başlamıştım sigaraya.

Sigara içerken birinin ateşiyle, diğerini yakardı. Bazen, küçük keseden bir çimdik kav çıkartır, çakmak taşının keskin yanına yatırır, sonra koçbaşı şeklinde çeliği çakmak taşına vurarak, çıkan şerareden yanmaya başlayın kavı, diline dokundurduğu sigaranın ucuna yapıştırıp tütürürdü. Rüştü Efendi’nin en büyük ve yegâne keyfiydi tütün.

Kimse içemezdi onun tütününden. Bilen, ikramını kibarca geri çevirirdi. Bilmeyene de tabakasını uzatırken; “*Serttir!*” demeyi ihmal etmezdi. Uyarıya rağmen içenlerin morarmış yüzlerine, ağzından burnundan kesik, kesik çıkan dumana bakıp hınzır, hınzır gülerdim. Bir gün bana; “*İçersen, tütünün sertini iç. Hem doyurur az içersin, hem de göğsünü almaz. Gevşek tütün, insanın göğsünü tıkar*” demişti. Tavsiyesine uymuş, denemişim... o günden sonra, Rüştü Efendi’nin tütününden içmeye yeltenenlere, bir daha asla hınzırca gülememişim.

Her Eylül’de tütün almak için Akdağ’ın eteğindeki Hasbey’e giderdi. Tütünü sırlıklardan yaprak, yaprak seçermiş. Sonra da yağmurun yağmasını, böylece tütünün kıyıma gelmesini beklermiş. O zamanlar, tütün üreticisi ürettiği tütünü, köyünün dışında içemezdi. Bu sebeple, tütün köyden eve getirilinceye kadar oflar, puflar, etrafa toz duman atardı. Bir gece yarısı tütün eve ulaştırılınca da... değme keyfine.

Sedirin yanı başındaki masif ceviz koltukta şöyle bir kıpırdandım. Sert minderi, hiç de rahat değildi. İki koltuğu, oymalı ve kabartmalı kanepesiyle bu takım, Anamdan bile yaşlıymış; yani 1340 (1924)’tan evvele ait. Bir de, orta boyda ceviz bir sandık vardı... Ahşabın damarlarını koyu kiremit renginde ortaya çıkartan, koyu turuncu renkte agajur boyalı sandık. Kapağının üstüne siyah kalemle çizilmiş, ağaç dibinde kitap okuyan iri gözlü bir dilber figürü vardı. Omuzlarına dökülmüş dalgalı saçlar, yonca yaprağından kolyenin süslediği geniş ve dekolte bir gerdan. Rüştü Efendi; “*Dedem Hacı Ali, Halep’ten almış...*” derdi. Halep’e nerden gelmiş; kim bilir? Nerden gelirse gelsin... bence Hacı Ali, san’attan anlayan zevk sahibi biriymiş.

O sandık, şehirler arası ticaretle uğraşan Hacı Bekir gilin seyyar kasasıymış. Kim bilir nereleri gezdi; neler işitti, neler gördü? Ne servetler, ne sırlar

taşıldı? Kaç haraminin rüyasına girdi? Müşteri emanetleri, alacak-verecek defterleri, kendi paraları ve diğer kıymetli evraklar içine yerleştirilip kilitlendikten sonra sandık, en asil ve en hızlı atın üstüne konulup, halı ve postlarla kamufle edilerek sıkıca bağlanırmış. Sandık atının yularını çekmek ve emniyetini sağlamak seyis başının göreviymiş. Atlar arasından en huysuz ve en delisine de içi ıvır-zıvır dolu bir sandık yükleyip, üstünü eğreti örterlermiş. Bu huysuz atın yularını, babamın büyük amcası Hacı Bekir (Hacı Emi) tutarmış. Darda kaldıkları zaman, atın yularını bırakıp kamçılarını. Tutabilene, yanına yaklaşabilene aşk olsun... Haramiler onunla uğraşarlarken kendileri savuşup gidermiş.

Büyükbabam Hacı Mahmut (1846-1906), kardeşleri Hacı Bekir (1855-1938) ve Şaban Ağa (1860-1905) eve döndüklerinde sandığı boşaltır, defterleri gözden geçirir, emanetleri ayırdıktan sonra kalanı daha küçük ebattaki pirinç kaplı sandığa kilitler, yerine kaldırırlarmış. Ben o küçük sandığı görmedim. Pembe Hanım: “*Üç kardeş, sandığı hasavanın ortasına koyar, içindeki altınları, Mecidiyeleri ve diğer paraları hasavanın üstüne sayar, sonra tasnif etmeye başlarlardı: Bu filanın, bu falanın, bu da bizim hakkımız diye*” demişti.

Bugün düşünüyorum da... Kimdi Hacı Bekir gil? Elbette uzun sürecek kapsamlı bir araştırmayı gerektiriyor. Kimdi Rüştü Efendi? Coğrafyasının, Osmanlının, savaşların ve nihayet Cumhuriyetin biçimlendirdiği bir Doğu Anadolu Beyefendisi. Onu anlatmak ise yıllar süren bir hastalığın onda geriye bıraktıklarını; burukluğu, munisliği, sevecenliği, konuşma arzusunun görebilme, işitebilme ve duya-bilme şansına ermiş ben evlâdının hafızasına, taraf-sızlığına ve diğer becerilerine kalıyor.

Rüştü Efendi, uzun yıllar süren savaşların, katliamların, çalkantıların; hastalıkların, kıtlıkların ve açlığın; kısaca, Osmanlının bir bakiyesi. İnsansız topraklara uygulanan Toprak Reformunun 13'üncü dereceden memurluğa râm ettiği bir insan. Çocukluğunda varlığı görmüş, gençliğinde varlık içinde yokluğu yaşamış, kalan ömrünü ise varlıksız bir yoklukta tamamlamış. Mirası ise şeref, şeref, yine şeref. Sonra, “*Gardaşlarım*” dediği amcası oğulları, çocukları ve torunları. Acılar ve sıkıntılar arasına serpiştirilmiş, birkaç gün ile sınırlı tatlı hatıralar. Sonunda, birkaç adet yasemin ağızlık, bir tutam kav, yarım kilo tütün, bir tabaka, bir çakmak... bir terki, masif ceviz kanepesi ile iki koltuğu ve o masif ceviz sandık.

Bir gün; falan adam dükkâna geldi seni sordu, selam yolladı demiştim. “*Ve aleyküm selam; gönderen de getiren de sağ olsun*” diye selamı almıştı.

Sonra: Giderken de; “*Senin baban, bir köyü, bir tepsi baklavaya vermiş Adamdır!*” diye seni övdü demiştim. Keyfi kaçmıştı. Başını ağır, ağır çevirip, şöyle bir bakmıştı... Keder, sitem, burukluk... ne aranız vardı bu bakışta. Söylediğime bin pişman olmuştum. Başım önüme düşmüştü. Mahcubiyetimden, kulaklarımın alev alev yandığını halâ hatırlarım. Uzun ve yakıcı bir sessizlikten sonra, tekrar ağır ağır ve kelimeleri seçe seçe konuşmaya başlayınca ferahlamıştım. Aslında, konuşmaya başlamasından çok, yaptığı açıklama beni ferahlatmıştı:

93 Harbi, Birinci Cihan Harbi, Aşiret kavgaları, Ermeni Meselesi, Kurtuluş Harbi ve Kürt Meselesi... köylerde insan kalmamıştı. Elimizde kalan köylerde arazileri sürecek, üç beş davarı güdecek adam bulamıyorduk. Toprak Reformu da çıkınca vergilerini büsbütün ödeyemez olduk. Diyeceğim o ki; köyler Ane'nindi. Hatırına dokunur diye elden çıkartmak istemiyordum. Merkez köylerdeki sulu arazileri satın köylerin vergisini ödeyeyim dedim, alıcı bulamadım; kimsede para, pul yoktu. Aksine, vergi borçları ve faizler üst üste biniyordu. Kamanmıştım. Bir gün, sevdiğim biri yanıma geldi. Kadirşinas ve hatırlı bir adamdı. “*Hazıra mal dayanmıyor Rüştü Efendi*” dedi. Rızam olursa gidip köye yerleşmek, yaşamasına yetecek kadar yer ekip sürmek, kalan ömrünü de orada tamamlamak istiyormuş. Ben de ona, Köyün tamamını sana verdim; helal hoş olsun. Yalnız vergi borçları var, onları ödemem lâzım. Çocuklarını topla, onları da al götür; hep birlikte yerleşin, sürün, ekin, biçin dedim. Ertesi gün, karısına baklava yaptırmış getirdi; oturduk, kendisi ve diğer dostlarla beraber yedik. Olay bu.

Tam bu sırada:

“*Hah! İyi insan lafının üstüne gelir.. Kalk oğlum, Ane gelér [geliyor]! Git karşıla*” dedi. Bu uyarı, açıklamanın getirdiği ferahlığa bir başka sevinç katmıştı.

Üç adımda odadan çıkıp sofaya ulaştım. Ahşap merdivenleri yuvarlanır gibi indim. Ayağıma geçirdiğim postallarla sokağa daldım. Sokağın başında solgun mavi çarşafı, bastonu, siyah düz ayakkabısı ile babamın “*Ane*”si, bizlerin babaanesi Pembe Hanım, ağır ağır geliyordu. Koşar adım gidip karşıladım: *Ane hoş geldin!* Dedim. Buğulanmış cam mavisini gözlerinin içi gülüyordu. Koluma girdi, eve doğru birlikte yürüdük.

Devam edecek....

1. Tahmir: Argoda, Tahrik etmek.

* İnşaat Mühendisi, Aratırmacı-Yazar.

Palu'da 40 Yıl (I)

1983 yılında ilçemizin Halk Eğitim Müdürü fedakar insan Yusuf Bakıcı Bey'in bir sohbetimiz esnasında asırlara meydan okuyan tarihi Palu ilçemizin günümüzdeki insanlarımıza ve gelecek nesillere Palu'nun tarihini, sosyal yapısını, ticari yapılanmasını tasavvuf ve ilim alanında yetiştirdiği şahsiyetlerin tanıtılması için Palu Tanıtma Bülteni adında bir dergi çıkaracağını müjdelemiş ve benden de karınca kararınca katkımın olup olmayacağını sormuştu.

Ben de bunu sevindirici bir haber kabul ederek içinde yaşadığımız halde hasretini çektiğimiz 1876 Harput doğumlu olup 40 yıl Palu'da kalan Demirci Mehmet Usta (Çelik) ile bir söyleşi gerçekleştirmeye karar verdim. Ermenice bilmesinden dolayı devlete karşı yapılacak bazı hain hareketleri devletimiz adına takip etmek üzere Palu ya gönderilmiş, ilçemiz ve yaşayan azınlıkların tutum ve davranışlarını tarihe ışık tutması bakımından Palu Halk Eğitim Müdürlüğü tarafından yayınlanan Palu Bülteni'nin 3,4 ve 5. sayılarında yer alan tarihi söyleşi gerçekleştirmiştik.

Röportajdan sekiz sene sonra 115 yaşında vefat eden Mehmet Usta (Çelik)'ya Allah'tan rahmet diliyorum. Tarihe ışık tutmak amacıyla yapılan söyleşi metnine sadık kalınarak dergimizde yayınlıyoruz.

Murat Bilgin: Muhterem ağabeyim hatıralarınızı bize anlatmak için Elazığ'dan Palu ya geldiğinizden dolayı teşekkür ederiz, hoş geldiniz.

Mehmet Çelik: Bir şey değil hoş bulduk.

M. Bilgin: Sizlere konuşmamız süresince dedeciğim diye hitap etsem kabul eder misiniz?

M. Çelik: (Gülerek cevap verdi) Yahu ebedi âlemdeki arkadaşlarım bile günde birkaç defa 'dede gel' diye davet ediyorlar. Anlaşılan konuşmamız uzun sürecek bende size yeğenim diye hitap etsem ne dersiniz?

M. Bilgin: Tabi memnuniyetle, kendinizi bize tanıtır mısınız?

M. Çelik: Harput'un eski müftülerinden Esat Efendi'nin tek evladı olarak (m.1876-h.1292) yılında Harput'ta dünyaya geldim. İptidai (ilkokul) mezunuyum. Pratikten Ermenice bilirim. Gücümün elverdiği yıllarda demircilik sanatı üzerine çalıştım ve usta yetiştirmek için uğraştım şimdi emekliyim.

M. Bilgin: Palu'ya geliş sebebinizi anlatır mısınız?

M. Çelik: Efendim Palu'ya 1912 yılında 36 yaşındayken merhum vali Cemal Bey tarafından

sanatkâr yetiştirmek için 1 yıl müddetle gönderildim. Palu'ya geldiğimde Paluluların yakın alaka ve teveccühü ile karşılaştım. Bu sıcak duygu içerisinde tam 40 yıl burada kaldım.

M. Bilgin: Dedecim konuyu dağıtmadan Palu'yu sizlerden öğrenmenin yanı sıra şahsi hatıralarınızdan da istifade etmek istiyoruz.

M. Çelik: Buyurunuz.

M. Bilgin: Osman oğullarından hangi padişahları gördünüz?

M. Çelik: Tabi anlatayım. Cennet mekan Abdulhamit Han Osmanlı padişahlarının 34. padişahı oluyor. Bu zatla Sultan Ahmet'te Cuma namazı kıldım. Bunun tahtan indirildiğini çok iyi hatırlıyorum (1909). Bundan bonraki Mehmed Reşad'la, Vahideddin hakkında bir şey söylemek istemiyorum. Zaten saltanatları uzun sürmedi. Yalnız müsaade edin Abdulhamid Han dönemini biraz anlatayım. O dönemde mangır vardı. 4 mangır on para, 16 mangır 1 kuruştu. O zaman altın günlük alışverişte kullanılırdı. Paramız, İngilizler hariç bütün dünya devletlerinin paralarından kıymetliydi. Osman oğullarının 622 yıllık hükümdarlığını çekemeyen doğulu ve batılının kurdukları hain tuzakları siyasi dehasıyla 33 yıl imparatorluğun yıkılmasını geciktirmiştir. Tahtan indirilen Abdulhamit Han'ın ardından Alman kralı Şarlken; "ben dünya siyasetini Abdulhamit Han'dan öğrendim" diye itirafta bulunmuştur.

M. Bilgin: Dedeciğim gördüğünüz harpleri anlatır mısınız?

M. Çelik: Tabi anlatayım. Fakat...!

M. Bilgin: Ne o dedeciğim mahzunlaştınız?

M. Çelik: (İçten bir hasret çekerek) Olmaz mıyım yeğenim? Harp denilen şu dört harf aklıma geldiği zaman neleri götürür neleri. Nice hanlar yıkılır, hanedanlar ayakaltında kalır da soran olmaz. Yine aslı olan toprak bağrına basar. Neyse 1321(1905) Yemen Savaşını bilmem duydunuz mu? Askerlerimizin bir kısmı cepheye kavuşmadan hastalık ve açlıktan dolayı yolda ölen ve o meşhur Yemen türkülerini Anadolu insanına yanık yanık söyleten Yemen Harbi... 1908 Bulgaristan, 1911 Balkan, 1915 Birinci Cihan Harbi. Bu son harbe doğu cephesinde bizzat iştirak ettim yeri geldikçe anlatırım.

M. Bilgin: İlk geldiğinizdeki Palu'nun yerleşim durumunu anlatır mısınız?

M. Çelik: (Tebessüm ederek) Mümkün olsaydı

da o zaman ki Palu'yu görebilseydiniz. Çevresi-nin büyük bir kısmı balta girmemiş ormanlarla kaplıydı. Burada her türlü avlanma hayvanı ve vahşi hayvan mevcuttu. Ormanlara yalnız başına gece değil, gündüz bile girilmezdi. Aşağı mahalle, Çarşıbaşı ve Zeve (Yukarı Palu) tamamen mesken alanıydı. Eski Palu'nun kuruluş yerleri, Çarşıbaşı'nın evleri nehrin kenarına kadar inmiş kuzeyde kalenin o sarp yamaçları hep evlerle dolu idi. Aşağı mahallenin kuzeyi, kale altı ve Kavaklı Pınar mahallesi çoğunlukla Ermeni yerleşim yeri olduğu gibi birçok köyde de Ermeniler yaşardı. Bir hakikati üzümlük itiraf edeyim ki zamanın hükümet erkânı Türkler ve Müslümanlar tarafından yönetilseler bile halkın ticari kaderi ekseriyetle Ermenilerin elindeydi. Esnaflar, sanatkârlar ve toprak ağalarının bir kısmı Ermeniler idi. Bir hatıramı anlatmadan geçemeyeceğim. Ah ah...

O kıtlık günlerini Allah bir daha göstermesin. Harput'ta babadan kalma tarlaları marabamız Tovukyan isminde bir ermeni ekip biçerdi. Bir gün harman kaldırıyoruz. Yanımıza bir Müslüman, merkebi ile geldi. Çok fakir olduğunu söyledi. Tovukyan oğluna bu adamın çuvalını doldur dedi. Oğlu fakir müslümanın çuvallarını doldurarak onu yolculadı. Bu durumu bende seyrediyordum. Biraz sonra gözleri bozuk bir ermeni geldi ve; "*Tovukyan Efendi, kardeşim Amerika'ya gitti, iki oğlum var ellerinden bir iş gelmiyor bana biraz yardım ediniz*" deyince bizim Tovukyan birden parladı. Orada gözüne ilişen bir sopayla o Ermeniye vurmaya başladı. Her sopayı vururken de "*söyle ulan Ermeniler ne zamandan beridir dilenmeye başladı*" diyerek adamı oradan kovdu. Oğlu da olaya bir mana verememiş ve hayretle babasına bakıyordu. Bu arada Tovukyan oğluna dönerek; "*bu Türklere her zaman vereceksin ki dilencilikten kurtulmasınlar, yoksa sanata yönelip bize rakip olurlar. O Ermeniye gelince yarından tezi yok iş bulacağız*" dedi.

Ya işte böyle yeğenim. Baba oğlun bu kin dolu konuşmasını duyunca mutlaka bir sanat öğreneceğime kendi kendime söz verdim. Yalvar yakar bir Ermeni demirci ustasının yanında çıraklığa başladım. Kusura bakma konuyu dağıttım ama ibret olur diye anlattım.

Tekrar konumuza dönelim. Palu'da mübalağasız olarak 15 bin hane vardı. Zira cumhuriyetin ilk milletvekili seçimlerinde Çemişgezekli Dede Nusret Bey'e 40 bin oy vererek millet vekili çıktılar. O zaman kadınlarımıza seçme ve seçilme

hakkına sahip değillerdi. Bu oylar Palu merkezi ile Vank (Yeşilbayır), Amarat (Ense bahçe) ve sadece Kurumezra (Kasımiye) mahallesinin oylarıdır. Çünkü köylüler oya iştirak etmezlerdi. Palu 80 bin nüfuslu bir yerd. Ne gariptir ki binlerce aileyi bağrında yüzyıllar boyu yaşatan bu güzel yerlerde, sadece susma var. Sanki toprağın altındakilerin hatıralarını yine kendileri sessizce seyrediyor gibiler.

M. Bilgin: Dedecim yoruldunuz mu? İsterse-niz biraz ara verelim.

M. Çelik: Yok yok o anları yaşar gibiyim (di-yerek göz pınarlarında biriken yaşları yavaş yavaş siliyordu).

M. Bilgin: Muhterem dedeciğim, sizleri 1913 yıllarına götürmek istiyorum. Asırlar boyu, Müslümanlarla beraber yaşamış olan Ermenilerin tutum ve davranışlarının, Palu ile ilgili olan kısmın-dan bahseder misiniz?

M. Çelik: 1895 yılından beri dünyada olup bitenleri takip ediyorum. 88 yıldan beri en fazla konuşulan Ermeni meselesidir. Osmanlı imparatorluğunun yöneticileri, inançlarının gereği olarak, kendi teb'alarında yaşayan azınlıkların her türlü hukuklarını gözetmiştir. Devlete karşı yıkıcı bir faaliyet göstermedikleri müddetçe, hukukun uygulanmasında Müslümanlardan ayrı bir muameleye tabi tutulmamışlardır. Fakat aynı samimiyet bu azınlıklar tarafından gösterilmemiştir. Bunun yanında devlet, aynı inancı paylaşan azınlıkların haklarını araması için, aynı zamanda kendilerini hakir görülmediklerini göstermek için, orduda pašalığa kadar yükseltilmişlerdir. Onlar kendilerine verilen bu yetkileri kötüye kullanarak, devleti yıkmak üzere faaliyet gösteren çeşitli partiler kurmuşlardır.

1. Daşnaksagan Partisi: Başkanı olan Entralik Paşa orduda görevlidir. Bu insanlık düşmanının ihaneti ve yapmış olduğu zulüm aynı zamanda Türk milletine karşı beslemiş olduğu düşmanca fikirleri, bugün dahi devam etmektedir.

2. Hıncıyan Partisi: Başkanı orduda görevli olan Alexsyan Paşadır.

3. Humpajyan Partisi: Başkanı Yorgi Paşadır, kendisi doktordur.

Bu partilerin her bölgede olduğu gibi bu bölgede de temsilcileri vardı. Bunların hedefi yurt dışından almış oldukları destek ve maddi yardımlarla devleti yıkmaktı. Onların "*Hantis*" bizim ise "*müsamere*" dediğimiz eğlence toplantılarını sık sık

düzenlerlerdi. Ben Ermenice bildiğim için, devlet tarafından bunları takip etmek vazifesi ile görevlendirilmiştim. İnanır mısınız yeğenim, eğlence adı altında yapılan bu toplantılarda genellikle, isyana teşvik edici ve hararetili konuşmalar yapılırdı. Bu konuşmalarda ordudan aşırılmış oldukları çeşitli harp malzemelerini, silah ve cephaneleri anlattıkça alkış sesinden yer yerinden oynardı. Bu durumların vahametini devamlı Elazığ(Harput) da ki yetkililere bildirdim. Durum bununla da bitmiyordu. Halkın elinde bulunan silah ve malzemenin iki-üç misliyle alıp, stok yapıyorlardı. Öğrendiğimize göre ülke çapında Cuma günü, bütün camiler basılarak erkeklerin hepsi imha edilecekti. Bu durum kesinlik kazanınca devlet bütün iyi niyetiyle bazı tedbirler alıp, patlama noktasına gelen ermeni hareketlerine kısmen mani olmuştur. Ancak 1914–1918 yılları arasında düşmanla iş birliği yapan Ermenilerin, masum insanlara karşı akıl almaz zulümlerini gözlerimizle gördük. Bu konuya fazla girmek istemiyorum. Çünkü tarih göstermiştir ki bu tür ihanet çeteleri layık oldukları cezayı mutlaka çekmişlerdir.

M. Bilgin: Muhterem dedecim geldiğinizde Palu'daki cami, medrese ve kiliselerden bahsedermisiniz?

M. Çelik: Memnuniyetle. Kiliseler; Çarşıbaşında iki tane olup ibadete açıktı. Ermeni vatandaşları tam bir hürriyet içersinde ibadetlerini yaparlardı. O zamanlar kırka yakın köyümüzde kilise vardı. Karagedik, Sığam(Pınartane), Karınca ve Habap (Ekinözü) da ki kiliselerin enkazı halen durmaktadır.Habap ta bulunan manastır öğretime açık olup orada papaz yetiştirilirdi. Devletin İptidai ve Rüştiye adında iki okulu vardı. Camilerimize gelince; (derinden bir iç çekerek kendisinin mübarek olarak nitelendirdiği o günlere yeniden götürdüğüm için bana teşekkür etti). Zeve de (Yukarı Palu'da) iki, Çarşıbaşı'da iki, Aşağı Mahallede de iki cami ibadete açıktı. Zeve de bulunan Cemşit Bey Cami'sinde, müderris Hacı Mustafa Efendi tarafından ilmi şeriat dersleri verilirdi. Ulu Cami de ise, Bingöl'e bağlı Melekan köyünden olan müderris Molla Halil Efendi vardı. Aşağı Mahallede Efendi gilin camiinde Şeyh Hasan Efendi aynı hizmeti yürütürlerdi. Bu merhum zatın babaları aslen Diyarbakırlı olup, Palu ve havalisine ruh terbiyesi (tasavvuf) ilmini öğretebilmek için mürşit olarak gelmişlerdi. Bu mürşitlik vazifesinde büyük

hizmetler yapan Şeyh Aliyyü's Septi Hazretleri, 117 yıl önce vefat etmişlerdi. Allah hepsinden razı olsun.

Yeğenim, kısaca şu kadarını söyleyeyim ki o zamanın ibadeti bir başka lezzetliydi. Sabah namazları çoğu zaman seher vakti okunan selat-ü selam ile başlardı. Millet büyük bir huşu içinde camilere koşar, ibadetlerini eda ederdi. Hatta burada bir hatıramı anlatmadan geçemeyeceğim. Palu da tanınmış ailelerden biri olan İzzettin Efendi, aile reisi olarak kundaktaki çocuğunu, seher vaktinde iterek uyandırır. Hanımı anne şefkatiyle saygılı bir şekilde kocasına müdahale etmek isteyince kocası; *"hanım bilmez misin bu saatte bütün canlı mahlukat kendi lisan-ı haliyle Allah'ı tesbih etmektedirler, bırak bu çocukta Yaradanını ağlayarak tesbih etsin. Bilir misin bu saatte kimler uyur?..."* Yeğenim gözümün içine öyle bakma ve üzülme çünkü devamını söylemeyeceğim. Zira söylersem zülf-ü yâre dokunur.

M. Bilgin: Dedecim bu hatıranız beni o kadar duygulandırdı ki evimde, mahalleimde, ilçemde, ülkemde hatta dünyada arayıp da bulamadığım bir mana âlemine götürdü. Sağ olunuz teşekkür ederim. Palu'nun ipek yolu üzerine kuruluşu, çevre il ve ilçelerle olan münasebeti ve el sanatları hakkında bilgi verir misiniz?

M. Çelik: Palu'nun diğer çevrelere göre daha çok gelişmesinin sebebi kuzey ve güney ulaşımını sağlayan ipek yolu üzerinde bulunan tek köprüye sahip oluşundandır. O zaman ticaret merkezi olan Palu'ya Çabakçur (Bingöl), Ohi (Karakoçan) ve Harput'tan da başka birçok yerlerden de gelip alışveriş yaparlardı. Palu'nun tüccarları Halep, Bağdat ve diğer şehirlerden ihtiyaç duyulan malları getirir satarlardı. Şehirler dedim çünkü tüm İslamla şereflenmiş tüm milletler arasında coğrafi hudut olmadığından, gidip gelmekte herhangi bir zorluk yoktu. Ticaretler katır, beygir ve develerden oluşan kervanlarla yapılırdı. El sanatları olarak tezgâhlarda; palas, kilim, heybe, keçe, çeşitli düz ve desenli bezler, genellikle köylülerin giydikleri şapık denilen kıldan kaba bir kumaş dokunulurdu. İhtiyaç duyulan alet ve malzemelerin üretimi yanında ceviz, badem, kayısı kurusu, pestil, kitre, bal ve tereyağı gibi ürünlerde çevreye ihraç edilirdi.

Devam edecek....

*Palu Kültür ve Dayanışma Derneği Eski Başkanı ve Yönetim Kurulu Üyesi

“Dut’a Nişan Düştü mü?”

Türkçemizde çok güzel deyimler vardır. Birçok düşünceyi bazen iki kelimeyle veciz bir şekilde özetler deyimlerimiz. Başlığa aldığımız “Dut’a nişan düştü mü?” deyimini de böyle... Farsça’dan gelme “nişan” kelimesinin lisanımızda onu aşkın manası var. Yazımıza konu edindiğimiz dut meyvesini ilgilendiren “nişan düşmek” deyimini “iz, belirti” anlamındadır. Bu anlamıyla deyim, dut meyvesinin ham olmaktan kurtulup yenebilecek olgunluğa yöneldiğini müjdelemektedir. Şimdi gelecek bu asil meyveyle Palu ilişkisine...

Palu, tarihî geçmişinin yanı sıra musikisi, beşeri münasebetlerdeki olgunluğu ve yemek kültürüyle pek çok merkezle yarışmayı hak eden bir kıvamdadır dersek abartı yapmış olmayız. Şimdilik bu bahs-i diğeri bir tarafa bırakıp Palu’da bir seranata dönüşen “dut mevsimi”nden söz edelim. Yaz aylarının başlamasıyla birlikte farklı bir heyecanla karşılanır Palu’da dut mevsimi. Palu’daki her evin kendine göre asırlık dutlukları vardır. Gövdeleri birkaç kişinin el ele tutuşup saracağı kadar büyük, kovuklarına üç beş kişinin barınacağı kadar da yaşlıdır bu dut ağaçları. Meyvelerin içinde dutun yeri bir başkadır. Yakın tarihe de tanıklık eden bu ağaçlar; kim bilir hangi büyüklerimize serinlik vermiş, kimlerin düğün mutluluğuyla coşmuş, kimlerin taziye törenleriyle hüzne boğulmuştur.

Meyve ağaçlarından bir tek dut ağacı helâl bilinirdi; kimin bağında bahçesinde dut ağacı var ise gelen geçen yolcudan her canı isteyen, bahçenin sahibine sorup iznini almadan dut ağacına çıkıp yeterince dut toplayıp yiyebilirdi.

Palu halkı; Dut ağaçlarını bir tür sebil sayarlar, dut fidanı dikmeğe özen gösterirlerdi. Onun için yol kenarlarına, yolcuların gelip geçtiği ve konakladığı yerlere, çeşme ve pınar kenarlarına sebil olarak hep dut ağacı dikilirdi.

Çünkü dut ağacının hırsız olmazdı. Dut ağacının sahibi de olmazdı, var iken yok bilinirdi

Paluda...

Dut mevsimi büyük bir heyecanla beklenir Palu’da. Çünkü bu dutlar, asırlardır her Paluluya hem yoldaş ve sırdaş olmuştur. Nasıl olmasın ki... hem geçim kaynağı hem de açlık ve kıtlık günlerinde can kurtarıcı olmuştur. Mayıs ayının sonundan itibaren başlayıp Ağustos ayına kadar devam eden dut mevsimi, tatlı bir meşgale olduğu gibi bünyesinde yılların tecrübelerinden süzülüp gelen bir takım ritüellerin uygulandığı kültüre dönüşmüştür.

Dut’un Dört Hali

“Dut” kelimesi değişik özellikleri ve tatları olan dört çeşit dutu akla getirir Palu’da. Bunlardan biri çekirdeksiz duttur ki Palu’da bunun genel ismi “Harput” ve “Ulukale”dir. Bu dut türü genelde günlük yeme ve gelen misafirlere ikramda tüketilir. Yaz mevsiminde damlarda kurutulan bu dutlar uzun kış gecelerinde hem ev halkının vazgeçilmez çerezi hem de misafirlere yüz akıyla sunulan bir ikramdır. Çikolata ve türlü çeşit çerezin yaygın olmadığı dönemlerde her yaşta insanın cebindeki çerezdir dut kurusu.

“Harput” ve “Ulukale” dutunun kurutulmuşu ile taze cevizin dövülmesiyle elde edilen “dut helvası”nın lezzeti ise bir başkadır. Taze ceviz kırılıp “dendik” (iç) kısmının üzerindeki “puru” soyularak taş dibek veya havanda kuru dutla dövüldüğü zaman macun gibi bir helva ortaya çıkar ki, lezzetine doyum olmaz.

Yine bu dutlardan yapılan “dut unu” ise kış mevsiminin vazgeçilmez lezzetli ikramlarından biridir. Seher vakti, güneş doğmadan önce bu dutlar taş dibeklerde dövülür. Taş dibegün başında sabahın o serin havasında iki kişi karşılıklı olarak dibegün özel uzun saplı ağaç tokmakları ile dutu iyice döverek un haline getirirler. Yazın toplanan kayısı çekirdeklerinden acı olanları kırılır, kazandaki suya (eskiden) biraz meşe külü şimdi ise yemek sodası (karbonat) atılarak suda kaynatılır, üst “puru”nun soyulmaya başlaması ile kaynayan sudan çıkarılır. Soğuduktan sonra “purlar”ı soyulur ve ikiye ayrılır. Tekrar bir kap içinde suya bırakılarak sabah akşam iki veya üç defa acılığı gidinceye kadar suyu değiştirilir. Tatlılaşan kayısı çekirdekleri bir bez veya çarşaf üzerinde güneşte kurular ve daha sonra fazla ufaltmadan havan veya dibeklerde dövülür. Daha önce dövülüp bekletilen dut unuyla bu çekirdek unu kat kat ilave edilerek “kodik” veya teneke kutulara serilerek iyice bastırılır ve ağzı kapanır. Artık “dut unu” kışa hazırdır.

Bu dutlardan ikincisi ise çekirdekli olan dutlardır ki, bunların genel ismi Palu’da “İnci dutu”dur.

Bu dut çeşidi genel olarak pekmez ve “*bastuh*” (pestil) yapımında kullanılır. Her evin bahçesinde birkaç ağaç Harput veya Ulukale dutu bulunmakla birlikte çoğunluk bu ağaçlardır. Bu ağaçların büyük bir çoğunluğu ise asırlık dut ağaçlarından oluşmaktadır. Dut mevsimi boyunca haftada bir gün veya çok sıcak günlerde haftada iki gün silkelenmek yöre tabiriyle “*vurulmak*” suretiyle pekmez veya pestil yapılır. Şırası bol olan bu dutun en güzel tarafı ise ilk kez silkelendiğinde çarşafa hızla düştüğü anda bir inci tanesi gibi dağılmalarıdır.

Üçüncü dut çeşidi ise her evin bahçesinde mutlaka bir kök ağacı bulunan “*Urum dutu*”dur. Koyu siyah ve kolay kolay çıkmayan bir rengi vardır. Çok lezzetli, şırası ve çekirdekli olan bu dut, genellikle günlük yemek için kullanılır. Çıkmayan bu dut boyasından dolayı çarşafalara silkelemek yerine üzerinden elle tek tek toplanır. Bazen de şırası sıkılarak şerbet veya pekmez olarak içilir. Her evin bahçesinde bulunmasına rağmen genellikle çocukların çıkması ve toplaması yasak olan bir duttur. Çıkmayan renginden dolayı anneler, çocuklarının bu duta çıkıp toplamamaları ve üst-başlarını kirletmemeleri için “*Urum dutuna çıkıp da bu ağaçtan düşen eşek olur*” sözüyle çocukları korkuta gelmişlerdir. Bu dutun vücuda veya ellere bulaşan rengini gidermek için ise yine kendi yaprağı kullanılırdı. Dut toplandıktan sonra ellere bulaşan rengini gidermek için dutun yaprağı hafif ıslatılarak dövüldüğü zaman sabun gibi köpürür ve boyalı eller bununla yıkandığı zaman renk kaybolurdu.

Dördüncü dut ise aşısız olan dutlardır ki, bunlara “*Boru, poçikli ve eşek dutu*” denirdi. Çekirdekli ve çekirdeksiz olup, kendisi ve kuyruğu uzun, tatsız ve lezzetsiz olduğundan dolayı kullanılmazdı. Çok nadir olan bu dutlar genellikle aşılmadığından dolayı vurulup toplanmaz veya vurulduğu zaman ise hayvanlara verilir.

Dut’un Yolculuğu

Dutlara nişan düşmeden önce hazırlıklar

başlardı. “*Duta nişan düşmek*” demek dutların tek tük değmeye başlaması demekti. Nişan düşmesinin görünmesi artık dut mevsimi gelmeye başlamış olduğunun kanıtıydı. Dutların değmeye başlamasıyla “*zurba*” (sürü) halinde “*dut kuşları*” da gelmeye başlardı. Eti, keklük ve bıldırcına yetişme de onlara yakın bir lezzette olan bu kuşlar büyük sürüler halinde dolaşır ve dut ağaçlarına konarak özellikle taze olan dutları yerlerdi. Bu kuşları avlamak için Palu bahçelerinin her köşesinden atılan tüfek sesleri duyulurdu. Çocuklar da sapanları ile bu kuşları avlamaya çalışırdı.

Dutlar değmeden (olgunlaşmadan) önce Harput veya Ulukale dut ağaçlarının altları temizlenir ve çalı süpürgelerle süpürülürdü. Hatta bazı aileler dut ağaçlarının altlarını “*geğacı*” veya beyaz toprakla ya da kendi toprağı ile badana yapar gibi sıvayarak tertemiz hale getirirlerdi. Vurulamayan veya rüzgârlı günlerde yere dökülen bu dutlar bulunduğu yerde kurur ve tek tek elle toplanırdı. Özellikle çocuklara toplatmak için de çeşitli hediyeler vaat edilirdi. Bunun dışında yere dökülen dutlar da toplanarak kurutulur, kışın hayvan yemiyle karıştırılarak hayvanlara verilir. Ev halkının yiyeceği dışında vurulanlar ise toprak damlarda çarşafalara serilerek kurutulurdu. Her evin ihtiyacının dışında kalan bu dutlar, dut toplayıcılarına ya toptan satılır, ya da çerçi dediğimiz seyyar satıcılara kap-kacak ve hatta “*pite kavun*”, Beritan aşiretinin kadınları getirmiş oldukları günlük tereyağı, torak (çökellik), kaymak ve ayran karşılığında değış-tokuş yapılırdı. Ayrıca “*gonik*” diye bilinen Bingöl, Erzurum taraflarına hayvanlarla götürülerek peynir, tereyağı ve yün ile değıştirilerek ticaret yapılırdı.

“*Mahsere*” yapılacak günün akşamından hazırlıklar başlardı. Dutun silkeleneceğı dut çarşafı, dut tokmağı, “*bastuh*”ların (pestil) serileceğı çarşaf, iki ocak, şıra sepeti, şıra ağacı veya merdiveni, dut şırasının kaynatılacağı kazanların etrafı odun külü ile sıvanarak hazırlanırdı.

Bir kişi “*vurmak*” için, dört kişi de çarşaf açmak üzere beş kişi gerekliydi. Ev halkında beş kişi tamamlanamıyorsa komşular birbirlerine yardım

Süleyman YAPICI

ederlerdi. Komşuların müsait olmaması veya dört kişinin tamamlanamaması halinde çarşafın iki kenarlarına dikilen halkalara geçirilen sırnklarla iki kişi çarşafı açardı. Palu'da dutlar dut tokmağı dediğimiz ağaçtan yapılmış saplı bir tokmakla vurularak dökülürdü. Evin büyükleri veya tecrübeliler tarafından her dut dalında bir tokmak izi oluşturulur ve bu izin dışında başka yere tokmak vurulmazdı. Tokmak iziyle kabuklarında sıyrılarak tamamen kuruyan bu izlere tokmakla kuvvetlice vurulduğu zaman olgunlaşan tüm dutlar çarşafıya dökülürdü.

Dut vurmak da ayrı bir tecrübe ve beceri işiydi. Dut vuran birkaç dutun döküleceği ve yerinin belli olacağı kadar bir işaret verir ve aşağıda çarşafı açanlara "Üstü mü!" diyerek seslenir ve aşağıdan çarşaf açanlardan biri "Üstüdür üstü!" diye cevap verince kuvvetli bir şekilde tokmakla dala vurarak olgunlaşan dutlar çarşafa sağanak halinde inerdi.

Çarşaf açma da bir beceri işiydi. Dikdörtgen şeklinde olan bu dut çarşafı (essavan) dört kişiyle tutulur ve uzunlamasına kök tarafından dal tarafına doğru ağacın altına tutulurdu. Kök tarafında tutanlar dutu vuran kişinin yönüne göre ağaç kökünün etrafında, dal tarafında tutanlar ise ağacın dört bir yanını dolanırdı. Çarşafı açanların en önemli mahareti vurulan dutun yere değil de çarşafa dökülmesini sağlamaktı.

Bazı dutlukları kavak, ceviz gibi uzun ağaçların çevrelediğinden dolayı budanan dut ağaçlarının her bir dalı da kavak ağacı gibi uzardı. Dut vuran kişinin bir dalı inip çıkması hem zor hem de zaman aldığından bir dalı bitirdikten sonra diğer dala geçmek için üstünde bulunduğu dalı sallayarak diğer dala yaklaşır ve ona tutunarak inip çıkmadan daldan dala geçerdi.

Vurulan dutlar büyük bir titizlikle çarşafıta ezilmeden teneke, teşt ve leğen gibi kaplara aktarılır ve daha sonra da kazanlara dökülerek kaynatılır. Eğer kaynatılan Harput veya Ulukale dutu ise sırası az olduğu için biraz su ilave edilir, çekirdekli inci dutuysa su ilave edilmez. Kaynayan dutlar kazandan çıkarılarak, söğüt dallarından yapılmış sepetlere konarak iyice süzülmesi sağlanır. Sepetler ikinci ve altına teşt sığacağı kadar geniş olan ocağın üzerine konulan sıra ağacı veya merdivenine geçirilir, altındaki teşte süzülen sıra "çarhatunla" tülbent veya ince bir bezle tekrar kazana süzülerek kaynatılır. Kaynayan sıranın üzeri kef (köpük) le kaplanır. Kef alındıktan sonra pestil yapılacaksa yeteri kadar ölçüsüne göre nişe (nişasta) veya un katılarak bulamaç yapılır. Makbul

olanı nişe (nişasta) ile yapılanıdır. Şayet pekmez yapılacaksa bir müddet daha kaynatılırdı. Dutun posası olan "Şib" ise kurutulup kışın hayvan yemine karıştırılarak hayvanlara verilir.

Toprak damlarda hazırlanan bastuh (pestil) çarşafına, kovalarla taşınan bulamaç, ağaç malası ile çok ince bir şekilde serilir, üzerine dövülmüş ceviz, kayısı çekirdeği veya küncü (susam) serpilirdi. Kurutulan pestil çarşafı ters çevrilerek bir bezle ıslatıldıktan sonra bütün olarak çarşaftan çıkarılarak tellere asılır ve hafif kurutulduktan sonra dörte katlanacağı şekilde kare, dikdörtgen, üçgen ve baklava dilimi şeklinde kesilerek içine nişasta unu serpilir ve kışın tüketilmek üzere büyük toprak küplere basılırdı.

Hazırlanan "bulamaç" ayrıca komşu ve akrabalara sıcak ve soğuk olarak küçük kaplar içinde üzerine ceviz veya kayısı çekirdeği serpilerek ikram edilirdi. Çocukların en büyük zevki ise taze çekilmiş pestilden yiyebilmektir.

Duttan pekmez ise iki şekilde yapılırdı. Birincisi kaynatılmadan dut sıkılarak sırası çıkartılır ve ince kaplara dökülerek tamamen güneşte hâsıl edilirdi ki buna "gün pekmezi" denir ve genellikle hasta olanlar için kullanılırdı. Diğeri ise kaynatıldıktan sonra yine kaplara dökülüp güneşte birkaç gün bekletilerek elde edilen pekmezdir. Bu pestil ve pekmezler, her kendi ihtiyacı kadar olanını aldıktan sonra ilçe merkezinde ve dışında ya satılır ya da evin ihtiyacı olan malzeme-lerle değiştirilirdi. Yine eskiden Bingöl ve Erzurum yörelerine dut kurusu, kayısı kursusu (basmecuh / eşbabiye) alınca (erik) erik kurusu ile beraber götürülerek mübadele yöntemiyle yağ, peynir ve yünle değiştirilirdi.

Palu'nun gelecekte tarihsel ve kültürel mirasının korunması için yöremizin doğal beslenme kültürünün korunması yönünde de geçmişin birikimini geleceğe taşımak zorundayız. Bu yolda yapılan tüm çalışmaların başarıyla sonuçlanması için kaybolan kültürle değerlerimizin anıtsal yapılarının korunması gibi, soyut mirasımızın da korunması gereklidir.

Geleceğimizi daha anlamlı kılmak, kimlikli bir yerleşim yerinde kültürel sürekliliği yakalayarak kendine güvenen bireyler yetiştirmek istiyorsak bu mirası hepimizin korunması ve geleceğe taşınması gerekmektedir.

Şeyh Galib'in bir gazelinin şerhi

Gönül bir kez kırılmaya görsün...

Yandaki sütunda hayatı ve sanatıyla ilgili kısa bilgi verdiğimiz Türk şiirinin büyük ustası Şeyh Galib'in bir gazelinin ve bunun şerhini sunuyoruz. Galib Dede'nin kendi devrinden başlayarak günümüze kadar çok takdir edilip okunan bu gazelinin dergimizin sütunlarına almak bizim için de bahtıyarlık vesilesidir.

Gazel

Mütefailün / Feülün / Mütefailün / Feülün

- 1 Yine zevrâk-ı derûnum kırılıp kenâre düştü
Dayanır mı şîşedir bu reh-i seng-sâre düştü
- 2 O zaman ki bezm-i canda bölüşüldü kâle-i kâm
Bize hisse-i mahabbet dil-i pâre pâre düştü
- 3 Gehi zîr-i serde desti geh ayağı koltuğunda
Düşe kalka haste-i gam der-i lûtf-ı yâre düştü
- 4 Erişip bâhâra bülbül yenilendi sohbet-i gül
Yine nevbet-i tahamül dil-i bi-karâre düştü
- 5 Meh-i burc-ı ârızında gönül oldu hale mâil
Bana kendi taliimden bu siyeh sitâre düştü
- 6 Süzülüp o çeşm-i âhu dedi zevk-i vasla Yâ Hû
Bu değildi neyleyim bu yolum intizâre düştü
- 7 Reh-i Mevlevide Galib bu sıfatla kaldı hayran
Kimi terk-i nâm u şâne kimi i'tibâre düştü

Açıklama ve şerh

1. *Gene gönül kayığım kırılıp (parçalanıp) da kıyıya vurdu. Taşlıklık yola düşen sırça(dan) gönülüm buna dayanır mı?*

Bu beyitte şairimiz türlü sanatlarla başvurarak düşüncelerine derinlik kazandırıyor. Meselâ, gönül bir kayığa benzetiliyor. Bununla yetinmeyen Galib Dede, bir teşbih daha yaparak bu kez gönlü zarif bir cam şişe (sırça)ye benzetiyor.

Böylece şairin gönlünü benzettiği kayık (zevrak), aşkın enginlerinde dolaşırken bu ummanın bin bir fırtınasına daha fazla göğüsgeremiyor ve kırılıp kıyıya düşüp parçalanıyor; yine ikinci mısradaki gönül, taşlıklık bir yola düşen sırçaya benzetiliyor. Buradaki taşlıklık yol da, bin bir türlü elem ve ıstırapla dolu olan aşk yoludur. Cama benzetilen gönül, bu kez taşlıklık bir yola düşüp kırılıyor.

Şeyh Galib, derin tasavvufî mânâ ve mazmunlar barındıran bu beyitte aşk uğruna çeklen

mihnetleri dillendiriyor.

2. *Can (Elest) meclisinde emel kumaşları bölüşüldüğü zaman, sevgiden hisse olarak bize parça parça olmuş bir gönül düştü.*

Beyitte geçen “bezm-i cân”, Farsça olup yakın anlamı itibariyle “can meclisi” anlamındadır. Fakat burada, Kur'an-ı Kerim'de sözü edilen ruhlar âlemindeki bir muhavereye telmihte bulunulmaktadır. Bu anlatım A'raf sûresinin 172. âyetinde şöyle geçmektedir:

“*Hani Rabbin, Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendi nefislerine karşı şahitler kılmişti: 'Ben sizin rabbiniz değil miyim?' (demişti de) onlar: 'Evet (Rabbimizsin), şahit olduk' demişlerdi. (bu,) kıyamet günü: 'Biz bundan habersizdik' dememeniz içindir.'*”

İşte Galib Dede bu beyitte, insanoğlunun yeryüzündeki hayatında yaşayacağı kaderinin çizildiği “misak”a atıfta bulunuyor.

Buna bağlı olarak, cân kelimesi lügat mânası olan ruhtan başka tasavvufta gönül adayan sâlik manasını da alır. Can kelimesinin taşıdığı bu mânâ ile bezm-i can terkibi de, gönülleri derin ve hakiki aşkla dolu olanların yaptıkları topluluk, aşk ve muhabbet meclisi, gönül bezmi manasını alır. Bu aşk meclisinde herkesin nasibi olan emel payı ayrılırken, yani herkese dilediği şey verilirken şaire de paramparça olmuş bir gönül düşmüş.

3. *Kimi zaman eli (şarap testisi) başının altında, kimi zaman da ayağı (kadehi) koltuğunda (olduğu halde) gam hastası, düşe kalka gitti, sevgilinin lütuf kapısına düştü yıkıldı.*

Şair bu beyitte, aşağıda açıklayacağımız edebî sanatlar yoluyla İlahî aşk uğruna çekilen sıkıntı ve mihnetleri dile getiriyor. Elinde şarap testisi ve kadeh olduğu halde yalpalayarak yürüyen bir sarhoş tasviriyile tasavvuf yolunda nasip arayan bir salikin hali başarılı bir portre şeklinde ortaya konuluyor.

Bu beytin mânâ ve medlûlu kelime oyunlarına dayanmaktadır: birinci mısradaki “desti” kelimesi bildiğimiz testi manasından başka, Farsçada “el” anlamına da gelmektedir. Gene, “ayağ” kelimesi de şarap kadehi manasından başka ayak mânasıyla da alınabilir ve böylece, bu kelimeleri el ve ayak anlamlarıyla düşündüğümüz takdirde, beyit gam hastasının ıztıraplı kıvranırlarını anlatan bir mahiyet alabilir.

“Desti ve ayağı” kelimeleri ikişer manaya gelebildikleri için beyitte “ihâm” yahut “tevriye” denilen lâfız san'atı vardır.

Ayrıca; eli mânasıyla, “desti” kelimesi beyitteki “ayak”, “koltuk” ve “baş” kelimeleriyle ve testi mânasıyla de, şarap kadehi demek olan “ayağ” ile münasebetlidir. Bu bakımlardan da beyitte “tenasüp” san'atı vardır. Bu iki san'atin bir arada kullanılmasına da “ihâmı tenasüp” san'atı denir.

4. *Bülbül bahara kavuşup gül sohbeti tazelendi; fakat tahammül növbeti gene kararsız gönle düştü.*

Şair, bahar gelince bülbülün gene güle kavuştuğuma, onun karşısında terennüme başladığını; fakat kendisinin sevgilisinden uzak bulunmak acısına katlanmak zaruretinde kaldığını anlatıyor.

5. *Gönül; sevgilinin ay girmiş bir burcu andıran yanağındaki beni sevdi; bana kendi talihinden bu kara yıldız düştü.*

“Burç”, kadim kozmoğrafya bilgilerine göre, göğün ayrılmış olduğu on iki kısımdan her biridir; yıldızların hareketleri bu burçlara göre hesap edilirdi. Münecimler de yıldızların karakterlerine bakarak, filân yıldızın filân burçta bulunmasından uğur veya uğursuzluk manaları çıkararak insanların talihlerinden haber verirlerdi.

“Şeyh Galib” bu beytinde, sevgilisinin yanağını ayın girdiği bir burca ve onun üstündeki beni de bir yıldızla benzetiyor. Fakat renginin siyahlığından dolayı bu “ben” tezatlı bir ifade ile kara bir yıldız oluyor. “Bana kendi talihinden bu siyah sitare düştü” denilmesi, yukarıda işaret olunduğu gibi, eskiden talihin yıldızlara bağlı sanılmasından dolayıdır; kara yıldız, kara bahta işaret sayılmıştır.

6. *Sevgilinin o ceylân gözü süzülerek vuslat zevkine “Yâ Hü” dedi. Ne yapayım? Umduğum bu olmamalıydı. Artık yolum uzun bir bekleme ve özleme yoludur.*

Şair bu beyitte tasavvuf yoluna sülûk eden bir dervişin hayal kırıklıklarını dillendiriyor. Bu beyitteki anahtar ifade “Yâ Hü”dur. İlk anlamı derviş zikridir. Ancak gündelik dilde anlam kaymasına uğrayan şekliyle “yahu” olarak kullanılmaktadır. Bu haliyle alındığında ise arzulanığı “nasib”i elde edemeyen bir ruhun serzenişleri de söz konusu olabilir.

7. *Galip Mevlevilik yolunda bu sıfatla (mevlevi olarak) hayran kaldı. Halbuki, kimisi nam*

ve şanını terk etmek kaydın düştü, kimisi de itibar kaydına bağlandı.

Deyim yerindeyse Galib Dede, bu ünlü manzumesinin son beytinde Mevlevilik yoluyla ilgili olarak keskin hükümler ifade ediyor. Tasavvuf (Mevlevilik) yoluna giren dervişler, zihin dünyalarını saflaştırmak durumundadırlar. Yani hiçbir kayıt ve bend onları meşgul etmemelidir. Ne birilerinin yaptığı gibi, benliğini kuşatan şan şöret tutkusundan kurulmakla oyalanmalı, ne de bir başkasının yaptığı gibi itibar elde etme kaygısına sürüklenmeli. Gönlü bu masıvalardan arındırmak gerekir.

Şeyh Galip (1757-1799)

Türk şiirinin bütün zamanlardaki en büyük şairlerinden Şeyh Galib, 1757 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Mustafa Reşid Efendi, annesi Emine Hatun'dur. Kuvvetli bir tasavvuf eğitimi içinde yetişen babası, Mevleviliğe ve Melamilğe bağlı, şiirle de uğraşan, kültürlü bir kişiydi. Şeyh Galib'in dedesi Mehmed Efendi de Mevlevî tarikatı aydınlarından idi. Galib, ilköğrenimini babasından tahsil etti. İki doğu dilini, Arapça ve Farsça'yı bu lisanlarda mükemmel şiir yazacak ölçüde öğrendi. Çok genç yaşta güçlü bir şair ve geniş kültürlü bir aydın olarak tanındı.

İlk şiirlerinde Esad mahlasını kullandı. Bu adın başkalarının benimsendiğini görerek Galib adını kullanmaya başladı. Her iki mahlası birlikte kullandığı görüldü. Henüz 24 yaşındayken divan sahibi olan şair, 26 yaşlarında Türk edebiyatında mesnevi türünün en başarılı örneklerinden biri sayılan “Hüsnü Aşk” adlı eserini tamamladı. Bir yıl sonra Konya'da Mevlana dergâhında çileye girdi, fakat ayrılığın dayanamayan babasının isteği üzerine çilesini tamamlamadan İstanbul'a döndü.

Yenikapı Mevlevihanesinde yeniden çileye girdikten sonra hücreye çıktı. Sütlüce'deki evinde, 1791 yılına kadar ilimle ve eser yazmakla uğraştı. Bu tarihte Galata Mevlevihanesi şeyhliğine getirildi. Sekiz yıl kadar süren dergâh şeyhliği sırasında Sultan Üçüncü Selim, Valide Sultan padişahın hemşiresi Beyhan Sultanın yakınları arasında yer aldı. Bunun sonucu olarak Sultan Üçüncü Selim ve Valide Sultan'da harap bir durumda olan dergâhı ve Kasımpaşa mevlevihanesini tamir ettirdi. 1799 yılında İstanbul'da vefat eden Şeyh Galib'in mezarı Galata mevlevihanesinin avlusundaki türbededir.

Mevleviliğinden ötürü kaynaklarda “Galib Dede” olarak da anılmaktadır.

Allah'ın Hoşnutluğu

Bir kulun Allah'ın hoşnutluğunu nasıl kazanılacağını ve hoşnutluğun ne olduğunu bilmesi gerekir. Allah'ın hoşnutluğu ancak kulun ona yakın olması ve kavuşmasıyla kazanılır. Başka bir ifadeyle Allah'ın hoşnutluğu ona vuslattır, kavuşmaktır. Nitekim bir ayet-i celile'de: "*Allah'ın hoşnut olması en büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur.*" (Tevbe-72).

Vuslat bir kulun içinin ilahi nur ile aydınlanması, daimi huzur ve zikir ehli olma durumunu kazanması demektir. Tasavvufçular buna müşahede derler. Vuslat manevi zevk ve idrak ile anlaşılır. Kişi bunu söz ile ifade ederek açıklamaya çalışması onu küfre götürebilir. Allah'a vuslat onun sevdiğilerini sevmek, sevmediklerini sevmemekle olur. Başka bir ifade ile din Allah için sevmek, Allah için sevmemektir. İnsan için bu sevgi hem afâki hem de enfüsidir. Kişide nefis diri oldukça Allah için sevmek veya sevmemek mümkün değildir. İnsanda sevginin olgunlaşması ancak nefsin ortadan kalkmasıyla olur. Kişi yapılan iyilik veya kötülüğü herhangi bir şahıstan bilmesi, onun nefsinin diri olduğu anlamına gelir. Halbuki gönülden Allah diyen birine başkası ne zarar verebilir ne de saptırır.

İslâmın fetva ve ruhsatıyla amel edenlerin amacı sadece cennete kavuşmaktır. İnsanların büyük bir çoğunluğu bu ahlâk üzeredir. Oysa, bununla beraber islâmın takvâ ve azâmeti ile amel edenlerin amacı ise Allah'a kavuşmaktır, yani vuslattır. Muhabbet zahiren Allah'ın hoşnutluğunu istemek, bâtınını tamamen ona teslim etmektir. Kullanın Allah'a muhabbetinde bir acayıplık, bir gariplik yoktur. Kullar dünyada ve ahirette O'na muhtaçtırlar. Fakat, Allah'ın kullarına olan muhabbetinde ilginçlik ve gariplik vardır. Zirâ, Allah hiç kimseye muhtaç değildir. Bir ayet-i celile'de: "*Kim ki bizi bulmak için cihad edip çalışıp, gücünü sarf ederse, biz onu elbette kendi yollarımıza iletiriz*" buyurmuştur. (Ankebut-69) Allah'tan uzak kalmak en büyük beladır. Ona kulluk, yakınlık ve vuslat en büyük devlettir, nimettir ve ihsandır. Hakka kul olan kişi, iradesini bu yolda kullanırsa Cenâb-ı hak onu; nefis, şeytan, kötü arkadaş, hevâ ve hevesten kurtararak kendi zâtına ve visâline layık bir insan yapar. Zirâ, bir ayet-i celile'de: "*De ki Hakk geldi batıl gitti, zaten batıl yok olmaya mahkumdur*" buyurulmaktadır. (İsrâ-81) Allah insanı sadece tevhide değil aynı zamanda vahdet-i zâtiyesine de çağırılmaktadır. Kişi; düşünce, niyet ve duygularıyla insandır. Mânası olmayan insanın hayvandan farkı yoktur. İnsan sûret, mal ve mevkisiyle değil, irfan, ilim ve hikmet gibi değerlerle kıymet kazanır. Başka bir ifadeyle insanın cevheri içinde, hayvanınki ise dışındadır. İnsan Allah için olursa

Allah da onun için olur. Böylece, bu insandan daha zengin kimse olamaz. Peygamberimizin (s.a.v) hayatı, Müslümanlar için yegâne örnek ve nesiller boyu daima insanlığa rehber olmalıdır. Zirâ, O'na uyan kurtulur, uymayan ise ebedi yolunu kaybeder. Bu gerçek Kur'an-ı Kerim de şöyle dile getirilir: "*Ey Resulüm, de ki, ey insanlar Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.*" (Ali imrân-31).

Zâhirsiz batın, batınsız zâhir olamaz. Kişi her ikisine de dikkat etmek zorundadır. Her ikisiyle amel etmeyen nefsin ve şeytana uymuş olur. Zâhiri kabul, bâtını reddetmek münâfıklıktır. Bâtını tasdik, zâhiri red ise zındıklıktır. Zâhiri ve bâtını tasdik ise kemaldır. İnsan kalbi zât ve sıfata ayna olmak için yaratılmıştır. Nefsin ruha, ruhun da Allah'a bağlanmasıyla, nefsin Allah'a ayna olması durumuna mârifet adı verilir. Kudret sahibi olan Allah en büyük şeyi en küçük şeyde gizlemiş ve sığdırmıştır. İnsan sebat, doğruluk, gayret ve niyetiyle Allah'a vasil olur. İnsan; "*Lâ ilâhe illallah Muhammedün resulallah*" dediği halde Allah'a vâsıl olamıyorsa, ya gayretinde ya da sebat, doğruluk ve niyetinde eksiklik vardır. Kulun huzurunun dâimi olması esastır. Huzur temkin bulmazsa, yani istikâmet üzere karar kılmazsa huzurun dâimi olması söz konusu olamaz. Huzurun temkin bulması Allah'a vuslat demektir. Vuslat yolu; zikir, fikir, muhabbet, huzur ve uyanık olma yoludur. Allah kullarını sadece cennete değil, bizzat zâtına davet ediyor. Cenâb-ı Hak bir ayet-i celile'sinde: "*Gerçekten, Allah'ın Resulü'nde sizler için, Allah'a ve Ahiret gününe kavuşmayı bekleyenler ve Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel bir örnek vardır*" (Ahzab-21) buyurulmaktadır. Başka bir ayet-i celile'de "*Ey iman edenler Allah'tan layık şekilde korkun ve müslüman olarak ölün*" emir edilmektedir. (Ali imran-102). Allah'a karşı lâyıki ile korkmak ve bunun bilincinde olmak ancak O'na vuslat ile olur. Allah'ın davetine icabet iradeli ve iradesiz olmak üzere iki şekilde olur. Bir kul iradesiyle davete icabet ederse Allah'a vasil olur. İradesiz olarak davete icâbet ederse ya cennete ya da cehenneme vasil olur. Bu şekilde cennete dahil olanlar, vâsıl olamazlar, nâr-ı firâka duçar olurlar.

İnsanın Allah'a vaslından sonra inkıtâ olması, yani ondan ayrılması nar-ı firâktir. Bu ayrılık ve hicrân ateşinin cehennem ateşinden daha kötü ve ızdırap verici olduğu bildirilmiştir. Onun içindir ki peygamberimiz (s.a.v) vuslatımızın ebedi ve daimi olması için: "*Ey Allah'ım senin kerim olan zâtına bakmanın lezzetini ebedi ve daimi olarak diliyorum*" diye dua buyurmuştur. Bu dua ile Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz ümmetine vuslatın, yani daim-i huzurun lüzumunu ve önemini vurgulamıştır. Kişinin

hakk'ı bilmesi ve bulması ancak, Allah'a tabiatıyla yakınlık kazanmasıyla mümkün olur. İnsan; tabiatından ayrılırsa Allah'a vâsil olmasını uzatır ve zorlaştırır. İnsan işin başında gönlünü huzurullah ile meşgul ederse Allah'a yakınlığı çabuk kazanabilir. Kişi tabiatıyla değil de dıştan nefsin kötü huylarını terk sevdiğine düşerse, Allah'a yakınlığı zorlaştırır ve yolunu uzatır. Bir ayet-i celile'de: "*Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ve gündüzün bir biri ardınca gelmesinde, selim akıl sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır. Onlar; ayakta otururken, yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler. Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azâbından koru*" buyurulmaktadır. (Ali imran 190-191) Kişi bu ayetlerde bahsedilen çabayı göstermeleri durumunda, Allah'ın üstün kudretini ve eşsiz sanatını idrâk ederler ve O'na derin saygı duyarlar. İnsan, dünyada nefis cehenneminden kurtulursa ahirette hem cehennem ateşinden hem de nâr-ı firâktan kurtulur. Ancak, bu ateşten kurtulmak çok zordur. Nefisten kurtulmak 3 şekilde olur. Bunlar; ayakta, otururken ve yatarken Allah'ı zikretmektir. Bütün mesele gönüllere Allah ve Resulu'nun muhabbetini yerleştirmektir. Hangi gönülde bu muhabbet bulunursa Allah gizlice onu kendine alır. Diğerleri mahrum ve mahcup kalır.

İlmin dereceleri olduğu gibi korkunun da dereceleri vardır. İnsanın ilmi ne kadar büyükse Allah'tan korkusu da o oranda büyük olur. Efendimiz Hazretleri (s.a.v) buyuruyorlar ki: "*En ziyâde âliminiz benim ve en ziyâde Allah'tan korkanınız da benim.*" Bu korku cehennem ve cennet korkusu değildir. Bu, başka bir korkudur ve zâttan korkmaktır. Bu korku öyle bir iksirdir ki insanı her beladan, massiyetten ve Allah rızasına uymayan davranışlardan korur. Allah korkusu kişiyi şevke, şevk de aşka, aşk da Allah'a götürür. Kişi korkuyla hasta olur, şevk ile yanar, aşk ile ölür ve Allah'a vuslât ile dirilir. Ancak, Allah korkusu olan kişi dünya sevgisinden vazgeçebilir. Nitekim, bu hususa işaret eden bir ayette: "*Allah'tan korkanlar, muhakkak ki emin yerlerdedirler.*" (Duhân-51) Başka bir ayet-i celile'de: "*İster gizleyin, ister açıklayın Allah kalplerin özünü bilir. Allah yaratığını bilmez mi? O lâtifdir*" buyurulmaktadır (Mülk-13-14). Allah korkusu olmazsa, insan ne ibadet ne de kulluk eder. Korku iki türdür; biri azâb-ı ilahiden, diğeri de makâm-ı ulûhiyetten korkmaktır. İkinci korku pek büyük bir korkudur. Rahmân suresinde: "*Rabbinin makamından korkan kimse için iki cennet vardır*" buyuruluyor (Rahman-46). İnsan, ehl-i hâk olmadıkça niyeti billâh, lillâh olmaz, yani Allah ile Allah için olmaz. Ancak, böyle bir niyet cezbe-i ilâhiye yardımı ile olur ve huzuru bulur. Cezbe kalbin irade dışı Allah'a yönelmesi ve meyil etmesidir. Huzur ise Cenâb-ı Hakk'ı zaman,

mekan, yön, ittihad ve hulûl olmaksızın beraber bilerek, görür gibi davranmaktır. Korku ile ilgili olarak bir ayet-i celile'de: "*Ey iman edenler Allah'tan korkunuz ve siz azabın her türlüşünden gerek nâr-ı câhimden gerek nâr-ı firâktan korununuz*" buyurulmaktadır. (Haşır 18) Başka bir ayet-i celile'de: "*Görmeden Rablerinden korkanlara bağışlanma ve büyük mükâfat vardır*" diye emir buyurulmaktadır. (Mülk-12).

İnsanın, Allah'ı bilmesi ve tanınması ölçüsünde aczi tezâhür eder. Bu acziyetin derecesine göre de Allah'a yakınlığı ve sevimli olması artar. İlim, en büyük kerâmettir. Bu ilâhi vergiyi kişi nefisini müslüman etmesiyle kazanır. İhlâs; Allah'ın ilâhi sırlarından bir sırdır ve bunu kullarından istediğine verir. Marifet; nefsin ruha, ruhun sırda, sırrın da Allah'a inkılâbı ile, nefsin Rabbe ayna olmasıdır. Nefse hoş gelen ibadet ve taattan istifade olunmaz. Onu terk etmek gerekir. Zirâ, nefis Allah'ın düşmanıdır. Bir şeydeki nefsin hazzı, kişinin Allah'tan uzaklaşmasına sebep olur. Yaratılışın gayesi, kişinin nefsin hoşlandığını yapmasıdır. İşte hâkk'a yakınlık budur. Kul Rabbına yakın olduğu gibi, Rabbî de kuluna yakın olur. Kul ile Hakk arasındaki yakınlık zaman ve mesafe itibarı ile değildir. O; kuluna sevgisiyle, inâyetiyle, rızâsıyla, lütfüyle ve ihsânıyla yakındır. Allah'a yakınlık, kulun Hakk ile arasındaki ezeli ahde vefâ etmesi, kâl-ü belâda verdiği sözde durmasıdır. Bu yakınlıktan dolayı Allah (c.c) birine kulum derse onu dünyada nefis, şeytan, heves ve tabiatıtan korur, ahirette ise cehennem ateşinden azâd eder.

Aleyhissalâtu Vesselâm Efendimiz Hazretleri: "*Dört şeye nihayet yoktur; Birincisi nefsin hile ve desiselerine, ikincisi şeytanın vesveselerine, üçüncüsü cennet nimetlerine, dördüncüsü ruhun kün ve hakikatinin idrâkine*" buyurmuştur. Bundan dolayı nefis ve şeytanın tasallutundan kurtulmak mümkün değildir. Bundan kurtulmanın çaresi Allah'a vâsil olmaktır. Zirâ, vâsil olana ne şeytan ne de nefis bir şey yapamaz. Kul bunu ancak, Allah ile Allah için, Allah'a ibadet ve tâatte bulunarak başarabilir. İnsanlar, bundan dolayı Cenâb-ı Hakk'a vuslât çaresine bakmalıdır. Ancak, Allah'a vâsil olanlar şeytan ve nefsin şerlerinden kurtulurlar.

İnsanın büyüklüğünü açıklamak mümkün değildir. İnsan, kâinatın bir örneğidir, fakat ondan büyüktür. İnsanın özünde sırr-ı âdemoiyet ve sırr-ı ilâhi dediğimiz sırr-ı hilâfet mevcuttur. Bundan dolayı insan, kalbini nefse ve şeytana kaptırmaması gerekir. Kalp nazargâh-ı ilahidir, üns ve huzuru mevlânın mahallidir. Onu, nefis ve şeytan mahalli yapmamalıyız. Yaratana koyup kalbimizi nefis ve şeytana teslim etmek, kendi elimizle kendi evimizi yıkmak, kendi sonumuzun hüsrân olmasını hazırlamaktır. İnsan, cüz-i iradesini küll-i iradeye bağlar,

kalbine sahip olursa, hakk taraflısı dost olmuş olur. Bunun aksini yaparak şeytana ve nefse uyarsa düşman taraflısı olur. Şeytan ve nefis hem bizim hem de Rabbimizin düşmanıdır. Allah ise bizlerin dostudur ve insanları iyiyi kötüden ayırt edici özellikte yaratmıştır. Cenâb-ı Hakk nefis, şeytan, tabiat ve hevâyı yarattığı gibi kalbi, ruhu, sırrı ve akli da yaratmıştır ki, insan iyi ile kötüyü, dost ile düşmanı ayırt edebilsin.

Allah bir ayet-i celilesin'de: *"Bana kulluk ediniz. Doğru yol budur"* buyuruyor. (Yasin-61) Allah ile Allah için ona ubûdiyet ve ibadet çok ilginç durumdur. Aslında ibadet ve taâtımız da bizim değildir. Zirâ, bunları yapmak için lazım olan kuvvet, tevfiğ ve hidâyeti veren de odur. Cenâb-ı Hakk başka bir ayet-i celilesin'de: *"Nefis ve şeytan insana musallattır"* buyuruyor (Mucadele-19). Bundan dolayı, insanın şeytan ve nefisten emin olmaması gerekir. Daima Cenâb-ı Hakk'a tazâru ve niyazda bulunarak dua etmek, nefis ve şeytanın şerrinden Allah'a sığınmak gerekir. İnsanlar yaptıkları amellerin, sahip oldukları ilimlerin tümünün Allah'ın inâyetinden bilip inanamalı ve kendi nefisini aradan çıkarmalıdır. Kişi yalnız Allah'ın huzur ve ünsüyle olmalıdır. Başka bir ifade ile Onun, ilmiyle ve hakikatte sırrı ile kuşatılmış olduğunu unutmamalıdır. Zira, Allah insana şah damarından daha yakındır. Bu yakınlık genel bir yakınlıktır. Ayrıca, Allah'a özel yakınlık ve vuslât vardır. İnsan, herhangi bir vakit Allah'a talip olur, onunla olursa o anda onu bulmuş olur. Uzağa gitmeye, hariçte aramaya gerek yoktur. Cenab-ı Hakk'ı yabanda arayan yabanda kalır. Kişi fikrini ve kalbini batınına verirse Allah'tan gafil olmaz. Böylece ona yakın ve vasil olur.

Nefis kalbin hiçbir işini istemez ve beğenmez. Zira, Allah önce ruhu, sonra nefsi, daha sonra da kalbi yaratmıştır. Bu sebepten dolayı, nefis kalbi daima mahkum etmek ister. Nefis hem Allah'ın hem de bizlerin düşmanı, kalp ise nazargâh-ı ilahidir. İnsanlar kalbini, ruhunu ve sırrını bu ezeli düşmana mahkum etmemelidir. Kalbini, ruhunu ve sırrını nefsin tahakkümünden kurtarmalıdır. Kişi iradesiyle kalbine ve ruhuna tabi olur ve nefisine muhalefet ederse, bu işi başarır. Bunu takip eden ikinci safha, dostta vuslattır. Cenâb-ı Hakk bir hadis-i kutside buyuruyor ki: *"Bir kulum benimle meşgul olursa, ben ona aşık olurum, o da bana aşık olur."* Böyle olursa aşk zuhur eder, aşk olursa her şey olur. Cenâb-ı Hakk bir ayet-i celilesin'de: *"Şâyet doğru yolda gitselerdi, bu hususta kendilerini denememiz için onlara bol su verirdik. Kim rabbinin zikrinden yüz çevirirse, Rabbi onu gittikçe artan bir azâba uğratar"* emir buyurmaktadır (Cin-16,17). Bu ayet-i celile insanlara Allah'ın yolunda sabit kadem olmasını, ve O'nun zikrinden yüz çevirmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Eğer insanlar Allah'ın

zikrinden yüz çevirirse, onları gittikçe artan bir azaba uğratacağını kesin bir dille ifade ediyor. İnsanlar, Allah'ı sevdiğini iddia ederler, ancak bu sevginin işaretlerinin kendilerinde olup olmadığını hiç düşünmezler. Allah'ı sevmenin temel işareti; Onun sevdiğini sevmek, sevmediğini sevmemektir. Allah'ı sevmek; seyerek ilahi emirlerini yapmak, yasaklarından kaçınmak, ilâhi ahlâkla ahlâklanmak, gönülden masivâyı çıkarıp sadece onun muhabbetini koymaktır. Kısacası, ona yakın olmak, ona vuslâttır. Kalpte küfür ve inkar mı var, şirk ve nifak mı var, cehl ve gaflet mi var ve Cemâl-i ilâhinin seyrine mani başka ne gibi hicâp ve zulmetler var, bunları hiç düşünmeyiz. Cenâb-ı Hakk hem kerim hem rahimdir; hem de cebbâr ve kakhârdır. Yani şiddetli intikam alır. Yoksa, lisân-ı halimizle: *"Ya Rab ben ne seni isterim, ne de cemalini, dünyada iken ben nefsimin her türlü isteklerini yerine getireyim. Sen kerimsin ve rahimsin, orada bana mağfîret eder, cennetine korsun. Orada, bu suretle rahat ederim demiş oluruz"* Bu duaya kim amin der ki bizde amin diyelim.

İnsanlar için asıl önemli olan Allah'ın kuldan razı olması ve kulun da ondan razı olmasıdır. Bunun sonucu Allah ile kul arasında barış teşekkül eder. Artık, o kulun kurdu koyunlarına zarar vermez. İnsanlardaki kalp ve ruh koyun, nefis ise kurt mesâbebesindedir. Gerçekten kulun emrolunduğu şekilde istikamet etmesi, hakk'ı bilip bulması büyük bir işittir. Emr olunduğun gibi dosdoğru olmanın kolay olmadığı, yüce peygamberimiz Hüd suresinin kendisini ihtiyarlatmasını söylemesiyle anlaşılmaktadır. İstikameti, dosdoğru olmanın üç derecesi vardır. Birincisi, kişinin nefisini islâmî hudut içersinde bulundurması; ikincisi, kişinin nefisini tezkiye etmesi ve ilâhi ahlâkla ahlâklanması; üçüncüsü, kişinin hakk ile daim ve hazır olmasıdır. İstikametın sağlanması kişinin hem tâât ve ibadetlerinin hem de evrâd ve ezkârının adet halinden kurtulmasına bağlıdır. Allah'ı, O'nunla olacak şekilde zikretmeliyiz. Zikrin başlangıcı, ibadetler ve dilin zikridir. Kişi ihlas ile buna devam ederse sonunda zikreden ve zikrolunanın Hakk olduğunu bilir. Bunun sonunda, Allah bilinir ve bulunur. Kişinin marifeti nispetinde Allah'a ibâdeti, ubüdiyeti, ve ubûdeti olur. İbâdet vücudun; ubûdiyet ilâhi ahlâkla ahlâklanmak olup kalbin; ubûdette Hakk'ta fâni Hakk ile bâki olmak olup ruh ve sırrın işittir. Kısacası, Allah'ın hoşnutluğu Kur'anın diliyle ona yakın olmak ve vuslattır. Allah'a yakın ve vâsil olanlar yaratılmışların en üstünü, en akıllısı, en bilgini ve en bahtiyarıdır. Dinin esası da Allah'ı bilmek, tanımak ve ona vuslattır. Sözü, İbrahim Hakkî Hazretleri'nin bir deyişiyile bitirmek istiyorum.

*"Geç fer'den aslı aslına gel
Koy firkat-ı faslı vaslına gel"*

Kalekent Mahallesi Kütüphanesine Kitap Bağışı

Palu ilçemizin yeni kurulan Kalekent Mahallesi'nde oluşturulan kütüphaneye derneğimiz tarafından 600 adet kitap bağışı yapıldı.

Derneğimiz yönetim kurulunun başlatmış olduğu kitap kampanyasına dernek üyeleri bağış yaparak katkıda bulundular.

Kampanya çerçevesinde toplanan kitaplar Palu Kalekent Mahallesi kütüphanesinde mahalle muhtarı Efraim Demircioğlu'ra dernek başkanı ve yönetim kurulu üyeleri tarafından teslim edildi.

Kitapların tesliminde konuşan dernek başkanı Mustafa Demirkıran şunları söyledi:

"Dernek olarak bugüne kadar Palu'daki eğitim kalitesi ve eğitim standartlarının yükseltilmesi amacıyla pek çok kez katkıda bulduk. Bugün ise Sayın valimiz "Elazığ Okuyor"

kampanyasına destek amacıyla yeni kurulan Kalekent mahallesinin kütüphanesine 600 civarında kitap hediye ettik. Bizim bu katkımız ve faaliyetimizle Palu halkı ve öğrencilerimiz yeterince istifade ederler. Biz de dernek olarak bunun onur ve gururunu duyarız. Ben sayın valimize de böyle hayırlı bir kampanya başlattığından dolayı teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Kütüphanemizin de bütün ilçemize hayırlı olmasını temenni ediyorum."

Kalekent Mahalle muhtarı Efraim Demircioğlu da teşekkür ederek şunları söyledi:

"Kalekent mahallesi muhtarı olarak muhtarlık adına Palu Kültür ve Dayanışma Derneği'nden yeni açtığımız kütüphanemize kitap bağışı müracaatta bulduk. Sağolsunlar kendileri 600 civarında kitap bağışında bulundular. Emeği geçenlere teşekkür ediyorum"

400 Aileye Gıda Yardımı

Her yıl olduğu gibi bu yıl Ramazan ayında da Derneğimiz fakir ailelere yardım elini uzattı.

Dernek yönetim kurulu ve ilimizde bulunan iş adamlarının zekat ve yardımlarını Dernek vasıtasıyla fakir ailelere ulaştırdı.

Palu ve köylerinde yaşayan yaklaşık 400 aileye 20.000 YTL tutarında gıda yardımı yapıldı.

Yardım paketleri ilçemiz ve köylerdeki ihtiyaç sahiplerine bizzat evlerinde ihtiyaç sahipleri rencide edilmeden Palu-Der yönetim kurulu üyeleri tarafından teslim edildi.

Dağıtım öncesi bir açıklama yapan Dernek başkanı Mustafa Demirkıran şunları söyledi:

“Derneğimiz her yıl olduğu gibi bu yılda Ramazan ayında Palu ve köylerinde ki muhtaç vatandaşlarımıza gıda ve erzak yardımı yapıyoruz. Bizim bu faaliyetimiz bu yılla beraber üçüncü yılını doldurdu. İlk yıl 175 aileye, geçen yıl 400 aileye çıkardık. Bu yılda hedefimiz 400 aileye ulaşmak. Her yıl olduğu gibi bu yılda bu

yardımları muhtaç aileleri hiçbir şekilde rencide etmeden bizzat yönetim kurulu üyelerimiz tarafından evlerine teslim edeceğiz. Ben buradan bizim bu yardım faaliyetimize destek veren iş adamlarımıza ve yönetim kurulu üyelerimize teşekkür ediyor; Allah hayırlarını kabul etsin diyorum.”

Paluspor'a Destek

Derneğimiz geçen sezonda olduğu gibi 2007–2008 sezonunda da Paluspor'a destek oldu.

Geçen sezonlarda Paluspor'a maddi ve manevi destek veren Derneğimiz bu sezonda da 20 adet forma yaptırarak destek olmaya devam etti.

Dernek başkanı Mustafa Demirkıran Paluspor kulüp başkanı Mehmet Özmen'e yaptırmış oldukları formaları teslim ederken şunları söyledi:

"Biz dernek olarak kurulduğumuz günden bu güne kadar Paluspor'un yanında olduk ve her zaman maddi ve manevi desteğimizi devam ettirdik."

"Yine bu yıl Paluspor'a destek olarak üzerinde derneğimizin isminin yazıldığı 20 adet formaları yaptırдық. Sezon başlangıcında yaptığımız bu destek sembolik bir destek olup, bu desteğimizin Palulu ve bölge iş adamlarımızı teşvik edici bir rol oynayacağı ümidiyle Paluspor'a maddi ve manevi destek olmaya davet eder, bizim derneğimizin isminin yazıldığı bu formalarla bu sezonda Paluspor'a başarılar diliyoruz."

Paluspor kulüp başkanı Mehmet Özmen de yaptığı konuşmada:

"Paluspor kulüp başkanı olarak sporcu-

larım ve sporseverlerim adına Palu Kültür ve Dayanışma Derneğine, başkanına ve yönetim kurulu üyelerine öncelikle bu ilgilerinden dolayı teşekkür ederim" dedi.

Derneğimiz Yönetim Kurulu Ankara ve İstanbul'daki İş Adamlarımızı Ziyaret Etti

Dernek başkanı Mustafa Demirkıran başkanlığında dernek yönetim kurulu üyelerinden oluşan bir heyet Ankara ve İstanbul'daki iş adamlarımızı ziyaret ettiler.

Bu ziyaret esnasında 2004 yılında kurulan derneğimizin kuruluş amaçları ve faaliyetlerini anlatan dernek başkanı Mustafa demirkıran şunları söyledi:

"Hemşehrimiz olarak iş dünyasında ki başarılarından dolayı ve yapmış oldukları önemli hizmetlerden dolayı sizlerle gurur duyuyoruz.

Genelde Elazığ özelde de ilçemiz Palu; ülkesine sevdalı, halkına duyarlı insanları yetiştirmeyle tanınmış ve bu özelliği ile de başka vilayet ve ilçe insanların gıpta ile baktığı siz değerli iş adamlarımızı yetiştiren müstesna beldelerimizdendir.

İş çevrelerinde gösterdiğiniz samimiyet, dürüstlük ve içten davranışlarımızla Palu'unun gönüllü birer kültür elçileri olmanız dolayısıyla sizlere ne kadar teşekkür etsek azdır.

Tarihi konumu ve bir çok medeniyetlere ev sahipliği yapmış olmanın birikimiyle bugün hala etrafına ışık olan Palu ilçemiz ile ilgili sosyal,

kültürel ve tarihi çalışmalar noktasında ilgili kurumlarla yapmış olduğumuz işbirliğini siz iş adamlarımızla da yapmak istiyoruz.

Bizler dernek olarak sizlerin her türlü görüş ve ve önerilerinizle daha da önemli hizmetleri gerçekleştirmenin samimi gayretini vermekteyiz. Bunun için hizmet eksenine Palu ve bu yöredeki insanları yerleştiren derneğimiz, siz iş adamlarımızın da yapacağı anlamlı desteklerinizle bazen zeki ama okuma imkanı olmayan bir genemize ışık, bazen fukaralığın pençesinde aile mutluluğunu yitirmek üzere olan bir aileye umut, gün yüzüne çıkmayı bekleyen eserlerimize bir meşale olacaksınız.

Doğup büyüdüğünüz ve bir çok kazanımlarımızı elde ettiğiniz bu topraklara ve bu toprağın insanlarına hizmet yolunda bizleri yalnız bırakmayacağınıza inanıyoruz" dedi.

Dernek yönetimini içten karşılayan iş adamlarımız; Elazığ ve Palu ile ilgili tüm faaliyet ve projelere destek vereceklerini, her zaman Palu Kültür ve Dayanışma Derneği'nin yanında olduklarını belirttiler.

Avrupa Elazığlılar Derneği ve Avrupa Elazığlı İş Adamları Derneğimizi Ziyaret Etiler

Avrupa Elazığlılar Derneği Başkanı Cahit Öner ve yönetim kurulu ile birlikte Avrupa'da ki iş adamları ve Milletvekilimiz Tahir Öztürk Derneğimizi ziyaret ettiler.

Dernek başkan yardımcısı Seyfettin Bahçeci; Derneğimizi ziyaretlerinden dolayı teşekkür ederek, derneğimizin faaliyetleri hakkında bilgi verdikten sonra, kısaca Palu'nun tarihi coğrafi ve ekonomik potansiyeli hakkında bilgi verdi.

Palu Belediye Başkanı M. Sait Dağoğlu: İlimiz ve ilçemiz ekonomisi ile birlikte ilimizde ve ilçemizde ki tarihi eserlerin öneminden ve bugünkü durumundan bahsederek tarihi eserlerimizin bir kısmının restore çalışmalarının başladığını, mevcut bulunan ekonomi potansiyelin değerlendirilmesi gerektiğini belirtti.

Derneğimizi ziyaret eden iş adamları sırayla söz alarak, Avrupa'da bulunan biz iş adamları, ilimiz ve Palu başta olmak üzere tüm ilçelerimiz ile ilgili her türlü desteği vermeye

hazır olduklarını dile getirdiler.

Dernek Başkanı Cahit Öner ise; *"Elazığ'a iş adamlarımızla birlikte gelerek Elazığ'a neler yapılabileceği, bizler hangi konularda yardımcı olabiliriz bunların etütlerini ve çalışmalarını yaparak, her zaman sizlerle iş birliği içinde olacağız"* dedi.

Dernek yönetim kurulu üyesi Cihan Ural ise: *"biz Avrupa Elazığlılar Derneği yönetim kurulu olarak aldığımız karar üzerine Palu Kültür ve Dayanışma Derneği'ni kardeş kuruluş olarak ilan ettik. İki kardeş dernek olarak birlikte hareket edip, çalışmalarımızı yürütmenin yanında Palu'da ortak bir festival düzenlemeyi düşünüyoruz"* dedi.

Son olarak söz alan Milletvekilimiz Sayı Tahir Öztürk: Biz iş adamlarımızın her zaman emrindeyiz. Bize ve hükümetimize düşen her konuda yardımcı olacaklarını belirterek ve Elazığ'a yapılan hizmetlerden bahsetti.

Derneğimizi Ziyaret Eden T.C.K. Genel Müd. Yrd. Mahmut Çelikcan: “Palu Köprüsü Restorasyonu İçin Ödenek Aktarılacak”

Karayolları Genel Müdür Yardımcısı hemşerimiz Sayın Mahmut Çelikcan ve Elazığ Karayolları Bölge Müdürü Sayın Yasin Altunyuva Derneğimizi ziyaret etti.

Dernek başkanı Mustafa Demirkıran ve dernek yönetiminin hazır bulunduğu ziyaret ile yaptığı konuşmada; “hemşerilerimizin devletin önemli kademelerinde önemli görevler ifa etmesi bizleri gururlandıran bir konudur. İnşallah hemşerilerimizin bu konumu ilimizin, bölgemizin sıkıntılarının ve problemlerinin çözülmesine katkıda bulunacaktır. Derneğimize yaptığı ziyaretten dolayı kendilerine teşekkür eder, yeni görevinde başarılar dilerim” dedi.

Dernek çalışmalarını ve faaliyetleri ile ilgili bilgi veren dernek başkanı, daha sonra tarihi Palu Köprüsü'nün restore edilmesi, Palu-Beyhan, Palu-Baltaşı-Gülüşkür Köprüsü yolları ile ilgili sorunları aktardı.

Karayolları Genel Müdür Yardımcısı Mahmut Çelikcan ise; “Bir hemşeriniz olarak aranızda bulunmaktan gurur duyuyorum. Dernek

olarak yaptığımız çalışma ve faaliyetlerinizi takdirle takip ediyorum. Bir hemşeriniz olarak her zaman sizlerin yanınızda ve emrinizdeyim. Tarihi Palu Köprüsü'nün restore edilmesi ile ilgili konuyu takip etmekteyim. Köprü'nün restorasyonu ile ilgili tüm çalışmalar bitmiş olup, ödenek aktarıldığı anda bu çalışmalar başlayacaktır. Bu ödenegin aktarılması için gerekli çalışma ve girişimlerde bulunmaktayız.

Harput ve Palu tarihi ve turistik konumları itibariyle gerekli hizmetlerin verilebilmesi için alt yapıların hazırlanması gerekmektedir. Tarihi Palu Köprüsü'nün restore edildikten sonra ışıklandırılması, akabinde Palu Kalesi'nde yapılacak olan gerekli çalışmalardan sonra turizme açılması ve Harput ile birlikte Palu'nun turizm bölgesi ilan edilmesiyle birlikte bölgemizde her konuda bir canlanma yaşanacaktır.

Palu Beyhan yolu ile ilgili çalışmalar ise Karayolları Bölge Müdürlüğümüz tarafından başlatılacaktır.

Palu-Baltaşı-Gülüşkür arası yol ise genellikle mermer ocaklarından malzeme taşıyan ağır tonajlı araçlar tarafından bozulmaktadır. Bu yolumuz ise yine Bölge Müdürlüğümüz tarafından başlatılacak çalışma ile yenilecektir. Ancak bu yolun bozulmaması için de gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir” dedi.

NOT: Derneğimiz yayına hazırlanırken tarihi Palu Köprüsü'nün restorasyon çalışmaları başlatılmıştı.

Buradan tüm yetkililere teşekkür ederiz.

Devlet Eski Bakanı A. Cemil Tunç ve Saadet Partisi Genel Başkan Yard. Mücahit Yanılmaz Derneğimizi Ziyaret Etiler.

Devlet Eski Bakanı Sayın Ahmet Cemil Tunç, Saadet partisi GİK üyesi Sayın Mücahit Yanılmaz ve Saadet Partisi Elazığ il Başkanı İlyas Keskin Derneğimizi ziyaret ettiler.

Dernek ve başkanı Mustafa Demirkıran dernek yönetiminin de hazır bulunduğu ziyaret ile ilgili yaptığı konuşmada dernek faaliyetleri ile ilgili bilgi verdikten sonra; “Devlet Eski Bakanı Sayın Ahmet Cemil Tunç ve Mücahit

Yanılmaz beyefendilerin derneğimizi ziyaretleri bizleri memnun etmiştir. Aynı zamanda dernek üyemiz olmaları da bizi onure etmektedir.

Geçmişte Elazığ ve bölgemize yaptığı hizmetleri her zaman takdire şayandır. Derneğimize yaptıkları ziyaretlerinden dolayı kendilerine teşekkür eder, çalışmalarında başarılar dilerim” dedi.

Devlet eski Bakanı Ahmet Cemil Tunç ise; “öncelikle derneğinizin bir üyesi olarak yaptığınız çalışmalarını yakından takip ediyor ve takdirle karşılıyorum. Gördüğüm kadar ilimizde en aktif derneksiniz. Her zaman sizinle beraberim” dedi ve Elazığ ve bölgemizle ilgili sorunlar ve çözümleri dile getirildikten sonra, Türkiye gündemi ile ilgili değerlendirmelerde bulundu.

Saadet Partisi Genel Başkan Yardımcısı Mücahit Yanılmaz da; “ben de derneğinizin bir üyesi olarak yaptığınız çalışmalarınızı faaliyetlerinizi takdir ediyorum. Bir hemşerinizi olarak her zaman yanınızdayım” dedi.

Derneğimizi Ziyaret Eden Eğil Belediye Başkanı Bayram Polat; “Palu ve Eğil iki Kardeş ilçedir”

Derneğimizi ziyaret eden Eğil Belediye Başkanı Bayram Polat Derneğimizi ziyaret bir heyetle beraber derneğimizi ziyaret etti.

Dernek başkanı Mustafa Demirkıran dernek faaliyetleri hakkında bilgi verdi. Dernek yönetim kurulu üyesi Süleyman Yapıcı ise Palu tarihi ilgili bilgiler vererek Palu tarihi ile Eğil tarihinin kesiştiği belirterek, Emir Timurtaş’ın torunları olan Cemşid Bey alesi Palu’da hüküm sürerken, Emir Timurtaş’ın kardeşi olan Emir İsa ve torunlarının da Eğil’de hüküm sürdüklerini, iki kardeş çocukları ve torunları tarafından idare edilen Palu ve Eğil’in hem tarihi, hem kültür ve hem de tarihi eserleri yönünden benzerliklerini belirtti.

Eğil Belediye Başkanı Bayram Polat;

“Aynı aile çocukları ve torunları tarafından idare edilen Palu ve Eğil’in bir

çok noktada ortak noktalarının bulunmaktadır. Dolayısıyla Palu ve Eğil iki kardeş ilçedir. Palu ilçesinikedni ilçemiz gibi, Palu Kültür ve Dayanışma Derneğini de kendi derneğimiz gibi görüyoruz” diyerek dernek yönetimini Eğil’e davet etti.

Görüntünüz Netleşiyor

Smart Merkezleme İle
Gözlüğünüzü yaptırın

Farkı Görün

SSK-Emekli Sandığı-Bağkur-Yeşilkart
Tüm Resmi Kurum Reçeteleri Yapılır

Gür Optik

Merkez : Balakgazi Cad. No: 7/A
(Mısırhoğlu İşhanı Altı)
Telefax : (0.424) 238 12 04

Şube : Hastahane Cad. No:59
Telefax : (0.424) 236 76 48

ELAZIĞ

email : guroptik@maynet.com

Hanedan

Doğukent Mah. Ahmet Yesevi Cad. No:45 ELAZIĞ

www.hanedangm.com

Yüksek Kalite, İleri Teknoloji
High Quality, Advanced Technology

Köleğ Taşı / Akdağ Taşları

Operten / Operten

Soğan Kabe / Soğan Kabe

AKDAĞ GRANİT MERMER VE MADEN SAN. TİC. A.Ş.
Köleğ Taşları / Operten / Soğan Kabe / Soğan Kabe / Soğan Kabe
25 - 46. Cad. 201.14.01 / 06 / Ankara - 06108
Tic. Sic. No: 29114 / M. Sic. No: 29114

www.akdagmermer.com
info@akdagmermer.com

DOKTORLARIMIZ

Cilt Hastalıkları

Uzman Doktor
Arif Fazıl EDİS

Göz

Operatör Doktor
Selma URFALIOĞLU

Genel Cerrahi

Operatör Doktor
Feridun BAYSAL

Nöroloji

Uzman Doktor
İsmail Cahit ERÇETİN

Üroloji

Operatör Doktor
Abdurrahman BOZYİĞİT

Kardiyoloji

Uzman Doktor
Zafer IŞILAK

Çocuk Hastalıkları

Uzman Doktor
Suzan MUTLU

Radyoloji

Uzman Doktor
Cumhur ÖZTÜR

Dahiliye

Uzman Doktor
K. Faruk DEMİRKOL

Uzman Doktor
Ercan UĞUR

Uzman Doktor
Mehmet Ali GENÇOĞLU

Uzman Doktor
İrfan MUTLU

Kadın Hast. ve Doğum

Operatör Doktor
Ümit GÖKTOLGA

K.B.B.

Operatör Doktor
Bülent Evren ERKUL

ACİL

Pratisyen Hekim
Muhsin ÖZYAŞAR

Sorumlu Hekim
Ortopedi ve Travmatoloji

Uzmanı
Ali ŞEKERLİSOY

Pratisyen Hekim
Gülcan KAHRAMAN

***SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı ve Tüm Devlet Memurları ile
Eş ve çocuklarından Ek Ücret Alınmamaktadır.***

Rüstempaşa Mah. Cahit Dalokay
Cad. No:9
(Zaimoğlu Petrol Yanı)

Tel; (0.424.) 236 99 36
Fax: (0.424) 236 72 55
ELAZIĞ